

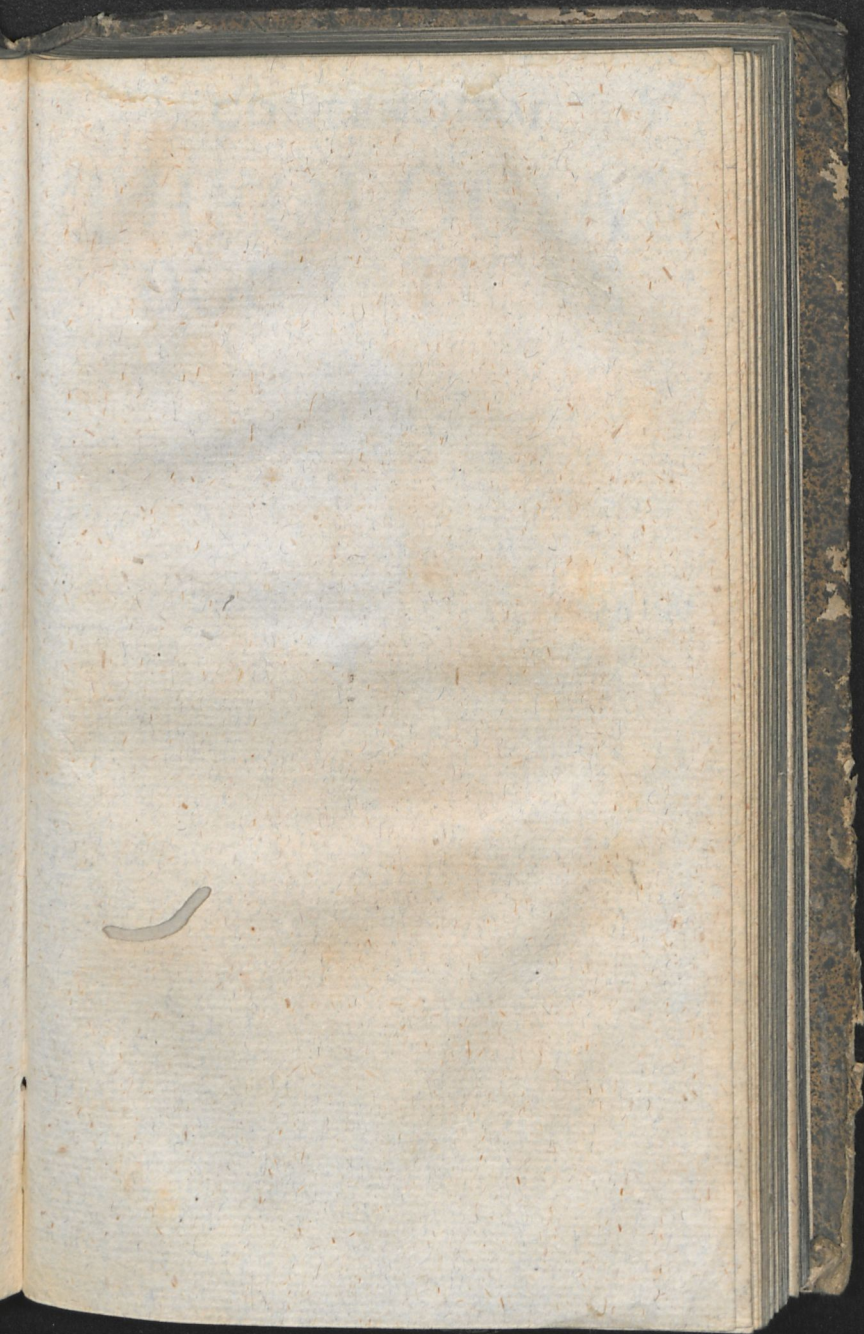
40
7
50
81

Rubr. VIII.

Nro. 419.

Gymnasial - Bibliothek

zu Cöthen.

4.
COMPENDIVM
THEOLOGIAE
DOGMATICAE

CVM

ALLEGATIONIBVS L. L. SYMB.
AD EDIT. RECHENBERGII
SVBIVNCTIS ANTITHESISIBVS

NEC NON
OFFICIORVM ET CONSOLATIONVM
QVIBVSDAM GENERIBVS

AUCTORE
IO. CHRISTIAN LANGBEIN
LYCEI ARNSTAD. CONRECTORE.

ERFVRTI
LITERIS SAVERLAENDERIANIS
M DCC LX.

SVMTIBVS AVCTORIS.

COMPENIUM
THEOLOGICAE
DOGMATICAЕ

AD USUM
SACRISANCTI ANTIQVARIARI
AD RITE REGENS
SECTION
OPTIMUM ET CONSERVATISSIMUM
SACRISANCTI ANTIQVARIARI
AUCTORE
IOHANNES CHRISTIANUS ANTONIUS
MAGISTER

IN VITIS
MAGISTER JOHANNES ANTONIUS
M. D. C. C. X.
MAGISTER ANTONIUS

ILLVSTRISSIMIS
ATQVE
EXCELLENTISSIMIS
DOMINIS
DOMINO
MAXIMILIANO ERNST
DE HOPFGARTEN

SERENISSIMI PRINCIPIS SCHWARZBURGIAE A
CONSILIIIS INTIMIS CANCELLARIO ET PRO-
TOSYNEDRII, QVOD SONDRERSHVSÆ EST,
PRAESIDI, SVPREMO AVLÆ MARESCHAL-
LO, DYNASTÆ SCHLOTHEIMII
CET.

DOMINO
IOHANNI CHRISTOPH
HARTVNG

IVR. VTR. DOCT. ET COMIT. PALAT. CAESAR.
SERENISSIMI PRINCIPIS SCHWARZBURGIAE
A CONSILIIIS INTIMIS, CANCELLARIO ET HA-
GIOSYNEDRII ARNSTADIENSIS PRAESI-
DI DYNASTÆ BREITENBACHII MIN.
ET WVLFSHVSII.
MAECENATIBVS.

Quos
Principi Patri patriae
Amicissimos
Schwarzburgiae lumina
Oracula ciuium
Sera seculi tempora
Excipiant
Vitam beatissimam viuentes
Munerum grauissimorum
Feliciſſima a dministratione
Gaudentes
Deum Optimum Maximum
Ardentiſſime etiam atque etiam
Precibus
Vti debet
Orat exorat
Quorum
Beneuolentiae atque Patrocinio
Bono cuiſibet non denegato
ſe
vult
Debita animi ſubmiſſione
Summo opere commendatum
Hanc tenui oratione ſcripturam
Non parui momenti materiam
Munus leuidenſe
Nominum illuſtrium monum. . . um
Obſequioſiſſimi cultus documentum
Dare dedicare
En
Non pudet
ſed
Suſtinet
A u c t o r.

L. B.

Qua ducitur studiosa, ad ar-
tium cognitionem liberalium,
iuuentus, via, si impedimentis,
quibus vel vires humanae a-
mouendis sufficiunt, careret, non pessi-
me, arbitror, scholarum consultum foret
saluti. Inter alia multa quibus implica-
ta tenetur res scholastica, non in postremis
habendum esse videtur, si non egregie ac
prae^{ter} cetera, sed mediocriter quae ad
Deum et cognoscendum et colendum perti-
nent, sacris in his officinis tractantur.
יראת יחיה ראשית דעת inquit Salomo
Prou. 1, 7. ad quem locum conferri meren-
tur

):(3

tur

zur Biblia Parallelo-Harmonico-Exegetica Williscbii. Doctrina, sicuti reliquarum scientiarum, ita Theologiae, magno opere adjuuatur compendiis, quae vere dicuntur, neque ut desit, quod silentio praetermitti haberique neglectui nefas sit; neque supersit, quod te nescire non admodum labores, sed facile careas. Id quod, quomodo capiendum, me non mouente, quiuis vel minima rerum noticia imbutus, coniectando assequetur. Quae nimirum disciplinae ambitu comprehenduntur, capita, eorumque praecipua momenta, huius generis libellis, quorum ductum sequantur docentes, contineri necesse est; quibus ut tractandis omnis opera: ita absoluendis non iusto plus temporis impendatur, quod utique ratio docendi in scholis postulare videtur, ne discendi ardor frigeat. Ad haec, cum certum sit, ordine perueniri, quo labore et longo et multo non datur: Eo sibi inuicem dogmata, quae traduntur, nexu iuncta sint atque copulata, quo

quo in animis discenium, quasi systema, etiam si methodo, quam dicunt Mathematica, non adhibita, existat, quod et oculi et animus, primo intuitu, complecti possit et asseruare. Satis prudenter, opinor, quod me quondam auditorem iuuat meminisse, publice monuit, D. Christian Gottlieb Iocherus, id Scholarum, inquit, magistris solum dari negotii, ambagibus ne utantur. Id quod et verba et argumenta spectare puto. Sufficiant in Theologia rationes, ex reuelatione desumptae, nisi si necessitatis est, vnam et item alteram aliunde petere. Multum et futuro concionatori et cuiilibet Christiano prodesse credo, sacrorum tenere apparatus effatorum, quae quidem, eam ab causam vernaculæ exprimerere ausus sum: quoniam, teste experientia, si latine discuntur, parum utilitatis praestant iuuenibus. Equidem non improbo, si qui sunt, qui callent, ea ex fontibus recitare, vel saltem inde lucem illis affundere. Non abs re visum est,

):C

prae.

praeter ea, quae ad docendum valent, etiam, quod quidem ad rem scholasticam pertinere existimo, subiicere, quae animos, ardore discendi flagrantes et delectare possint et mouere. Illud in cognoscendis aduersariorum opinionibus; hoc perinde in pietate excitanda ac mentibus solatio iuuandis situm esse, quis est, qui neget? Non ignorantur mihi quorundam Academicorum doctorum desideria, qui scholasticas institutiones a suis non prorsus alienas optant. Tantum vero, ni fallor, abest, ut qui ex praeceptis Hutterianis Theologiam tradunt, his satisfaciant: ut Academiam abeuntes quasi nouam discere sibi videantur. Ut taceamus defectum ordinis et omissa, quae initia sanctioris doctrinae concernunt; Plura definiri, alia e. item, ne dicam rectius, saltem breuius; nonnulla accuratius distingui oportuit (Loc. 1. Q. 6.) nisi fundamentum diuisionis substernere velis manifestationem Christi per literas. Non desunt, ubi aliud quaeritur, aliud responde-

detur, (L. 26. Q. 1.) Aut non determinate
 satis fit interrogatio (L. 5. Q. 3.) Imo
 contra Dei simplicitatem pugnare puto, ubi
 ad quaestionem, ex qua materia angeli sint
 conditi, responsonem fieri legimus (L. 5.
 Q. 3.): Non ex ipsa Dei essentia, sic enim
 Dii essent. Quibus verbis id fieri posse tacite
 conceditur: Hasce interim libello dotes, quod
 pleraque ipsius; Symbolorum nostrae eccle-
 siae sunt verba, haud denegauerim; quae
 quidem ad legendum, relegendumque ea,
 qua decet, animi attentione, nobis esse tra-
 dita pro comperto habemus. Qui igitur mos
 est paucis praefari susstinui. Acerto autem
 sensu et vero iudicantibus de nobis, qualis-
 cunque haec opella, si, quam probent vide-
 bitur: ex innum laboris fructum cepisse arbi-
 trabor. Quod superest, qui mihi hanc et hac
 metodo doctrinam tradenti faciles praebue-
 re aures, hos non dubito, quin et in poste-
 rum, diuina fauente gratia tales sint prae-
 bituri, maxime cum his praeceptis non tri-
 buen-

buendum esse conseo, ut quo difficiliori negotio quae didicerint, eo faciliori non longo temporis interuallo obliuiscantur. In quibus quamuis breuibus hanc rationem teneo, ut maxime necessaria necessariis, praetermittere solemnitas sit mihi consuetudo.

Praecognita.

§. 1.

Praecipua hominis cognitio est de felicitate, salute et adeo summo bono consequendo. Principia cognitionis humanae sunt vel ratio, vel reuelatio. Imperfecta rationis cognitio emendatur reuelatione Praeparationes mentis per veritates rationis ad capiendas veritates reuelationis audiunt. *Praecognita.*

I. Praec. *De existentia Dei per naturam cognoscendi ne dubites.*

§. 2. *Quid est Deus?*

Substantia intelligens et necessaria, id est aeterna, quae a mundo est diuersa, et huius efficiens causa.

§. 3. *Quas veritates de Deo conuincendus non neget?*

1) Mundus per causam a se diuersam conditus est. 2) Cuius non-esse cogitari potest, id aliquando non fuit. v. c. vt huius vel illius aedificii, ita totius vniuersi 3) Series causarum et effectuum non datur. v. c. vt

A

alii

alii primi fuerunt, ita alii erunt postremi hominum. 4) Homo, qui contra rationem peccat, stulte agit, nec, si potentiores offendit damnumque incurrit, excusationem habet. Ex quo axioma etiam sequitur, summam esse stultitiam credere, multa fieri casu, id est, ente rationali non dirigente.

§. 4. *Vnde argumenta demonstrantia (darauf die Betrachtung der Welt führet,) pro existentia Dei petimus?*

1) Ex rebus simplicibus, quibus corpora constant, quae cum sint finitae, rationem existentiae in ente infinito habent. 2) Ex mutationum, quae secundum leges eueniunt, serie. Quae cum infinita non datur, a causa aeterna et libere agente, pendet. 3) Ex serie motuum, qui primam eamque intelligentem causam requirunt. 4) Ex mundi contingentia, entis necessarii argumento. 5) Ex serie causarum vniuocarum, (einförmigen) quales sunt animalia, plantae et arbores, quae semper gignunt sui similes. 6) Ex ordine et nexu regulari huius vniuersi, ubi conspicitur a) Similitudo partium essentialium, b) nec non artificium et ordo in corporibus organicis animalium, plantarum et arborum. c) Partium huius vniuersi ad se inuicem respectus.

§. 5. *Vnde petuntur, argumenta probabilia*
(*der Glaubwürdigkeit und Empfän-*
dung.?)

1. *Ex historia.* Si genus hominum esset ab aeterno: cur non ore aut scripto aliquid nobis innotesceret ex rebus vel ante decies mille, aut etiam plures annos gestis. 2. Ex conscientia et legis naturae norma. quæ, quid iustum aut æquum sit, nobis præscribit, ita ut male factorum conscientia dolorem; recte factorum lætitiã afferat. Hanc legem dedisse Deum, agnoscimus, simul ac eius notionem percipimus. His vulgo additur communis gentium opinio de Deo.

§. 6. *Quale numen ex his relinquitur?*

Non solum, quod summa intelligentia, sapientia, liberrima voluntate, potentiaque agendi illimitata, gaudet: sed et tanta bonitatis, sanctitatis et iustitiæ documenta, impressit hominum menti, ut ad vitam, quæ etiam post mortem futura est, possit concludi: quoniam in hac vita, vel remunerandis, vel puniendis actionibus hominum, iustitia Dei non satis apparet.

§. 7. *Quæ est hominis ad hunc Deum ratio?*

Ut ad eum colendum i. e. ad religionem obligetur.

§. 8. *Quotuplici sensu sumitur religio?*

1. *Improprie* notat qualemcunque Dei cultum, etiam superstitionem, quo referri debent Ethnicismus, Judaismus novus et Mo-

hammedismus. 2. *Specialiori* Messianum f. Christianum. Alios Christianos dicunt orientales, alios occidentales, in his Lutherani, Reformati & Pontificii inter se dissentiunt. 3. *Specialissimo* dicenda est religio, quae quidem sectanda, quae non solum veram reuelationem amplectitur; sed et in ea explicanda, nihil tradit, quod vel desperandi, vel secure viuendi ansam praebet. Nam veram religionem vnam eamque tutissimam ad veram animi, et tranquillitatem et voluptatem adeoque aeternam salutem consequendam, esse viam debere, qui neget, credo fore neminem.

§. 9. ANTHITESIS.

1. Deum esse negant a) Athei vel theoretici *Grunde*, vel practici, *Nachlose*, Pl. 14, 1. b) *Semi-Athei*, minus recte de numine sentientes; aut in subjecto, nescio quo v. c. in sole inesse putantes vt Ethnici. 2. Nihil inter esse, quomodo colatur, a Indiffer.

§. 10 *Officia*. 1. Caue dementiae procedas eo, vt Deum esse vel addubites, nedum perneges. 2. Hunc timere, huic obsequi, vti oportet, ita libenter velis.

Solatia. 1. Fons omnis solatii est religio. 2. Vera religione nihil pretiosius.

§. 11. II. *Praecognitum*: Certo tibi persuadeas, naturalem Dei cognitionem ad veram felicitatem et salutem aeternam consequendam non sufficere ideoque reuelationem specialem desiderari.

§. 12.

§. 12. *Quomodo se habet theologia naturalis in homine?*

1. Quod ad insitum homini diuinitatis sensum atinet, licet non penitus extinguere possit, neglecta tamen rationis cultura, obliterari, prauis opinionibus, affectibusque deprauari posse, ut ad tempus, aut videatur, eum deperdidisse, aut, nescio quid, pro Deo apprehendere valeat homo, historia et experientia loquuntur.

2. Quod ad acquisitam Dei cognitionem, eam maxima pars hominum vel plane praeterire ac fastidire, vel tam lento gradu hanc viam calcare solet, ut, si sola hac Deus sit cognoscendus ante innumeros mors occuparet, quam Deum cognoscerent.

§. 13. *Ex tanto animi stupore excitatur?*

Reuelatione, quae si vel nullas, quas ratio, non tandem assequeretur, veritates monstraret, rudioribus tamen et tardioribus esset commodissima, et saltem, hanc ob causam non superuacanea: quoniam sine ratiociniis, quibus non adsueti sunt, notitiam Dei discerent.

Reuelatio differt ab inspiratione. Proprie quid sit illa vid. §. 21. Haec §. 38. Omnia itaque reuelata sunt quidem inspirata, sed non omnia inspirata sunt reuelata.

§. 14. *Nonne fieri potest, ut homo mentis acumine tandem eo penetret, ut felicitatis et salutis viam cognoscat?*

Hoc tantum abest, ut hominem de statu suo misero conuictum relinquat. N. m. i. Obligationis

gationis erga Deum et homines violatae eum accusat. 2. Num et quomodo reparari male admitta possint, nullis ratiociniis assequi valet. Neque enim sacrificia sola, neque poenitentiam solam ad culpam antiquam expiandam et ad nouas deuitandas sufficere, ratio videt. 3. Spes misericordiae diuinae, nisi iustitiae Dei satis fiat, nulla est.

§. 15. *Quis igitur Theologiae naturalis usus est.*

1. Ut animum, de culpa sua anxium ad optandam et quærendam reuelationem manuducat. 2. Ut cautione instruat, ne falsa reuelatio pro vera admittatur.

§. 16. *Possuntne veritates per rationem non assequenda, cum muerite hominum communicari?*

Non est dubium, quin Deus propter infinitam potentiam id facere possit, et propter perfectissimam sapientiam reparandæ, sine iustitiae detrimento, salutis, modum sciat.

§. 17. *Ostende, Deum hoc facere voluisse?*

Voluisse Deum, reuelatione tali, carere genus humanum, sine qua mortalibus, nulla, nisi tremenda expectatio esse potest, culparum infinitarum, vi iustitiae diuinae indubie luendarum; tantum abest, ut cum summa ipsius bonitate, conciliare valeat sana ratio, ut summa cum probabilitate concludatur, summae eius bonitati, voluntatem eum modum, cum ho-

hominibus communicandi, non defuisse. Idque eo magis, quo eidentiora, in tolerantibus peccatoribus, apparent indicia Entis summi, optima quaeque pro iisdem adhuc meditantis.

§. 18. *Quid de possibilitate et probabilitate reuelationis non dubitantem facere oportet?*

Inquirat, num et ubi exstet. Inuentam examinet, num gaudeat verae criteris. Veram iudicatam discat et sequatur.

ANTITHESIS.

Sententiam §. 11. negant Naturalistae.

§. 19. *Officia* 1. Doleas de nulla re magis quam te ipso, homo nate. 2. Laetere nulla re magis, quam reuelatione Pf. 119, 162.

Solatia 1. Optime consulitur tibi data reuelatione. 2. Certissime felix eris et saluus, reuelationem qui sequeris.

§. 20. III. *Praecognitum*: *Solicitus sis de criteriis, quibus reuelatio vera, ab omnibus aliis, quae falso sic perhibentur discernatur et credas, ipsam hanc Scriptura s. contineri.*

§. 21. *Quid est reuelatio?* Diuina cum mente hominum communicatio veritatum, ad cognitionem Dei cultusque diuini et ad peccatoris cum Deo reconciliationem efficacemque emendationem spectantium, quas sola ratio non assequitur.

§. 22. *Quali communicandi modo Deum fuisse usum, mente concipere licet?*

Eo qui viis prouidentiae eius reliquis sit conuenientissimus et ad finem obtinendum

accommodatissimus. Vfus quidem est signis, quibus alioquin intellectus humanus, vti solet, verbis nempe.

§. 23. *Quot dantur modi veritates diuinas propagandi?*

Tres: Vel vt singulis hominibus obtingerent; vel vt paucis hominibus factae, deinde traditione et ore tenus ad alios propagarentur; vel vt nonnullis communicatae scriptis mandarentur et sic posteritati innotescerent.

§. 24. *Quem Deus ex his tribus elegisse videtur?*

Tertium. Primus enim ex perpetuis miraculis contextus sapientiae diuinae non respondet. Alter dubitationi et inconstantiae reuelationem exponeret.

§. 25. *Quid de reuelationibus non scriptis statuendum?*

Si quis tales jactet, habeat sibi. Alii vero istis vel vt falsis, vel superuacaneis non habeant fidem.

§. 26. *Quaenam reuelationes scriptae perhibentur?*

Christiana, noua Iudaeorum et Mohammedica. Ex quibus prima illa, huius est indolis, vt in illa criteria insint, quibus ab imposturis humanis euidenter possit discerni.

§. 27. *Quotuplicia sunt criteria verae reuel?*

I. *Fidei humanae* (der Glaubwürdigkeit);
 1) Antiquitas librorum et aetas scriptorum, rebus gestis coaeva. 2) Testimonium perpetuum et consensus ecclesiae Iudaicae et Christianae. 3) Testimonium ipsorum hostium, fuerunt;

4) Auctorum sinceritas summa, a quibus abfuerunt, omnia fallere volendi irritamenta, omnisque dissimulatio. Nec potuissent, si vel etiam voluissent. 5) Summus auctorum inter se consensus non vno loco aut tempore dicentium vel scribentium.

II. *Diuinae originis.* a) *Externa* 1. Miracula, prorsus non suspecta. 2. Vaticinia euentu indubio comprobata. 3. Fata scripturae, quae mirabiliter semper est conseruata, celerrime propagata et grauissime in hostes vindicata. 4. Martyrum cuiuslibet generis aetatis et sexus constantia.

b. *Interna* 1. Consensus cum veritatibus theologiae naturalis. 2. Sublimitas dogmatum s. mysteria. 3. Rerum et verborum sanctitas. 4. Internum Spiritus s. testimonium in animis legentium et audientium.

ANTITHESES.

Ad §. 25. a. Reuelationes non scriptas ad salutem necessarias aff. Enthusiastae. b. Legem oralem praefendam legi scriptae a. Iudaei.

Ad §. 27. 1. Diuinitatem reuelationis dictis criteriis posse demonstrari n. Pont. 2. Miracula esse effectus naturales a. Empae-
tae.

§. 28. *Officia* 1. Laudibus extollas Numen huius beneficii causa Ps. 119, 7. Ich dancke dir. 2. Ne latum quidem vnguem a reuelatione discedas Ios. 1, 8. Laß das Buch.

Solatia 1. Quanta Dei in promouenda nostra salute contentio! Io 14, 21. 23. Wer meine. 2. Reuelatio non fallit, siue credas, siue neges.

§. 29. IV. *Praecognitum: Discas indolem scripturae s. principii Theologiae.*

§. 30. *Quid est scriptura s. quam dicunt Biblia?*

Complexus librorum, quibus contineatur verbum Dei in spiratum, speciatim vera de salute reuelatio.

§. 31. *Quomodo diuiditur scriptura s.? 1. Ratione temporis in vetus et N. T.*

a. *Testamenta sunt*, quorum summa est pactum illud Dei cum hominibus, quod nititur merito Messiae, quatenus vel venturus erat, vel iam in natura humana manifestatus est.

b. Vtriusque libri sunt vel *Historici* V. a Genesi ad Estherem N. a Matth ad Acta Apost. vel *Dogmatici* V. ab Hiobo ad Cant. Cant. N. ab Ep. ad Rom. ad Ep. Iudae, quae sunt aut catholicae aut particulares, vel *Prophetici* V. a Iesaja ad Malachiam Prophetae sunt 4. maiores et 12. minores in Nuncius est Apocalypsis.

Iudaei distinguunt in *נביאים תורה* (priores Ios. Iud. Sam. Reg. et posteriores rel.) *כתובים* (Ps. Prou. Hiob. Cant. Ruth. Thr. Eccl. Esth. Dan. Esra. Neh. Chron.)

§. 32. *Ratione materiae in legem et euangelium. Lex praecipit officia. Euangelium pro-*

propter meritum Christi annunciat gratiam et remissionem peccatorum. Apol 60. 94.

S. 33. Ratione auctoritatis in libros a) *Canonicos, unde dicuntur?* A canone Gal. 6. 16. Unde wie viel. Proprietates sunt: ut auctoritatem habeat ex se, erroris sit expers et immutabilis.

Quid sunt? Diuinitus inspirati. Sed non omnes diuinitus inspirati debuerunt esse canonici.

Quaenam sunt auctoritatis canonicae criteria? Quoad V. T. 1. Testimonium et consensus ecclesiae Iudaicae et primaeuae, eiusque purioris Christianae. 2. Idioma linguae Hebraicae et Chaldaicae. 3. Allegationes et Allusionnes N. T.

Quoad N. T. 1. Consensus primaeuae ecclesiae. 2. Idioma Graecae linguae. 3. Complementum et allegationes oraculorum V. T.

b. *Apocryphos, Unde dicuntur?* Quia in cryptam illam, in qua diuinitus inspirati, in arca foederis olim ponebantur, non solebant inferri.

Quid sunt? Qui humano spiritu scripti vitiiis erroribusque sunt obnoxii, nec non reliquis canonicae auctoritatis criteriis carent.

Nonne etiam dantur libri apocr. N. T.? Non Quamquam vetusti impostores quasdam epistolas Christo, Mariae et praeter illas quas in manibus habemus, alias Apostolis tribuerint.

In-

Interim veteres nominabant *δευτεροκανονικους*, de quorum scriptoribus aliquamdiu non constitit v. c. Ep. ad Hebr. Jacobi, Iudae et Apoc. reliquos *πρωτοκανονικους*.

§. 34. *Quinam libri post Scripturam s. maxime sunt auctoritatis?*

Symbole ecclesiae, quae sunt breues, in verbo Dei fundatae et auctoritate publica confirmatae confessiones fidei christianae et orthodoxae, quibus coetus verae religioni addictus a dissentientibus distinguitur.

§. 35. *Quotuplicia sunt symbola?*

Duplicia a. *Catholica*, quae vnanimi totius ecclesiae consensu sunt approbata. Quorum tria sunt, Apostolicum *) Nicaenum **) Athanasianum *) *) Epit. 371. Dect. 632.

*) Quod habet doctrinam Apostolorum, non eos auctores **) In concilio Nicaeno confectum *) *) Ex scriptis Athanasii collectum.

b. *Particularia*, quae paucarum quarundam ecclesiarum iudicio et applausu sunt accepta, quorum Lutheranis sunt quinque: Confessio Augustana minime mutata *) Eiusdem Apologia **) Articuli Smalcaldiei *) *) Maior minorque Catechismus Lutheri †) Formula Christianae concordiae. ††)

*) In comitiis Augustanis 1530. d. 25 Jun. Carolo V. Imper exhibita **) Quae consulationem, A. Conf. a Pontificiis consarcin tam refelleret. *) *) A. Lutero in conuentu Smalcaldiensi 1537. conscri-

scripti, vt, si liberum concilium haberetur, capita doctrinae controuersae exhiberentur.

- f) Continens summa verae religionis capita in gratiam parochorum et auditorum maxime simplicium conscriptus ††) Torgae per 6. Theologos 1576. conscriptus in coenobio Bergensi 1577. reuusus tandemque Dresdae 1580. publicatus, quae religionis controuersias post reformationem ortas continet et refellit Constar Epitome Articulorum et solida Declaratione

Reliqua patrum et doctorum de religione scripta vicem testimonii sustinent. Epit. 570-572. Decl. 635.

§. 36. *Quomodo libri scripturae s. et symbolici differunt?*

Vulgo dicitur vt norma normans et normata.

§. 37. *Quaenam praeterea circa scripturam s. expendenda sunt?*

I. *Auctor primarius*, Deus Rom. 3, 2. *Jhneu ist.* Apoc. 19, 9. *diß sind.* singillatim Sp. S. 2. Sam. 32, 2. *der Geist des Hebr.* 3, 7. *Der Heil. Geist spricht.*

§. 38. II. *Scriptores Prophetiae et Apostoli*, per quos Sp. S. scripsit et locutus est 2. Sam. 23, 2. 1. Familiariter eos alloquendo Exod. 33, 11. *Der Herr redete.* 2. Petr. 1, 16-20. 2. *Modo cogitandi et loquendi cuilibet proprio vim non inferendo* 2. Cor. 5, 20. *So sind wir*, Pl. 45. 2. *Meine Zunge* 3. *Ab omni errore inter scribendum eos conseruando* Ios. 23, 14. *Siehe ich gehe* 4. *Quae mente exciderant suggerendo* Io. 14, 26. *Aber der*
 Erö,

Tröster. 5. Quae neque audiuerant neque viderant, patefaciendo 1. Cor. 2, 9. 10. Das sein. Ex his cognoscas, quid sit inspiratio diuina.

§. 39. III. Materia sunt verba et literae, quorum vtrumque Sp. s. suggessit Matth. 10, 19. 20. wenn sie euch. Act. 2, 4. Und wurden.

§. 40. IV. Forma est sensus s. ille rerum conceptus, quem Sp. s. per verba, perque res verbis comprehensas, hominibus intelligendum exhibet Matth. 16, 23. Du meynest. 1. Sam. 20, 20. 22.

§. 41. Affectiones quoad verba perspicuitas; quoad sensum vis et efficacia; quoad constitutionem integritas; quoad finem sufficientia.

§. 42. *Vnde patet Perspicuitas?*

a) Quia verbis humanis iisque delectis scripta est, 1. Cor. 14, 9. Wenn ihr mit. b) Ab omni obscuritate longe remota est Rom. 10, 8. Das Wort ist. Haec perspicuitas dicitur externa. c) Verbis humanis diuina vis ac lux coniuncta est 2. Petr. 1, 19. Wir haben.

§. 43. *Quibus in rebus perspicua est?*

Generatim in omnibus scitu necessariis. Speciatim in iis, quae ad fidem et vitae mendmentationem pertinent.

Distinguendum est inter obscuritatem obiectiuam et subiectiuam.

§. 44.

§. 44. *Vnde patet efficacia?*

- a) Quia hominem viribus supernaturalibus instruit 2. Tim. 3, 16. 17. Alle Schrift.
 b) Intellectum illuminat 2. Cor. 4, 6. Gott der da.
 c) Voluntatem mouet conuertit et sanctificat 1. Petr. 1, 23. Die da.

§. 45. *Quid est integritas?*

Vt neque per malitiam Iudaeorum, neque per imprudentiam librorum codex s. aut corruptione, aut defectu aliquo libri, aut partis laboret. Quod patet generatim ex singulari Dei prouidentia Matth. 5, 14. Bis daß. Speciatim quoad V. T. ex silentio Christi et Apostolorum nec non studio Masoretharum. Quoad N. T. ex vigilantia doctorum primae ecclesiae, quae circa dictum 1. Io. 5, 7. vindicandum se conspiciendam dedit.

§. 45. *Nonne integritati obstat mentio librorum, quos indicators legimus Num. 21, 14. Iudae. 14. aliorumque, quorum nomine nullus in Scriptura s. inscribitur.* Non: Vel enim adhuc codice s. continentur, vel minus *Seonveusos*, vel saltem non canonici fuerunt.

§. 47. *Nonne variantes lectiones?* Aequè minus. His ipsis enim vera lectio habetur, circumstantiis textus rite consideratis.

§. 48. *Quid est sufficientia?*

Qua nihil in scriptura s. deficit, quod ad salutem consequendam pertinet Deut. 4, 2.
 Ihr sollt nichts.

§. 49.

§. 49 *Quaenam ex dictis affectionibus possunt concludi?*

1. Scripturam S. esse principium Theologiae Io. 17, 17. Dein Wort. 2. Vnicam normam et regulam fidei atque morum Gal. 6, 16. Wie viel. 3. Vnicam controuersiarum iudicem in rebus diuinis Matth. 4, 4. Und *Jesus* es steht. 4. Lectu etiam Laicis necessariam Io. 5, 39. Suchet.

§. 50. *Nam etiam versiones Scripturae s sunt verbum Dei?*

Sunt. 1) Nam formale idem versionibus repraesentatur, quantum ad salutem sufficit Act. 8, 32. Der Inhalt der Schrift. 2) Apostoli miraculosa linguarum peritia instructi unicuique in sua lingua voluntatem Dei annunciauerunt Act. 2, 11. *Juden und.*

§. 51. *De Theologia S.S. Principiato.
Quid est theologia reuelata?*

Cognitio *) Dei ex verbo diuino rite hausta genuino nexu demonstrata et aduersus dissentientes confirmata.

*) Regentis dici potest habitus *Deosdolos* practicus.

§. 52. *Nonne cognitio simplicissimi cuiusque facit Theologum?*

Non: Requiritur exquisitior quidam cognitionis diuinae gradus in doctore, quem proprie Theologum dicimus. 2. Tim. 2, 2. Was du von.

Aequé

Aerque minus sola fides efficit Theologum.

S. 53. *Quomodo uniuersa Theologia diuiditur?*

1. Conceptu hominum de Deo in veram et falsam. 2. Principio in naturalem et reuelatam. Illa est vel innata, vel acquisita. 3. Materia in theticam s. dogmaticam et moralem. 4. Tractatione in Polemicam, Evangelicam, Epistolicam, Catecheticam, Paralepticam, Asceticam, Casuisticam, Pastoralem, Hymnicam, Symbolicam, Patristicam, Definitiuam, Systematicam etc.

Diuidunt etiam perfectione, in primigeniam s. archetypam, et deriuatam s. ectypam. Illam dicunt esse in Deo; hanc in Christo homine, angelis et hominibus. Quae diuisio a scopo est aliena; quoniam hic loci agitur tantum de theologia hominum, vel ut alii dicere consueuerunt, viatorum.

S. 54. *Quot partibus Theologia dogmatica absoluitur?*

Tribus. Prima pars agit de Deo saluante, qui dicitur finis obiectiuus, considerandus secundum existentiam, essentiam, personarum Trinitatem, opera et fruitionem. Opera Dei sunt vel opera ad intra, vel interna, vel ad extra, haec quidem creatio et conseruatio s. prouidentia. Praecipui creationis effectus sunt angeli et homines, vtrique ad imaginem Dei conditi. Fruitio Dei s.

B

vita

vita aeterna, cuius hic datur praegustus, audit finis formalis, cui aduersa est aeterna damnatio. Antecedunt his quatuor nouissima: mors, resurrectio, iudicium extremum et consummatio seculi.

§. 55. Altera pars est de homine peccatore saluando, cuius quinque sunt status: Innocentiae, lapsus s. irae, restitutionis in gratiam confirmationis in bono, obdurationis in malo.

§. 56. Tertia parte continetur ratio salutis reparandae. Cui quidem rei tota Trinitas suum contribuit.

Pater, primum salutis principium, gratia, ex cuius, cessante operum foedere, saluos fieri homines decreuit. Deinde praedestinatione ad salutem, quos in fide perseveraturos ad vitae finem, praecuidit; opponitur huic reprobatio.

Filius, salutis fundamentum, merito.

Spiritus Sanctus, salutis consequendae dux et auxiliator, applicatione meriti. Quae fieri solet:

I. Ordine fidei. (dicitur medium *ἀπ-
τικόν*) Vbi notantur Sp. s.

a) Actus gratiosi, quorum duo hominem ad fidem praeparant: vocatio et illuminatio intellectus. Vnus eam constituit, regeneratio voluntatis, quae cum iteratur, conuersio appellatur poenitentialis. Duo sequuntur, renouatio et conseruatio.

b) Be-

b) Beneficia gratiosa quo referuntur iustificatio fructusque ipsius. Sunt vero vnio mystica; Adoptio diuina; Pax cum Deo et gaudium in Spiritu s. Spes certa salutis; Libertas Christiana. Iustificatio nititur, potestas clauium. Vno nomine appellantur gradus gratiae, in quibus iustificatio est post regenerationem.

2) Mediis, a Deo ordinatis; verbo et sacramentis, (dicuntur media *doctrinae*) ecclesia, cuius tres ordines sunt: ecclesiasticus, politicus et oeconomicus, ea dispensante.

S. 57. *Quomodo articuli Theologiae dogm. diuiduntur?*

1. Principio cognoscendi in *puros* (Schriftartickel) qui cognoscuntur sola reuelatione velut de personarum Trinitate; Et *mixtos* (Wernunftartickel) qui etiam ratione, qualis est ille de Creatione.

2. *Necessitate cognitionis* in a) Non-fundamentales (unentschiedene) qui non tantum ignorari possunt, sed et in vtramque partem ventilari vt de die lapsus angelorum. b) Fundamentales, qui duplicis sunt generis: alii primarii (Heyls und Glaubensartickel) qui salua fide, nec ignorari, nec negari debent v. c. de Christo mediatore; Alii secundarii (unwissbare) quilibet ignorentur, non negentur tamen, saluo salutis fundamento v. c. de communicatione idiomatum in Christo.

ANTITHESES.

ad §. 33. a) Canonicam S. esse auctoritate diu. n. Ebionitae cet. b) Eam fallibilem esse a. Pont. c) Auctoritatem pendere ab ecclesia a. Pont. d) Textum Hebr. v. et Graecum N. T. esse authenticum n. Pont. e) Puritatem Styli N. T. n. nonnulli nostratum. f) Libros Apocr. esse auctoritate canonica a Pont.

ad §. 34. a) Symbolum Apost. adaequatam esse regulam dogmatum creditu necessariorum a. Pont. b) Euangelicos a norma Confessionis A. discessisse a. Pont.

ad §. 38. Apostolos scripsisse mandato diu. n. Athei, Pont.

ad §. 39. Etiam singula verba inspirationi diu. deberi n. Protestantium quidam.

ad §. 40. a) Vnius dicti biblici vnicum esse sensum literalem n. Pont. b) Scripturam s. se ipsam interpretari n. Pont.

ad §. 42. Perspicuitatem n. Pont. Enthuf.

ad §. 44. Efficaciam n. Fanatici.

ad §. 45. Integritatem, n. Pont. Socin.

ad §. 48. Sufficientiam n. Pont.

ad §. 49. Veritates huius §. n. Pont.

ad §. 50. Licitum esse et expedire S. S. in linguam cuiuslibet vernaculam transferre n. Pont.

ad §. 57. a) Omnes fidei articulos creditu necessarios *ἰστώσ* in scriptura s. traditos esse debere n. Pont. b) Fidem carbonari-

am

am (vt dicunt) in fundamentalibus fidei articulis sufficere a. Pont. c) Calvinianos cum Lutheranis consentire in fundamentalibus fidei articulis a Calvin. Irenopeji.

§. 8. *Officia.* 1. Orabundus scripturam s. tractabis Pl. 119, 18. 19. Desne mir. 2. Pudeat te præceptis ejus vitam non conformem agere Matth. 7, 24 27. Es werden falsche.

Solatia 1. Sp. s. libenter administrat amantibus scripturam Luc. 11, 13. Sodent ihe. 2. Firmissimum et fidei et vitæ munimentum Scriptura Eph. 2, 20. Erbauet.

Theologiae dogmaticae

Pars I. Cap. I. de Deo.

§. 59. *Quae insuper reuelatio de existentia Dei tradit?*

1. Argumenta rationis confirmat Hiob. 12, 7 - 10. Frage. Rom. 1, 19, 20. Daß man Cap. 2, 14. 15. Denn so. Quibus Sp. s. per verbum diuinum mirificum pondus addit.

2. Variis nominibus ens summum insignit, quae petuntur vel ab ipsius essentia vt יהוה, Ef. 44, 6. Et natura, vt *Deos* Matth. 19, 17; vel attributis vt יהוה Ies. 28, 16. vel operibus vt יהוה Ef. 44, 6.

Vt adeo hinc cognitio Dei certa, viua et salutaris hauriatur.

§. 60. *Quid per essentiam Dei intelligis?*

Perfectionum diuinarum s. attributorum complexum, quae notescunt via. a) Causalitatis (Ursächlichkeit) Act. 14, 7. Gott hat. b) Eminentiae (Vorzüglichkeit) Hiob. 11, 8. 9. Er ist höher. c) Negationis. (Verneinlichkeit) Num. 23, 19. Gott ist nicht.

§. 61. *Quotuplicia sunt attributa diuina?*

I. *Ἀνεξέγκυρα*, quae Deo competunt, quatenus est ens summum, vt. a) Necessitas Rom. 11, 36. Von ihm. Simplicitas Ies. 40, 18. Wem wollt. Bonitas essentialis Matth. 19, 17. Niemand ist. Immutabilitas Iac. 1, 17. Bei welchem. b) Vnitas Deut. 6, 4. Höre Israel. c) Infinitas Ps. 96, 4. Der Herr ist groß. Immensitas 1. Reg. 8, 27. Siehe der Himmel. Aeternitas Gen. 21, 33. Abraham. d) Maiestas 1. Paralip. 30, 11. Dir gebühret. Independentia Hiob 23, 13. Er machts. e) Incomprehensibilitas Ps. 139, 16. Solches Erkenntniß.

§. 62. 2 *Ἐνεργητικά*, Deo tanquam Spiritui adscribenda, vt vita Gen. 16, 14. Darum hieß. Intellectus Es. 40, 28. Sein Verstand. Vnde omniscientia Ps. 139, 1. Herr du, qua cognoscit et futura contingentia Deut. 31, 16. Siehe du wirst. Conditionata *) Matth. 11, 21. Wehe dir. Voluntas Matth. 6, 10. Dein Wille.

Declar.
P. 798.
799.
812.

*) Verum ob id in Deo non statuenda scientia conditionata.

§. 63. *Quomodo voluntas Dei potest considerari?*

Vel in se, vel secundum potentiam, vnde quidem omnipotentia Pl. 115, 3. Aber unser. Et omnipraesentia Ier. 23, 23. 2. Meinst du. Libertas Ies. 46, 0. Mein Anschlag.

Epit.

600.

Decl.

§. 64. *Attributa, quatenus voluntas Dei in se consideratur, quoniam sunt?*

p 752.

753.

754.

1. Beatitas 1. Tim. 6, 15. Welche Erscheinung.

2. Volitiones. a) Perfectionis Pl. 5, 5. Du bist. Hinc sanctitas Leuit. 19, 3. Ihr sollt. Iustitia Dei essentialis Prou. 17, 15. Wer dem. Veracitas Pl. 33, 4. Des HErrn Sapientia 1. Tim. 1, 17. Aber Gott. b) Bonitatis, quae pro diuerso respectu dicitur amor 1. Io. 4. 17. Gott ist. Gratia Pl. 130, 7. Bey dem HErrn. Misericordia 2 Chron. 20, 21. Danket. Patientia Rom. 9, 22. Gott hat. Longanimitas Gen. 6. 3. Ich will. Fides Deut. 7, 9. So sollt du.

§. 65. *Fluunt porro ex volitionibus?*

1. Perfectionis iustitia Dei vindicatiua Pl. 45, 8. Du liebest. 2) Perfectionis et bonitatis iustitia Dei remuneratiua Rom. 2, 5. 6. Du aber.

§. 66. *Cum voluntas pro potentia in rebus creatis exercenda potest esse vel efficax, vel inefficax, quotuplex illa est?*

1) Absoluta (der unbedingte) vel conditionata, 2) Ordinaria vel extraordinaria. 3)

Antecedens (der fürschiebende) vel consequens (der ausübende) s. ex praescripto iudicans. 4) Arcana vel reuelata. 5) Signi (Scheinwille *) vel beneplaciti (ernster Wille) sed non sensu peruerso.

*) v. c. in tentationibus Gen. 22, 2.

§. 67. *Cum Deus neque velit, neque uolit, nisi quod sapientiae suae respondet, et optimum esse cognouit, quid inde concludimus?*

Deum omnia facere secundum decreta. Quorum praecipua sunt. 1) De mundo creando. 2) De lapsu angelorum et hominum permittendo. 3) De confirmatione bonorum angelorum in bono et obduratione malorum in malo. 4) De reparanda hominum salute.

Symb.

Athan.

p. 2.

Conf. A

p. 9.

Apol.

50. Art.

Sm. p.

303.

Cat. m.

p. 400.

§. 68. *Num plures sunt vno Dii?*

Non, sed vnus est. Deut. 6, 4. Höre Israel. Plures enim esse sibi repugnat: siquidem nullus eorum vere Deus esset 1 Cor. 8, 5. 6. Wie? wohl es sind.

§. 69. *Ergo nulla pluralitas est in Deo?*

Scriptura V. et N. T. mysteriosam pluralitatem innuit.

1. Indeterminate, nominibus pluralibus

Gen. 1, 1. אֱלֹהִים Eccles. 12, 1. בְּרֵאשִׁית.

Et locutionibus pl. Gen. 1, 26. *Faciet unis.*

2. Determinate a) Deum a Deo, dominum a domino distinguendo Pl. 45, 8. *Daum hat Gen. 19, 24. Da ließ.* b) Vnum vocabulum ter et tria vocabula de vno praedicant-

cando Num. 6, 23-26. der Herr Jcf. 44, 6. So spricht der Herr. c) Patris, Filii et Spir. S.mentionem faciendo Matth.28,18 Gehet hin.

Ratio humana non similia quidem veluti cum tres vnitates numerum ternarium efficiunt, sed ipsum mysterium trinitatis ignorat.

§. 70. *Quaenam est ratio Trinitatis.*

1. P. F. et Sp. S. vere sunt personae.

Id quod patet ex notionibus relatiuis, attributis et operibus personalibus. Opera Dei sunt a) Opera ad intra (innerlich trennbare oder persönlliche Dreyeinigkeitswerke) dicunt actus personales in Deo manentes et diuisos, quales sunt *primum* generatio eaque vel actiua, qua Pater a Filio, vel passiuu, qua Filius a Patre. *Deinde* Spiratio et processio, qua Spir. S. qui procedit, a Patre et Filio, qui spirant, distinguitur. Generatio et Spiratio audiunt characteres hypostatici. b) Opera interna (in-

Simb.
Nic. p. 1.
Athana.
p. 4.
Art. Sim
p. 303.

nerlich untrennbare oder gemeinschaftliche Gottheitswerke) quae vel in Deo manent, vt intellectio, volitio, vel extra Deitatis sinum tendunt vt iustificatio, praedestinatio, et sunt diuisa. c) Opera externa (äusserlich untrennbare oder gemeinschaftliche Gottheitswerke) extra Deum tendentia et tribus personis communia vt creatio, conseruatio, redemptio, sanctificatio, quorum vnum alterumue vni personae per singularem manifestationem ipsius adscribi solet.

§. 71. 2. Hae tres personae sunt quaelibet ipse Deus. Nam tribuuntur.

B § 1) No-

le-
iu-
gni
lle)

nisi
ffe

ta.
re-
im
o-
a-
m

el.
al-
iez

li-
us
2.

i-
r-
o-
i-
-

	Patri	Filio	Sp. S.
1) Nomina diuina Iehoua. Elohim	Gen. 3, 22. Und Gott der Herr	Hof 1, 7. Ich will coll. Act. 4, 12.	Ief 6, 3. Heilig coll. Act. 28, 25. f.
Deus	Gen. 1, 1. Am Anfang.	Pf 45, 8. Da- rum hat coll. Hebr. 8, 9.	Pf 95, 6. 7. 8. Denn er ist.
2) Attributa diuina			
Aeternitas	2. Cor 1, 3. Gelobet	Rom 9, 5. Christus *)	Act. 5, 3. 8. Warnen.
Omniscientia,	Pf. 90, 1. Ehe denn.	Pf. 102, 28. Du aber coll. Hebr. 1, 10 12	Hebr. 9, 14. Wie vicimehr.
Omnipotentia.	Pf. 139, 14. Herr du.	Io. 21, 17. Herr du	I Cor. 2, 10. Dein der Geist.
Omnipräsensia,	Luc. 1, 27. Vey Gott.	Matth. 28, 18. Mir ist.	Hiob. 38, 8. Der Geist.
3) Opera diuina in regno potentiae.	Ier. 23, 23. 34. Bin ich nicht.	Matth. 18, 20. Wo zweyen.	Pf. 139, 7. Wo soll ich.
Creatio et conseruatio.	Io. 5, 17. Mein Vater.	Io. 1, 3. Alle Dinge.	Hiob. 33, 4. Der Geist.
In regno gratiae.	Io. 3, 16. Also.	Ebr. 9, 12. Er ist.	Tit. 3, 5. Er macht.
4) Cultus religiosus, qui habetur adoratione.	Matth 11, 25. Ich preise.	Hebr. 1, 6. Und es sollen.	Ief, 6, 8. 9. 10. coll Act 28, 26
baptisuaute.	Matth: 28, 19. Geht hin.	Matth. 28, 19.	Matth. 28, 19.
Aestimatione.	2 Cor. 13, 13. Die Gnade.	2. Cor. 13, 13.	2. Cor. 13, 13.

Dicun-

Dicuntur praeterea testes in coelo 1 Jo. 5,
7. Vnum testimonium perhibere v. 9. 10. et
diuina gloria frui. Ies. 57, 15.

*) Audit verus Deus 1 Jo. 5. 20. Magnus Tit. 2. 13.
Cum articulo, Jo 20, 28 Angelus (increatedus.) Mal.
3, 1. Huc pertinent a) Appellatio filii Ps. 2, 7 proprii
Rom. 8, 32. vnaigeniti Jo. 1, 18. b) Generatio Ps.
2, 7. Heute.

§. 72. *Nonne ex Trinitate sequitur Deita-
tis diuissio?*

Non. Sed vnum sunt 1 Jo, 5, 7. Drey sind.
Neque solum vnitatem voluntatis Jo. 17, 21. 22.
Auf daß. Sed essentiae, diuina quaedam *περι-
χωρησει* Jo. 14. 10. 11. 20. Glaubest. 1 Cor. 2,
11. Welcher Mensch.

§. 73. *At enim vna prae altera persona vi-
detur esse maioris?*

Non. Ratio ordinis inest in salutis aecono-
mia Vnus est omnium cultus 1 Jo. 2, 23. Symb.
Nic. et
Athana-
Werden.

§. 74. *Estne Trinitatis notitia ad salutem
necessaria?*

Est. Nam quaelibet persona suum ad nos
beandos confert. 2 Cor, 13, 13.

Sic et fides in Trinitatem. Quid vero sibi
velit credere. a) In Deum Patrem vid. Cat.
M. p. 489. sqq. b) In Filium p. 493. seqq.
c) In Sp. S. p. 495. Symb.
Apost.
p. I.
Nicen.
p. I-A.
than p.

ANTHITESES.

ad §. 59. I. Sola reuelatione ad Dei co-
gnitionem perueniri a. Schol. Flacius Illyri-
cus,

2.

cus, Armin. 2) Nomen יהוה creaturis esse communicabile a Socin. 3) אלהים proprie soli Deo competere et pluralitatem personarum inferre n. Socin. 4) Θεός non ad essentiam, sed potestatem posse referri a Socin.

ad §. 60. 1) Deo accidentia a Socin. 2) Attributa diu. ratione tantum differre n. Eunomii.

ad §. 61. 1) Compositionem in Deum cadere a Anthropomorphitae. 2) Solum Deum sine successione esse aeternum n. Socin.

ad §. 68. Deum vnum esse n. Gentiles, Manichaei v. Aug. 61.

ad §. 69. 1) Ex ratione Trinitatis mysterium posse demonstrari a Quidam Philosophi. 2) Illud in V. T. clare esse propositum n. Socin.

ad §. 70. In vna essentia tres esse personas n. Ariani. v. Epit. 626.

ad §. 71. 1) Christum esse a) Deum Patri ὁμοῦσιον. b) Filium ex substantia Patris ab aeterno genitum n. Socin. 2) Humanam Christi naturam ad Trinitatem pertinere n. Pont. 3) Generationem Filii per intellectum et Spirationem Spir. S per voluntatem fieri a. Valent. Spir. s. esse personam et Deum P. et F. ὁμοῦσιον n. Macedon. 5) Sp. S. procedere a P. et F. ab aeterno n. Nestor. recentiores Graeci.

ad §. 73. Patrem Filio esse maiorem a Arian.

ad §. 74. Mysterium Trinitatis saluandis creditu esse necessarium n. Socin.

§. 75.

§. 75. *Officia*. 1. Verum Deum cognitum recte venerare. Pf. 100, 2: 3. 2) *Attributa diu.* sint tibi exemplar, quod imiteris v. c. Aeternitas Matth. 6, 19-20. *Ihr sollt Omnipotentia* Joh. 1, 9. *Siehe, ich.*

Solatia. 1. Optime de nobis actum, cognitio vero Deo. Jo. 17, 2. 2. Das 2) *Attributa praebent solatia* v. c. Aeternitas Pf. 44, 2-6. *Udt, wir.* Omnipotentia Ef. 59, 1. *Siehe, das.*

Cap. II. De Creatione,

§. 76. *Quid sentias licet de Deo antequam crearet hoc uniuersum?*

1. Eum non fuisse otiosum, sed sine negotio occupatissimum. 2. Aequè minus defectu laborasse, ac mundo effecto incrementum cepisse. 3. Ceu summum bonum voluisse communicari.

§. 77. *Quid significet creare?*

Aliquid producere ex nihilo, aut materia inhabili Hebr. 11, 3. *Durch den Gen. 1, 1. f.*

1. Improperie aliquando sumitur Ef. 43, 7. *Alle die.* Jer. 31, 22. *Der Herr.* Amos 4, 12. *Siehe, er ist.* Pf. 51, 12. *Schaffe.* 2) *Artic.* est p. mixtus p purus.

§. 78. *Quis fuit Creator?*

Deus solus, trinus Gen. 1, 1. *Am. An.* *Tria Symb.*
fang. P. 1 Cor. 8, 6. *So haben.* F. Col. 1, 16. *Art*
Durch ihn. Sp. s. Hiob 33, 4. *Der Geist.* P. 303. *cath. m.*

§. 79

S. 79. *Judices velim momenta, de quibus respectu ipsius Dei hic quaeri necesse est?*

- 1) *Causa impulsiva* fuit liberrima Dei voluntas et immensa Dei bonitas Pf. 136, 1-9.
 - 2) *Causa exemplaris* sunt perfectissimae rerum ideæ (Sic dicitur per Ἀὐθροπονία Dei) 3) *Causa ordinans* sapientia Dei. 4) *Forma sola* Dei voluntas, Gen. 1, 3. Und Gott sprach 5) *Finis primarius* Numinis gloria Ef. 43, 7.
- P. 49°. Die ich, *Secundarius* hominis vtilitas 1 Tim. 4, 3. 4. Gott hat.

S. 80. *Quaenam momenta extra Deum posita quaestionis sunt?*

- 1) *Materia* vel nulla vel inhabilis. Illam dicunt nihilum negatiuum, hanc priuatiuum.
- 2) *Creata diuiduntur* in inanimata; animata, sed ratione destituta; Spiritu et corpore crafiore constantia; Spiritus. Breui, in materiam et spiritus. Aliud igitur est systema mundi spirituale, aliud materiale, aliud mixtum. 3) *Instrumentum* datur nullum. Falso sic dicitur filius Dei. 4) *Tempus fuit*, cum Deus vellet. Speciatim sex dierum interuallum. Deus prior est mundo, non ratione temporis sed dependentiae. Nec dici potest: Mundus prius aut serius creari potuit. 5) *Ordo*, quo singulae res creatae sunt, his versibus tenetur.

S. 81. *Prima dies vastam molem *) lucemque **) creauit.*

*) Sine dubio fluidam, quam Sp. S. incubando solidam fecit **) aetherem.

AL

*Altera distendit spatium *) discrimen aquarum.*

*) Quo vapores adscenderent. Tertio die hoc opus est deimum perfectum.

*Tertia secernens undas *) dat gramina terrae **)*

*) Marium et fluviorum **) Prolimi fertilitate. Cum vegetabili regno etiam minerale extitisse viderur.

Quarta creat solem, lunam coelestiaque astra.)*

*) Moses adeo superstitionem Judaeorum cautam voluit.

Quinta creat pisces eadem genus: omne volantum.

Aqua limusque fuerunt principium materiale, non effectuum naturale

*Sexta profert pecudes *) hominem que imagine diua. **)*

*) Animalia terrestria **) Adamum et Euam, non ante hos alios.

Septima sancta manet, quia tunc Deus ipse qui cecidit, i. e. cessauit creando: n. m. simplicia non intereunt, corpora tantum resoluuntur et animalia facultatem se multiplicandi habent.

§. 82. *Nobilissima rerum creaturarum formae sunt?*

Ex invisibilibus angeli, ex visibilibus homines, pro libertate agendi variis statibus obnoxii.

ANTITHESES.

ad §. 77. *Creationem ex nihilo esse art.*
P. n. Schol.

ad

ad §. 78. a) Dari substantias intelligentes et adeo talem vniuersum. Materiarii vt Democritus et Epicurus. b) Omnium rerum sufficientem causam in mundo ipso iam positam esse; vel vnam omnium substantiam a. Deistae f. vniuersalistae, in primis illud Anaximander et Strato, hoc Spinoza. c) Deum creasse eumque solum n. illud Gnostici; hoc Manichaei. d) P. F. et Sp f. causas socias dicendas a. Caluin. e) Potentiam creandi posse communicari creaturae a. Schol.

ad §. 80. Materiam Deo esse coaeuam; aut ex illo emanare a. illud Plato et Aristoteles; hoc Pythag. et Stoici.

ad §. 81. a) Dari aquas coelestes n. Schol. b) Fuisse ante Adamum alios a Peyrerius.

§. 82. *Officia* 1. Totus sis in creatore celebrando. Pl. 104, 1. lobet den. 1 Cor. 6, 20. Darum so. 2. Creatis neque abutere Rom 8, 20. Sintemal die. Neque nimium amabis ea Pl. 73, 25. Wenn ich.

§. 83. *Solatia*. 1. Creator creatis prospicit Matth. 6, 25. Sorget nicht. 2. Speramus nouum coelum et nouam terram 2. Petr. 3, 13. Wir warten.

C. III. De Prouidentia.

§. 84. *Esne Dei rerum creatarum cura?*

Est, quam ratio cognoscit, et reuelatio confirmat. 1 Petr. 5, 7. Alle eure. Sap. 14, 3. Aber deine.

1. Est

1. Est ergo art. m. Ratio concludit: Si Deus est ens infinitum; et potest et vult, imo indignum est eo, non prospicere huic vniuerso.

2. Non obstat Gen. 2, 2. 3. vbi sermo est de nouis rerum formis producendis; Neque, quod piis interdum mala et malis interdum prospera videntur euenire: Nam nobis non est datum de viis prouidentiae recte semper iudicare, veram felicitatem et infelicitatem cum apparente confundentibus.

§. 85. Quid est prouidentia?

Diuina *) eaque perpetua huius vniuersi Conf. A p. 9. Cat. min. 270. p. Cat. Mai. 1. 490.

omnium et maximarum et minimarum rerum cura Act. 17, 27. Er ist nicht.

*) 1. Est opus totius Trinitatis Patris Matth. 6, 26. Schet. F. Ebr. 1, 3. Er trägt. S. sp Act. 13, 2. Da sie.

2) Duae sunt partes: conseruatio, quo pertinet concursus et gubernatio, 3) In Deo, quatenus mundum et condere et prouidere illi decreuit, tres mente concipimus esse actus; *πρόνοια, πρόθεσις, διοίκησις*.

§. 86. Quid est conseruatio?

Continuata Creatio.

1. Alia est communis, qua Deus omnia et cognoscit et conseruat: Inanimata Pl. 147, 4. Er zählet. Matth. 10, 30. Nun aber. Pl. 74, 16. Sag. Hiob 26, 10. Er hat. Bruta Matth. 10, 29. Raust man. Pl. 104, 17. 18. 21. 25. 28. Dasselbst nißten. Homines et pios et impios Prou. 15 3. Die Augen. Pl. 139, 1-16. Herr du. Hiob. 10, 8. 11. Deine Hände. Alia piis et electis propria Sap. 4, 16. Ueber dir. Pl. 121, 3-8. Er wird. Pl. 90, tot.

2. Est vel durationis, qua res in sua essentia, veluti sol et stellae; vel propagationis, qua in suis generibus vt animalia plantae et arbores conseruantur.

C

3. Di-

3. Distinguitur in eam, quae fit vel viribus naturae, vel miraculis iisque varii generis Dan, 3, 25. Ebe. Matth. 14, 17. Tam in regno potentiae, quam gratiae.

§. 87. *Quid est concursus Dei?*

Accessio quaedam ad actiones rerum quasque tanquam causae, vel adiuuantis, vel impediens i. e. causae primae ad secundas Hiob 12, 40. In seipsum. Hof. 2, 21, 22. Zur selbigen Jer. 10, 23. Ich weiß. Hag. 1, 6, 9. Ihr sãet. Pf. 107, 34. Daß ein. Num. 14, 34. 41. 42. Daß ihr.

1. Deus hic etiam utitur vel viribus naturae vel miraculis.

2. Aliter concurrat ad actiones materiae, aliter spirituum.

§. 88. *Quid est Dei gubernatio?*

Vt ipse omnia sapientissime efficiat Sap. 14, 3. Aber. Pf. 67, 5. Vel a creaturis effecta dirigit Eccl. 3, 1-9. Ein jegliches. Jes. 28, 29.

§. 89. *Vnde dilucidius providentiae divinae specimina in hominibus elucet?*

Vt 1) Eorum maxime fidelium habeat rationem. a) Ante natiuitatem Jer. 1, 5, Ich kante. Gen. 25, 21. Isaac. b) In progressu vitae Dent. 32, 10, 11. Er sand ihn. Jer. 10, 23. Ich weiß.. c) In ipsa morte, cuius terminus est vel longior, vel breuior; vterque vel naturalis, quem quis attingit pro viribus naturae Hiob 42, 17. Und Hiob. vel praeternaturalis per Dei aut gratiam Prou. 3, 16. Lau ges Sap. 4, 10, 11. Denn er. Aut iram Num. 16, 31. seqq. Und als er. Rom. 9, 17. Eben er.

erwecket, d. i. leben lassen und beym leben erhalten. conf. Exod. 9, 16.

2. Vt egregie occupetur circa illos, qui aliis praesunt vel praefuturi sunt. Dan. 2, 21. Er ändert. Jo. 19, 3.

S. 90. *Quomodo se habet providentia circa actiones hominum?*

a. *Actiones bonas hominis et naturalis et Christiani pro sui tamen utriusque status ratione ac indole,* 1) *Praecipit* Rom. 2, 14. 15. Denn so Ephes. 4, 22. 24. So leget. 2) *Excitat* Esaias 44, 28. Den ich. Phil. 2, 13. Göt ist. 3) *Adiuuat et dirigit* Es. 45, 1-3. So spricht. 1 Cor. 3, 9. Wir sind. 4) *Approbat* Act. 10, 35. In allerley. Gen. 12, 12. Man weiß. 5) *Remuneratur*, Exod. 1, 20. 21. Darum thät. Math. 10. 42. Wer einen.

b. *Actiones malas* 1) *Praeuident* Hof. 7. 2. Epit. Dennoch. (vnde nulla necessitas 2) *Prohibet* 617 Declar. Sirac. 7, 1. Thue nichts. 3) *Detestatur* Ps. 5, 798. 5. Du bist. 4) *Impedit* Gen. 20, 6. Und Göt. aut permittit iusto iudicio Ps. 81, 13. So hab ich. certis limitibus Jo. 7, 30. Da suchten. Dec ar. Non sine gloria Dei Exod. 9. 16. Und zwar. p. 870 5) *Permissas vindicat*. Deut. 32, 35. Die Rache.

At enim Deus videtur esse causa malarum actionum: Cat. mai.

1. Quia vires agendi suppeditat: Distinguendum p 412. inter actionis materiale s. vires et organa agendi; et Declar. Formale s. libertatem his vtendi et agendi. Quod 813. v. c. homo manum extendit, tribuendum est Deo; 820. quod ad rem illicitam, homini. A Conf.

C 2

Quia p. 564

2. Quia potest eas impedire, nec semper impedit; Potentia non repugnet sapientiae divinae.

ANTITHESES.

ad §. 85. 1) Defin. n. Epicurei. Sadd. 2) Futura contingentia praescire Deum n. Socin. 3) Praescientiam diu. inferre necessitatem a. Stoici, 4) Deum concurrere ad actiones ipsas ceu causas secundas n. Pelag.

§. 91. *Officia.* a) Ne obruamur curis Matth. 6, 25-34. Sorget nicht. Sed nos, nostra Deo commendemus. Pl. 37, 4. 5. Habe deine b) Quaecunque fors tulerit, feramus Hiob 1, 21. Der Herr.

Solatia. 1) Deus nos curat Ebr. 13, 5. 6. Er hat gesagt. 2) Piis omnia bene cedunt Rom. 8, 28. Wir wissen.

Cap. IV. De Angelis.

§. 92. *Num nobiliores sunt homine creaturae?*

Sunt. Ratio id suspicatur ex classibus earum et effectis, quae neque Deo, neque hominibus adscribi possunt.

§. 93. *Existentiam et naturam angelorum certius ostendit?*

Reuelatio Ebr. 1, 14. Sind sie nicht.

1. Est igitur art. p. 2) Angelus est nomen officii et per tropum sic appellantur; Messias Exod. 3, 2. Und der Engel, Dei ministri Hag. 1, 13. Da sprach Haggai. 2) Angeli dicuntur Spiritus Pl. 104, 4. Du machst Seraphim, Jes. 6, 2. 6. coll Matth. 28, 2. 3. Che.

3. Cherubim Gen. 3, 24 Zebaoth Pf. 103, 21. Throni-
 cet. Col. 1, 16.

§. 94. *Quae est origo angelorum?*

Creati sunt a Deo solo Apoc. 4, 11. Du
 hast. Trinuno P. et F. Jo. 1, 3. Alle Dinge.
 Col. 1, 16, 17. Sp. s. Pf. 33, 6. Der Himmel.
 Hexaëmero Gen. 2, 1. 2. Also ward.

1. Ergo existunt neque a se ipsi, neque creati sunt
 ex Dei essentia, quod nefas esset, cogitare, neque ma-
 teria; sed ex nihilo 2) Quo die, num vt conjiunt,
 primo, secundo (Hiob 38, 7.) quarto, an sexto, nes-
 cimus. 3, Moses, ne ansam idololatriae praebere,
 visibilia tantum enarrat.

§. 95. *Quid est Angelus?*

Substantia *) spiritualis **) finita †) et
 completa ††) (unleibige.)

*) Ergo non accidens **) Nihilo tamen minus cor-
 pore assumto apparuere †) Ratione perfectionum
 ††) Corpore humano destituta Luc. 24, 39.

§. 96. *Quaenam sunt attributa et perfe-
 ctiones angelorum?*

Intellectus Matth. 18, 10, Ihre Engel. Vo-
 luntas Luc. 11, 24. Ich will. Communicatio
 cogitationum 1 Cor. 13, 1. Wenn ich, Poten-
 tia 2 Thess. 1, 7. Wenn nun.

Modum cognoscendi fieri dicunt per species intel-
 ligibiles. (Wilder.)

§. 97. *Quales sunt conditi?*

In statu innocentiae Gen. 1, 31. Und Gott.
 Cum libertate bene aut male agendi Jo. 8,
 44. Der Teufel.

§. 98. *Quotuplices sunt angeli?*

Boni et mali et vtrorumque magnus est numerus Matth. 26, 53. Meinesst du. Luc. 8, 30. Iesus fragte. Et certi ordines Col. 1, 16. Eph. 6, 12. Luc. 11, 18. Matth. 12, 24.

§. 99. *Quid sunt angeli boni? **

Qui ex statu integritatis in statum gloriae s. confirmationis in bono sunt translati **) Matth 18, 10. Ihre Engel.

*) Dicuntur sancti Luc. 9, 26. Electi 1 Tim. 5, 21.

**) Vbi tanta est boni et mali claritas et rectitudo voluntatis, ut non possint non bene agere.

§. 100. *Causa angelicae felicitatis est?*

Numinis benignitas et quoad angelos conditio obedientiae.

§. 101. *Operationes b. angelorum sunt?*

Vel beatificae (Seligkeitswerke,) vel ministeriales (dienstliche Werke.) Illaequidem, ut fruantur beatitate, quae vel essentiam attingat Matth. 18, 10. Cap. 6, 10. Dein Wille. Vel aliunde ipsis accedit, quo gaudium, amor et sanctitatis studium inflammantur Luc. 15, 10. Also. Apoc. 12, 10. Und ich.

§. 102. *Quibus ministrant?*

Deo *) praesertim redemptori **) et hominibus ***) studiosissime.

*) Laudando Luc. 2, 13. Und alsbald. obediendo Pl. 103, 21. Lobet. Solemnitatem augendo. Deut. 33, 2. Der Herr.

**) 1) *Tanquam Salvatori* Ebr. 1, 6. Es sollen. Nascituro et nato Luc. 1, 26. seqq. Und im. Matth. 1, 20. Indem er. Matth 2, 13. Da sie aber v. 19. Da aber Herodes. Tentato Matth, 4, 11. Da verlichpa-

Patienti Luc. 22, 43. Erschien. Resurgenti Matth. 28, 2. Und siehe, Marc. 16. 6. Er aber. Adscendenti Act. 1, 10. 11. Und als 2) *Tanquam iudici et quidem sub iudicium* Matth. 25. 31. Wenn aber. 1 Theß. 4, 16. Denn er selbst. Matth. 20, 37. Und werden. In iudicio Matth. 13, 41. Des Menschen. Matth. 25, 33. Und er. Post iudicium Matth. 13, 49, 51. Die Engel.

***) 1) Secundum status Gal. 3, 19. Was soll. Judae v. 8. 9. Michael. Dan. 10, 13. Aber der. Cap. 6, 22. Mein Gott. Gen. 24, 7. Der Herr. Hiob 1, 10. Hast du. 2) Singulis Pl. 34, 8. Der Engel. Pl. 91, 11. Er hat. Ebr. 1, 14. Sind sie. Gen. 32, 2. Und da. Num. 22, 22. Und der Engel.

§. 103. *Num cultus debetur b. angelis?*

Ciuis quidem, imitando eorum perfectiones 1 Cor. 11, 10. Darum. Sed non religiosus adorationis Apoc. 19, 10. Und ich. Frustra Pont. distinguunt inter *δεδείκτων* et *λατρείων*.

§. 104. *Quid sunt angeli mali?*

Qui ex statu integritatis in statum indurationis s. confirmationis in malo sunt translati 2 Petr. 2, 4. Gott hat. Nomina vide Matth. 12, 26. 27. Apoc. 12, 9. 2 Cor. 6, 15.

§. 105. *Quae fuit culpa lapsus m. angelorum?*

Superbiam fuisse coniicimus Gen. 3, 5. sqq. Gott. Matth. 4, 9. Diß alles

1. Ad quam sponte se inclinauerunt.
2. Genesis peccati Jac. 1, 14. huc quadrat.
3. Quo die ceciderint, incertum.

§. 106. *Qualis est intellectus angelorum m.?*

Non solum finitus *) sed etiam cognitione salutari destitutus **) imo in multis stupidus †) ceteroquin callidus, ††)

* Nef.

*) Nesciunt futura contingentia et cogitata menti⁹
Jes. 19, 12. seq. Cap. 41 22. 26. Dan. 2, 11. 27.
28.

*) Jac. 1, 19. Du glaubest. Luc. 4, 34. Halt was.

*†) Meditando et mortem Christi 1 Cor. 2, 8. welche
feiner. Et calamitates piorum 2 Cor. 12, 7. Auf daß.

††) Eph. 6, 11. Zieht an. 1 Sam. 28, 7.

§. 107. *Qualis est voluntas angelorum m.?*

Desperatissime mala Matth. 13, 19. Wenn
jemand. 1 Jo. 3, 12. Nicht wir.

Carent igitur sanctitate, gaudio et amore. Con-
tra ad malum peragendum impetu feruntur 1 Petr. 5,
8. Euer. 2 Cor. 11, 14. Er selbst. Et libertas ipsi
est tantum inter hoc vel illud malum.

§. 108. *Quae est potentia daemorum?*

Magna quidem Eph. 6, 12. Wir haben, sed
restricta Matth. 8, 31. Da baten. et trium-
phata Rom. 16, 20. Aber der Gdt. Iac. 4, 7.
W derstehet.

§. 109. *Quaenam sunt opera diabolorum?*

Generatim ordinem et vniuersi et salutis
turbare student. Speciatim 1) Deum ca-
lumniantur inter se et apud homines Gen.
3, 5. Gdt weiß. 2) Hominibus nocent tam
singulis Iob. 1, 9. 11. Satan antwortete. Quam
quoad status nempe religionis Matth. 13, 27.
Da traten 1 Thess. 2, 18. Luc. 5, 12. Reipu-
blicae 1 Reg. 22, 21. 22. Da trat. Reifamilia-
ris 1 Cor. 7, 5. Entziehe.

Præcipua, quae inter homines exercentur, ope-
ra diabolorum, sunt obsessiones et spectra.

§. 110. *Quid est obsessio diabolica?*

Propinquior vnius vel plurium diabolorum approximatio vel ad animam hominis in peccatis proaereticis viuentis *) vel ad corpus hominis siue pii siue impii. **)

*) Dicunt Spiritualem, Luc. 11, 24: 26. Wenn der Qua nihil vnquam in vita homini potest accidere tristius, sua tamen ipsius culpa.

**) Dicunt corporalem Matth. 15, 22. Und siehe ein, Luc 11, 14. Caute de iudiciis, quae perhibentur, iudicabis.

§. 111. *Quid spectra dicuntur esse?*

Oculorum et reliquorum sensuum ludibria diabolica.

1. Distinguendum primo inter imaginationes et visiones; Deinde inter visiones naturales, diuinas et diabolicas.

2. Rem ipsam non sustinet negare ratio. Experimenta et fides faciunt probabilem Sap. 17, 14. 15. Die aber. Reuelatio certam Matth. 14, 26. Und da. Luc. 24, 37. Sie erschrecken.

§. 112. *Num aliquod est diabolorum ministerium?*

Est ad poenam malis infligendam Ps. 78, 49. Da er böse Engel. ad tentationem Hiob. 1, 12. Der Herr sprach. Sed non ad testimonium veritati perhibendum Marc. 1, 25. Und Jesus.

ANTITHESES.

ad §. 93. Angelum in V. T. apparentem vtque Deum descriptum, fuisse increatum,

imo ipsum Dei filium n. Iudaei, Pont. Socin.

ad §. 94. Angelos intra Hexaëmerum creatos esse, hoc n. Simon, a. Valent. sed inferiores a superioribus: Illud n. Patres Gr. qui ante mundum, Achatius, qui post mundum creatos fingunt, a Rabbini qui bonos primo malos secundo die creatos somniant.

ad §. 95. Angelos esse Spiritus materiae expertes n. Iud.

ad §. 95. Angelos a) Cogitata mentis nosse a. Schol. b) Miracula patrare posse a. Pont.

ad §. 97. Angelos a) Initio bonos fuisse creatos n. Manichaei. b) Distinctos esse ordinibus et illis nouem n. illud Socin. a. hoc Schol.

ad §. 99. Angelos b. felicitate excidere posse a. Origines.

ad §. 100. Angelos b. ex decreto absoluto aut merito suo vel Christi esse confirmatos a. illud Caluin. hoc Pont. et Socin.

ad §. 102. Singulis hominibus esse datos angelos tutelares a. Gentiles.

ad §. 103. Angelis religiosum cultum adorationis deberi a. Socin. Pont.

ad §. 105. a) Esse diabolos n. Athei. b) Superbiam fuisse culpam lapsus m. angelorum n. Manichaei, Patres quorum alii libidinem, alii affectatam vnionem hypostaticam statuunt.

ad

ad §. 110. Dari obfessiones et corporales esse morbos naturales illud n. hoc a Balthafar Beker.

ad §. 111. Spectra dari n. Pyrrhonizantes.

§ 113. *Officia resp. B. A.* 1. Deum laudes pro custodia eorum Tob. 12, 20. Danket. et imitere illos Matth. 6, 10. Dein Wille. *Resp. M. A.* 1. Fac liber sis a captiuitate diaboli Act. 26, 18. Aufzuthun. Cui par eris orando Luc. 22, 31. 32. Simon. Vigilando. 1 Petr. 5, 8. Seyd nüchtern. Pugnando Eph. 6, 11. Ziehet. 2. Peccata credas retia esse diaboli 2. Tim. 2, 26. Und sie.

Solatia resp. B. A. 1. Coeli principes sunt nostri custodes 2. Reg. 6, 16. 17. Fürchte. Quibus similes erimus Luc. 20, 36. Sie sind. 2. Nobis adsunt Pl. 91, 11. Er hat. etiam in morte Luc. 16, 22. *Resp. M. A.* 1. Christus vicit diabolum 1. Io. 3, 8. Dazu ist. et nos fide vincimus 1. Io. 2, 13. Ich schreibe. Imo iudicabimus 1. Cor. 6, 3. Wisset ihr nicht. 2. Tentationes diabolicæ ne noceant, praestat Deus 1. Cor. 12, 7. 8. 9. Auf daß ich.

Cap. V. De Morte.

§. 114. *Quaenam sunt ingentes illae et omniretentione hominum dignae mutationes, quae statum nostrum aeternum et hanc vitam intercedunt?*

Mors, resurrectio iudicium extremum et consummatio seculi.

Di-

Conf.
14.
Apol.
217.
Car. m.
371.

Dicunt nouissima, quae pertinent vel ad singulos homines veluti mors iudicium particulare et status animae usque ad resurrectionem. Vel quae ratione omnium et vniuersi sunt vltima et cum omnibus simul eueniunt, vt resurrectio iudicium, vniuersale et consummatio seculi.

§. 115. *Quid est mors?*

Priuatio vitae naturalis.

Sensu latiori res omnes dicuntur, mori, quae priuantur facultate essentiae conuenienter operandi. Specialiori substantiae sponte sua agentes, veluti homines. Qui quid patiantur mortis anima et corpore iam dispiciendum.

§. 116. *Quomodo mors tribuitur animae?*

Quando priuatur vel facultate inferiori, vt imaginationis, appetitus sensitiui (dicunt mortem animalem) vel superiori, vt intellectus, appetitus rationalis (dicunt spiritua-lem sensu philosophico.)

§. 117. *Quid est mors corporis?*

Priuatio facultatis, qua motus ad nutritionem pertinentes non amplius producit corpus.

§. 118. *Quid est mors hominis?*

Priuatio commercii inter animam et corpus organicum.

§. 119. *Quotuplex est mors pro diuersitate statuum?*

I. Temporalis eaque vel *corporalis*, quae existit. a) Senectute Hiob. 5, 26. Du wirst.
b)

b) Morbo 2. Reg. 4, 18. 20. Da aber. c) Casu fatali, sed non sine numinis directione 2. Sam. 18, 9. Und Absalom. d) vi violenta propria Matth. 27, 5. Judas vel aliena hominum Gen 9, 6. Wer Menschen. Angelorum 2. Reg. 19, 35. In derselben. Vel *Spiritualis*, qua homo destituitur facultate bona regnigratiae viue cogitandi et apprehendendi Eph. 2, 1. Da ihr.

2. Aeterna s. damnatio ipsa Apoc. 6, 8. Und ich sahe.

§. 120. *Num' in corpore an anima ratio mortis sita est?*

Non in anima, vt quae est immortalis, sed corpore, cuius partes non necessario ita erant unitae, quin potuerint dissolui.

Anima igitur ex corpore abit, huius structura cum soluitur.

Minus recte dicunt: Moritur corpus, quod anima emigravit.

§. 121. *Ergo numinis consilio aliquando obiret morte conditus homo?*

Non; perfectissima enim erat rerum harmonia, vt neque intra, neque extra hominem esset, quod minaretur mortem.

§. 122. *Quae est conditio, qua posita, tolleretur harmonia et morti obnoxius fieret homo*
s. *quae est causa mortis?*

Peccatum s. malum morale.

1. Quoniam vero diabolus ad peccandum sollicitauit, et primi parentes diabolicae tentationi cedentes et arbitrio abutentes harmoniam corporis et animae

mae turbauerunt: ille mortis causa promouens; hi meritoria dici possunt.

2. Deus vt iudex etiam causa mortis non iniuste appellatur. Perinde autem consuluit homini, quod lapsum non-mortalitate priuauit, ac quod per gratiae oeconomiam ea non rursus donauit.

§. 123. *Cur necessitas moriendi omnibus communis est?*

Quia vt omnis societas ita et generis humani est quasi vna persona. Capite igitur delinquente, poenas omnia membra luunt. Num vero, qui quereris, Adami loco constitutus, melius stetisses?

1. Excipiuntur quodammodo Henoch Gen. 5, 24. Elias 2. Reg. 2, 11. Et quos dies nouissimus viuos deprehendet 1. Cor. 15, 51. Wir werden.

2. Moriuntur pii et impii Eccl. 40, 1. Es ist Rom, 5, 12. Wie durch. Illis est beneficium, his acerbissima poena.

3. Incerta sunt morituro: locus, ratio, aetas.

§. 124. *Quaenam fors obtingit corpori mortuo?*
Sepultum commutatur in puluerem Gen. 3, 19. Im Schweiß.

1. Mos sepeliendi omnino praefendus est cremationi, quae inter gentiles obtinuit vt qui. a) Antiquissimus Hebraeus Gen. 23, 29. et Patriarchis vsitatus et exemplo Christi confirmatus est Matth. 27, 28. b) Minori sumtu fieri potest, vt reliquas commoditates taceam.

2. Vfus habet honorem Gen. 15, 15. Und du. Delectus ignominiam Es. 14, 20. Du wirst.

3. Absint ritus superstitiosi 2 Reg. 23, 18. Josias Sumtus fun- rum pretiosi; splendida conuiuia.

§. 125. *Quid sentiendum de statu animae post mortem?*

1) Manet superstes. 2) Actus intellectus et voluntatis exferit. 3) Statim aeterna vel beatitate vel damnatione frui incipit Luc. 16, 22. Es begab sich.

§. 126. *Vnde ratio animae immortalitatem concludit?*

Quia neque per naturam suam *) neque per factam annihilationem **) interibit.

*) Neque enim est accidens, sed substantia. Neque materia, sed spiritus adeoque ens simplex. Neque aeternum dormiet, quod ad instar mortis esset.

**) Quam neque anima sibi ipsa, neque aliud ens finitum ipsi inferre valet. Deum id nolle facere, intelligitur ex ipsius sapientia, bonitate et iustitia.

§. 127. *Confirma hanc sententiam ex Scriptura s. Eccl. 12, 5. Der Mensch. v. 7. Der Mensch. Matth. 22, 32. Ich bin. 1. Cor. 15, 19-58. Hoffen wir.*

§. 128. *Num viuorum et mortuorum aliquod est commercium?*

Quamquam non negari licet, esse systema mundi spirituale: Tamen vix certi quid hac de re statuas.

§. 129. *Num sanctis mortuis cultus debetur?*

Ciuis quidem, sed non religiosus.

C. Aug.
P. 19.
Apol.
323.

A N. Art. Sm
310.

ANTITHESES.

ad §. 119. Terminum vitae esse fatalem aut fortuitum a. illud Stoici hoc Epicur.

ad §. 123. Mortui corpus in nihilum redigi a. Socin.

ad §. 124. a) Animam hominis esse immortalem n. Epicurei. b) Plura duobus animarum a corpore separatarum esse receptacula, nempe limbum infantum non baptizatorum, limbum patrum ante Christi in carnationem mortuorum; purgatorium a. Pont. c) Animas tempore, inter mortem et iudicium extremum intermedio vel beatitate frui vel damnatione n. Psychopannychitae, in primis Patres quidam, Socin.

§. 129. *Officia*, 1. Quotidie ad moriendum accingamur Som. 6, 6. 11. Diereil wir. 2) Deo moriamur Act. 7, 58. *HER Jesu.*

Solatia. 1. Morimur ex Dei voluntate Pl. 31, 16. Meine Zeit. 2) Mors finis calamitatum Phil. 1, 23. Ich habe Lust.

Cap. VI. De Resurrectione.

§. 129. *An de corpore in pulverem resolutum etum est?*

Non aliquando resurget ex mortuis.

§. 130. *Quid est resurrectio? *)*

Nova coniunctio **) partium **) eiusdem numero corporis †) vita donandi inter se et animam quondam sibi sociam ††) Symb. Ap. 1. Nicen. 2. Cat. m. 372.

*) Di.

*) Distinguenda a resuscitatione. **) Ergo neque noua creatio, neque assimilatio. Alia etiam est resurrectio spiritualis Rom. 6, 5. ***) Quae ad essentiam corporis pertinent, non autem accidentales, quibus abundat corpus crassum.

†) Sed pluribus perfectionibus ornati ††) Alia ad aliud corpus anima forsitan non apta foret.

§. 131. *Vnde haec veritas constat?*

Ex reuelatione. Est ergo articulus purus. Ratio similia non ignorat, v. c. arboris reuirescentis.

§. 132. *Sed num ratio rem, quae possit fieri, cognoscit?*

Cognoscit, a) *Generatim*, quia hoc dogma sibi ipsum non repugnat. Nam vt dormiens potest expergisci: ita mortuus resurgere.

b) *Speciesatim* 1) Ex omnipotentia et omniscientia Dei. 2) Quia corpus mortuum in partes, non in nihilum redit. 3) Si quidam resurrexerunt, fieri potest, vt omnes resurgant.

At enim 1) Corpora hominum saepe fiunt animalium cibi; Sed non partes eorum essentiales 2) Puluis humani corporis non raro per partes orbis dispergitur; Etiam simplicissimas partes omniscientia Dei discernit.

§. 133. *Num ratio rem vt veri similem concedit?*

Concedit. 1) Quia aequae corpori ac animae pro bonitate Dei praemia et pro iustitia debentur supplicia.

D

2) Nisi

2) Nisi animabus post mortem superesset desiderium commercii cum corpore; Non differrent a reliquis spiritibus.

Verum quantae magnitudinis erit corpus, si omnes partes, quae vnquam ad illud pertinuerunt, resurgent, cum magna quotidie copia transpirando ex illo effluat? Resurgent modo partes essentiales (Bestandtheile)

§. 134. *Quomodo reuelatio resurrectionem confirmat?*

1. Dictis Hiob. 19, 25. 26. Ich weiß. Dan. 12, 2. Biele. 10. 6, 39. 40. Das ist. 1 Cor. 15. tot.

2. Typis. Ezech. 37, 1-14.

3. Descriptionibus 1 Cor. 15, 53. 54. Das Vermessliche.

4. Exemplis Henochi Gen. 5, 25. Eliae 2. Reg. 2, 11. cet. Christi ipsius Matth. 27, 52.

Queritur, vbi animae fuerint resuscitati militis 2 Reg. 13, 21. Liberorum 1 Reg. 17, 22. 2 Reg. 4, 35. Puellae Matth. 9, 25. Iuuenis Luc. 7, 14. Lazari Io. 11, 43? R. In manus Dei Sap. 3, 1.

5. Aliis rationibus Io. 14, 9. Ich lebe. Rom. 8, 11. So nun.

§. 135. *Quaenam sunt reliqua momenta huius doctrinae?*

1. Resurrectio erit vniuersalis.

Resurgent a) Homines b) Mortui b) Pii et impii. Imo embryones vita praediti. Alia est particularis, tempore Christi facta.

2. Re-

2. Resuscitator est Deus Rom. 4, 17. Ich habe. Trinitus P. 2. Cor. 4, 14. Und wissen. F. lo. 6, 40. Das ist. Sp. l. quia est opus Dei ad extra.

3. Tempus erit aduentus Christi Matth. 25, 31. 32. Wenn.

4. Causa a) impulsua in Deo est eius iustitia 2 Theff. 1, 5. Welches. In hominibus piis meritum Christi Col. 1, 18. Und er. Et perseuerantia in fide. In impiis finalis incredulitas et iustitia Dei vindicativa b) Finalis, vt sistantur coram tribunali Christi et vel beatitudinis vel damnationis fiant participes.

5. De statura resurgentium nihil certi constat.

ANTI THESES.

ad §. 129 Resurrectionem vniuersalem esse futuram n. Gentiles, Sadd. etc.

ad §. 130. Idem numero corpus resurrecturum esse n. Origenes, Socin.

ad §. 135. a) Particularem resurrectionem sperandam a. Chiliaetae v. Conf. A. 14. b) Etiam impios resurrecturos esse n. iudaei, Socin. c) Resurrectionem impiorum pendere a. merito Christi a. Caluin.

§. 136. *Officia* 1. Propter Christum libenter corpus amittas Ebr. 11, 35. Die Weiber.

2. Mori ne recuses 1 Theff. 4, 13. 18. Wir wollen.

Solatia 1. Nulla tunc imbecillitas nos anget 1 Cor. 15, 42. L. Es wird gesäet. 2) Nostros recuperabimus 1 Theff. 4, 13. 18.

Wir wollen,

D 2

Cap.

Cap. VIII. De Extremo iudicio.

§. 136. *Quid resurrectoris expectandum?*

Iudicium

Ratio obscure rem cognoscit, quia iustitiam diuinam id postulare videt; Reuelatio confirmat Act. 17, 31. Darum. Est ergo Art. P.

§. 127. *Quid est hoc iudicium?*

Cum Christus aliquando cuiuslibet hominis statum internum et actiones externas in lucem producet, iudicabit et vel praemiis gratuitis vel poenis promeritis compensabit.

1. Sicut post mortem singulorum habetur particulare: Sic post resurrectionem vniuersale.

2. Compunctiones et calamitates late audiunt iudicia Rom. 2, 15. Damit. Io. 3, 18. Wer an.

3. Vulgo duplex statuitur: Discussionis (Untersuchungsgericht) Retributionis (Vergeltungsgericht.)

§. 138. *Circa iudicium occupantur?*

Iudex, Assessores et ministri. Erunt autem hic.

1. *Iudex*, Christus Θεός Ἰσχυρός *) Act. 17, 31. Darum. Non excluso Patre Gen. 18, 25. Das sey ferne. Et Sp. S. Ioh. 6, 4. Die Ueberschwellen.

*) Propter salutis oeconomiam. Iudicis maiestas patet ex Matth. 24, 30. Luc. 21, 27. Matth. 19, 28.

2. *Assessores* pii et electi, quum et ipsi absoluti fuerint 1. Cor. 6, 2, 3. Bisset ihr. Prae-

Praefertim Apostoli, Matth. 19, 28. *Jesus*
aber.

3. Ministri omnes angeli boni, Matth. 25,
31. Wenn aber.

§. 139. *Qui iudicabuntur?*

1) Diaboli 2. Petr. 2, 4. So *Gotte*. 2) Conf.
Homines 2 Cor. 5, 10. Wir müssen. 3) Prae-
fertim impii 2. Petr. 2, 9. Der *Herre* weiß.
4) Singulariter, Antichristus 2 Thess. 2, 8.
Aldenn wird.

§. 140. *Quid iudicabitur?*

Omnis actio moralis Matth. 12, 36. *Ich* Apol.
sage. 135.

§. 141. *Secundum quam normam iudicabi-
zur?*

Secundum naturae legem Gentiles Rom.
2, 14-16. So die *Heyden*. Secundum reue-
lationem Messiani Io. 12, 48. Das Wort,
welches.

§. 142. *Ratio iudicii absoluetur?*

I. *Causae cognitione. Quare*

a. Sistentur omnes et mortui 1 Thess. 4,
14. Denn so. Et viui v. 17. Darnach wir.
Et diaboli 2 Petr. 2, 4.

b. Manifestabuntur peccata non piorum
Ezech. 18, 21, 22. Wo sich. Sed impiorum
Pf. 50, 21. Das thust du. Bona opera non
impiorum Ezech. 18, 24. Wo sich. Sed pio-
rum Matth. 25, 35, 36. *Ich* bin.

c. Cuilibet per conscientiam repraesentabuntur vnde vel tristitia vel gaudium Rom.

2, 1

2. Cognitae causae decisione, qua quidem laudabuntur pii, redarguentur impii. 1. Cor. 4, 5. *Derum richtet.*

3. Publicatae sententiae executione Matth. 25, 34. Kommt her. v. 41. Gehet hin.

§. 143. *Quando habebitur hoc iudicium?*

Opinione citius 2. Petr. 3, 10. Es wird. Vt adeo temporis momentum praeter Deum nemo habeat compertum.

1. At enim signa sunt antecessura: Illa ipsa rei certitudinem, non temporis momentum declarant.

2. De signis ex Matth. 24. Marc. 13. Luc. 21. allatis, vbi agitur de excidio Hierosolymorum; De manifestatione Antichristi 2 Thess. 2, 3. De interitu ecclesiae Romanae Apoc. 17, 6. De Iudaeorum conversione Rom. 11, 25. 26. De spe meliorum temporum Matth. 24, 14. quid sentiendum, scripta consulas Theologorum. Ne dicam de ficto chiliafmo ex Apoc. 20, 4. Interim septem Periodi, quibus tempora N. T. definiuntur, huc pertinent.

§. 144. *Vbi erit locus iudicii habendi?*

In hoc vniuerso, speciatim in aëre 1 Thess. 4, 16. 17. Denn er selbst.

§. 145. *Ob quam causam habebitur iudicium?*

Impulsiva in Deo est iustitia 2 Thess. 1, 6. Nachdem. In piis meritum Christi et fides; in impiis finalis incredulitas,

ANTITHESES.

ad §. 136. Iudicium extremum futurum esse n. Athei et Empaectae cet.

ad §. 138. a. Christum, qua hominem mandum esse iudicaturum n. Calvin. Pont.

b. Christum iudicem in die pantocritico vulnerum cicatrices esse ostensurum n. Patres.

ad §. 139. Praeter fideles, omnes iri iudicatum; vel etiam ipsos pios; illud n. Rabbini, quidam Patres cet. hoc a. Pont. Hugo Grotius.

ad §. 142. Peccata electorum in extremo iudicio manifestatum iri a. Pont. Quidam nostratum. Officia et Solatia vid. §.

Cap. VIII. De Consummatione mundi.

§. 146. *Cum homines ciues antea huius mundi nunc post iudicium vel coelum vel inferna colant, num orbis in statu suo permanebit?*

Non, sed maxima cum illo et huic connexis eueniet mutatio.

1. Dicunt consummationem seculi.

2. Ratio rem non negat, reuelatio confirmat.

Est ergo art. p.

§. 147. *Qualis erit mutatio?*

Fortassis non annihilatio, sed mutatio in statum meliorem virtute ignis. Id quod velle videntur.

1. Dicta scripturae. s. Pf. 102, 27. Sie wer-
den. 2 Petr. 3, 7. Es wird.

2. Ratio sapientiae diuinae.

At enim cui bono? Nonne beati, qui quidem in
78 aliquo viuant necesse est, quod admirentur,
habebunt?

ANTITHESES.

ad §. 146. Consummationem mundi futu-
ram esse n. Pythagorici, Epicuraci, quidam
Iudaei.

ad §. 147. 1. Posterius affirmant quidam
Patres, Schol. Caluin. multi nostratium.

A. Conf. 2. Ante iudicium extremum fore, vt Chri-
p. 14. stus per mille annos in his terris penes ele-
ctos visibili modo regnet a. Chiliaetae s. Mil-
lenarii. Distinguendum inter Chiliaetum sub-
tilem et crassum.

§. 148. Officia 1. De iudicio extr. subinde
cogita Eccl. 11, 9. So traue. 2. Resipiscen-
tia ad hoc praesta te paratum Act. 17, 30. 31.
Und 3war.

Solatia 1. Suum cuique iustum tribuetur
2 Thefl. 1, 5. Welches anzeigen. 2. Mundi
mali erit finis Apoc. 21, 1. Und ich.

Cap. IX. De Beatitate aeterna.

§. 149. Quid est beatitas aeterna?

Conf. Status confirmatus et pro essentia, entis
14. finiti rationalis perfectissimus, in quo finali-
Apol. 128. ter credentes post hanc vitam omnis volu-
135. ptatis erunt participes.
Cat. m. 372.

§. 150.

§. 150. *Hunc statum aliquando futurum esse unde patet?*

Epit.
618.
Decl.
802.

Obscurius ex ratione *) certius ex reuelatione. **)

*) Quia summi boni desiderio flagrat et Deum iustum cognoscit.

**) Quae rem confirmat a) Distis Matth. 19, 29. Und wer. Leuit. 18, 5. Darum sollt. b) Descriptionibus 2 Timoth. 1, 12. Dem ich weiß. Luc. 17, 3. Das ist. Apoc. 21, 1. Und ich sahe. c) Exemplis Luc. 16, 22.

§. 151. *Estne aliqua beatitas in hac vita?*

Est, quam inchoatam *) dicunt ad differentiam illius consummatae. **) Rom 4, 6. Die Seligkeit. Tit. 2, 13.

*) Gradus est vel *ordinarius* extra statum tentationis omnibus credentibus communis Rom. 8, 16. 17. Derselbige. Pl. 62, 2. Meine Seel. Hebr. 6, 5. Und geschmecket. Vel *extraordinarius*, cum ad quandam intuitiuae visionis affinitatem eleuatur. Gen. 32, 30. Ich habe Gott. Act. 7, 55. Als er. Raro contingit piis, inter alia ne superbiant.

**) Quae est vel essentialis vel accidentalis.

§. 152. *Qua in re consistit beatitas essentialis?*

a) Quoad animam

1. In visione Dei beatifica Matth. 5, 8. Selig sind. Cap. 18, 10. Ich sage. Dicunt formam beatitatis.

2. In similitudine adeoque unione et amore Dei 1 Joh. 3, 2. Meine lieben. 2 Cor. 3, 18. Nun aber.

3. In consummata sanctitate Matth. 6, 10, Dein Wille. 1 Thess. 5, 23. Er aber. Et gaudio

dio Pf. 16, 11. Wor dir. 1 Petr. 1, 8. Ihr werdet.

b) *Quoad corpus*, quod erit 1) Spirituale 1 Cor. 15, 42, 44. Es wird gesäet. adeoque subtile 1 Cor. 15, 49. Wie wir. et perquam agile 1 Theff. 4, 17. Darnach wir. 2) Immortale. 1 Cor. 15, 44. 3) Insigniter clarum 1 Cor. 15, 41. Eine andere.

Etiam sensuum erit beatitas.

§. 153. *Quae est beatitas accidentalis?*

Quae ad corporum gloriam in primis attinget, qua Deus pro vario talentorum gradu vsuque remunerabitur fideles Matth. 10, 41. 42. 43. Wer einen. Doctores Dan. 12, 3. Die Lehrer. Apostolos Luc. 22, 30. Daß ihr essen. Non ex operibus Eph. 2, 9. Nicht aus. Sed ex gratia Rom. 6, 23. Die Gabe.

§. 154. *Num quis de sua salute certus esse potest?*

Potest 1) Quia ipsa nostri creatio, et omnis oeconomia foederis ad eam nobis parandam tendunt.

2) *Πληροφωγία* fidei ad eam nanciscendam fertur, imo fides et religio sine ea ferme res nihili essent 1 Cor. 15, 19. Hoffen wir.

§. 155. *Quaenam sunt reliqua momenta?*

1. Largitor est Deus trinunus Rom. 2, 6. Welcher. Qui mouetur gratia Rom. 5, 21. Gleichwie. Merito Christi Rom. 6, 23, Der Todt. Et fide Joh. 6, 47. Wer an. 2) Salvandi sunt finaliter credentes Marc. 16, 16. Wer. 3) Finis gloria Dei 1 Cor, 15, 28.
Wenn

Wenn aber. 4) Beatitas ipsa aeterna Jo. 16, 22. Eure Freude. Ineffabilis 2 Cor. 12, 4. Er war entzückt.

ANTITHESSES.

ad §. 152. a) Beatitatem vltimato vindicant intellectui Thomistae: voluntati Scotistae. b) Beatos essentiam diu, visuros esse oculis corporis quidam Patres n. quidam nostratium a. alii vt Gerhardus eligunt τὸ ἐπέ-
X^{εiv}.

ad §. 153. Gradus gloriae in vitae aeterna fore n. Socin.

§. 156. *Officia*. 1. Fac Deus vt bona futura viua cognitione praecipiamus Eph. 1, 16-18. Ich höre nicht. 2. Aequae aliorum ac nostra salus sit nobis curae 2 Tim. 2, 10. Darum dulste.

Solatia. 1) Vita aeterna non est nostri meriti.

§. 155. 2) Refectiones pro calamitatibus certo sperandae 2 Cor. 4, 17. Unsere Trübsal.

Cap. X. De aeterna Damnatione.

§. 157. Quid est?

Status confirmatus isque imperfectissimus, quo finaliter increduli post hanc vitam omnis voluptatis erunt expertes, contra taedio ac doloribus aeternum cumulati. Conf. 14.

§. 158. *Hunc statum aliquando futurum esse vnde patet?*

Obscurius ex ratione *) certius, ex reuelatione. **)

*) Quae

*) Quae Deum iustum cognoscit.

***) Quae rem confirmat a) Dictis Marc. 16, 16. Wer nicht. b) Descriptionibus, Es. 66, 24. Denn ihr. Dan. 12, 2. Viele. c) Exemplis 2 Petr. 2, 4.

§. 159. *Estne viuis interdum damnationis sensus?*

Est quam inchoatam dicunt et quidem

1. Impiis ordinarie Rom. 2, 15. Die Gedan' fen. Deut. 28, 65-67. Hunc sensum opprimere student.

2. Piiis extraordinarie Job. 6, 4. Die Pfeile. Cap. 30, 20. Schrey ich. Aduersus peccata muniendis et ad solatia aeterna praeparandis

§. 160. *Quotuplicis generis sunt poenae damnatorum?*

Duplicis 1) Omni bonorum genere priuabuntur. 2) Omni malorum Physicorum genere augebuntur idque quoad corpus et animam.

Sola priuatio videretur tolerabilis Apoc. 9, 6. Und.

§. 161. *Quibus bonis priuabuntur damnati?*

a. Quoad animam 1) Visione Dei beatifica Hebr. 12, 14. Ohne. Cap. 3, 11. Daß ich schmur. 2) Amore Dei et gaudio Matth. 8, 12. Da wird.

b. Quoad corpus destituentur dotibus, quae habent vnquam beatitatis aliquid. Immortalitas ipsis nihil proderit.

§. 162. *Quaenam erunt poenae positivae s. sensus*

a. Quoad animam

1. Odium erga Deum Apoc. 6, 16. 17. Und sprach. Et se ipsos Sap. 5, 6. 7. 8. Darum so.

2. Inuidia alienae beatitatis Sap. 5, 2-5. Wann dieselbige.

3. Do-

3. Dolor et desperatio ob malorum cumulum Rom. 2, 9. Trübsal. Commiserationis defectum Hebr. 10, 27. Ein schrecklich. Peccatorum reminiscenciam. Sap. 5, 6. 7. 8.

b. Quoad corpus sentient cruciatus exquisitissimos Apoc. 21, 8. Derer Theil. Apoc. 14, 10. 11. Der wird.

§. 163. *Num diuersi damnationis erunt gradus?*
Erunt pro leuitate aut grauitate peccatorum Rom. 2, 6. Welcher geben. Matth. 10, 15. Demselbende.

§. 164. *Statuisne damnationis aeternitatem?*

Statuo 1) Quia Scriptura s. poenas damnationis describit verbis iisdem ac praemia beatitudinis Matth. 25, 26. Sie werden. 2 Thess. 1, 9. Welche werden. Imo grauioribus Marc. 9, 44. Da ihr Wurm. Apoc. 14, 11. Der Rauch.

2. Ob alias rationes a) Veritatis et iustitiae diuinae Hebr. 6, 18. Es ist unmöglich. 2 Thess. 1, 6. Nachdem es. b) Aeternae beatitudinis, quae dubia esset, damnatione finita, c) Infinitae satisfactionis Christi, cuius fructu destituti, iram infinitam Dei sentiant necesse est. d) Indefessum peccandi studium damnatorum.

§. 165. *Quaenam sunt reliqua momenta huius doctrinae?*

1. Potestatem damnandi habet solus Deus Matth. 10, 28. Fürchtet euch. Joh. 3, 18. Wer an. Ebr. 10, 30. 31. Die Rache.

2. Causa impulsua in Deo est iustitia vindicatiua 2 Thess. 1, 6. Nachdem es. In homine omne peccatum Rom. 6, 23. Der Loh.

Adae.

Adaequata, incredulitas Marc. 16, 13. Wer nicht gläubt.

3. Damnandi (verdammens würdige,) sunt
a) diaboli 2 Petr. 2, 4. So Gdt. b) Homines finaliter increduli Hebr. 10. 26. 27. So wir. et impii Gal. 5, 20. iique permulti Matth. 7, 13. Die Pforte.

4. Locus damnatorum est a beatis separatus Luc. 16. 26.

5. Instrumentum torquendi erit ignis infernalis.

6. Tortores damnati inter se.

7. Finis est demonstratio iustitiae veritatis et potentiae diuinae Apoc. 19, 12. Heyl und.

§. 166. *Estne status inter damnationem et beatitatem intermedius?*

Scriptura tacente, nullum esse arbitror.

ANTITHESES.

ad §. 158. Futuram esse damnationem n. Empaectae.

ad §. 163. Gradus eius fore n. Socin, Iouianistae.

ad §. 164. Aeternitatem eius n. Origenes, Anab.

ad §. 165. Num ignis infernalis sit materialis, praeter-naturalis, an tropice sic dictus Augustinus aliique eligunt τὸ ἐπέχειν.

§. 167. *Officium* Discedite a via lata Pl. 1, 1. *Solatium*. Christus nos ab infernis redemit 1 Cor. 15, 55, Zodi.

Theologiae dogmaticae

P. II. C. I. De Homine physice
considerato.

§ 168. *Quid est homo?*

Substantia, corpore et anima rationali con-
stans.

1. Nobiliorem igitur hominis, quam brutorum oportet esse finem, nempe unionem cum Deo. Cuius praerogativae in ipsa creatione manifestae sunt: Nam conditus est, non per *τὸ* dixit, sed praeterea deliberatione Gen. I, 26. Studio Gen. 2, 7. font. Ad imaginem Dei; Quilibet sexus seorsim; Erecto corpore.
2. Creatio maris et feminae et ipsa differt; Nam conditus est 1) Mas prior, secundum partes, ex gleba terrae, non propter feminam. 2) Femina posterior, simul tota, ex costa Adami, propter marem.

§. 169. *Quid est anima hominis?*

Spiritus adeoque nobilior pars eius, quae suarum et quae in corpore eueniunt, actionum est conscia. Vires sunt intellectus et voluntas.

§. 170. *Quid est corpus hominis?*

Materia adeoque ignobilior pars eius, quae admirabili artificio constructa, eximiis perfectionibus ornata et arctiori commercio *) animo **) est coniuncta.

*) Ne dicam de systematibus philosophorum: Influxus, assistentiae et harmoniae praestabilitae.

**) Maximam operandi vim in cerebro exserit.

ANTITHESES.

1. Feminam non esse hominem male ex Eccl. 7, 29. concluditur.

2. Plures duabus esse partes hominis non magis ex 1 Thess. 5, 23. sequitur.

§. 180. *Off.* Pudeat te inhumano vivere more!

Solat. Insigne creatoris beneficium, hominem esse natum.

C. II, De Imagine Dei.

§. 181. *Quid est imago *) Dei? **)*

Similitudo †) perfectionum diuinarum ††) quae homini †††) res clare cognoscendi et sancte viuendi habitum *) praeiungit Gen. 1, 26. 27. *last.* Eccl. 7, 30. *GDit* hat.

*) Synonyma vide Eph. 4, 18. 24. 2 Petr. 1, 4. Rom. 3, 23.

**) Nam Deus auctor est Gen. 5, 1. *Da GDit.*

†) Quae quasi per speculum sicuti in omnibus creatis ita maxime in spiritibus se conspiciendam praebet. Late impiis etiam tribuitur; Speciatim piis, in quibus imago Dei in hac vita inchoatur, in altera perficietur.

††) Veruntamen finitarum. Eaeque non essentiales, sed naturales dici possunt.

†††) Vtriusque sexus.

*) Ergo status non erat parorum naturalium, s. nude facultatis. Cum libertate tamen, ut aequae non peccare ac peccare posset, si vellet.

§. 182. *Quaenam fuerunt perfectiones imaginis diuinae?*

Apol.
P. 53.

1. Animi (subiecti primarii)

a. Sapientia, qua homo cognouit diuina
Pf.

Pl. 36, 10. In deum. Humana Gen. 3, 23.
Das ist. Et reliqua Gen. 2, 19. 20. Denn
als Gott. b) Sanctitas et iustitia Eph. 4, 24.
Ziehet.

2. Corporis pulchritudo, sanitas et non-
mortalitas.

3. Imperium in reliquas res creatas.

Videntur fruges non caro, cibus fuisse protopla-
storum.

4. Quod inter posteros obtinisset non he-
riliis et ciuilibus, sed matrimonialis et paternus
status, nec non communitio bonorum.

§. 183. *Quae fuit hominis integri ad Deum
ratio?*

Vt foedere *) quodam legali c. operum
**) ad obedientiam legibus †) praestandam
obligaretur.

*) Quod multum differt ab humano.

**) In cuius locum post lapsum successit foedus gra-
tiae.

†) Vel naturalibus et absolutis, quae lapsu homine
plures habent conclusiones, v. c. resiste inordinatis
affectibus; vel posituiuis et hypotheticis.

§. 184. *Finis imaginis Dei fuit?*

1. Manifestatio perfectionum diuinarum

Rom. 3, 23. Es ist.

2. Felicitas hominis, Gen. 1, 28. Und Gott.
Rom. 14, 17. Das Reich Gottes. Sap. 2, 23.
Gott hat.

§. 185. *Num gaudet homo adhuc imagine diu?*

Non. Per lapsum, proh dolor! est amissa.

A Christo denuo acquisita Ebr. 1, 3. Wel-

E

cher,

cher, sintemat. In regeneratione instaurata
2 Cor. 3, 18. Nun aber. In altera vita per-
ficienda 1 Joh. 3, 2. Wir sind,

ANTITHESES.

ad §. 181. a) Hominem esse conditum in
puris naturalibus, i. e. neque iustum, ne-
que iniustum a. Pelag. Schol. Socin. b) Euam
ad imaginem Dei conditam fuisse n. Encrati-
tae, Socin c) Imaginem Dei esse ipsam ho-
minis substantiam a Flacius.

ad §. 182. a) Hominem esse conditum cum
rebellionem carnis aduersus rationem a Pelag.
b) Imaginem fuisse positam α) In sola anima
a Patres quidam β) In corpore a Anthro-
morphitae c) In sapientia, iustitia et sanctita-
te n. Pelag. d) Iustitiam originale donum
fuisse naturale n. Pont. e) Imaginem Deise-
cundario in immortalitate et dominio in res
creatas sitam; aut in hoc tantum n. illud Pe-
lag. hoc a Socin.

ad §. 185. Imaginem lapsu deperditam n.
Pelag.

§. 186. Officia a) Gloriam hominis integri te-
cum perpendas. b) Ne impedias, quo minus
in te restauretur Eph. 4, 24. Ziehet.

Solatia. a) Intensionem Dei erga nos quam
alia creata patet esse amorem Deut 33, 3.
Wie hat GOTT, b) Deus nobis restituit
illam.

C. III DE Peccato.

§. 186. Statui integritatis opponitur?

Status peccati s. mali moralis.

1. Malum physicum s. dolor et taedium necessario hinc sequitur. Ab utroque differt metaphysicum s. fines entis. 2. Artic. est p. m. p. p. 3. Peccatum est vel originale vel actuale. Neutrum vero recte noueris, nisi quid in genere sit, didiceris.

§. 187. Quid est peccatum in genere?

Defectus conuenientiae cum legibus ioh.

3, 4. Wer Sünde hat.

1. Peccato et peccatore nihil esse detestabilius nomina comprobant Sirac. 21, 2. 3. Fleuch. Matth. 3, 7. Uls et.

2. Actio quamuis bona, deficiente fide, audit peccatum Rom 14, 23. Was nicht.

3. Intellectam volumus legem diuinam siue naturalem Rom 2, 15. Damit, daß, sine reuelatam v. 12. Welche am Gesetz et, quae huic non aduertatur, humanam. Rom. 13, 2. Wer sich nun.

§. 188. Quae est peccati causa efficiens?

Spiritus libere se determinans.

1. Ergo bruta non peccant.

2. Sedes peccati proprie est in mente Marc. 7, 21.

Nus dem. Vbi gignitur obscura boni malique cognitione Jac. 1, 14. Ein jeglicher. Sed corpus etiam hac labe infectum est Rom. 6, 13, 14, 15. Auch begehret.

3. Primus peccauit diabolus Joh. 8, 44. Der Teufel. Deinde ab illo deceptus homo 2 Tim. 2, 26.

Und sic. Homo peccator est vel belluinus Gal. 5, 19, 21. Offenbar. vel naturaliter bonus Rom 2, 14. Denn so. vel tepidus Matth. 7, 21. Es werden.

Aug. C.

p. 15.

Declar.

641.

§. 189. *Annon creator videtur esse causa peccati?*

Minime: Nam vt bonus et sanctus non potuit non omnia bene et praesertim spiritus sine mala propensione creare Matth. 19, 17. Niemand. 1 Io 1, 5. Gott ist.

1. At enim permisit lapsum: Permissio eaque sapiens, quid habeat ocrimnis, non video.

2. Cur non creauit homines, ne laberentur? Libertate non potuerunt carere.

3. Cur non in bono confirmauit? Antea obsequii specimina edenda fuerunt.

§. 190. *Quinam sunt peccati effectus?*

1) Conscientia commaculata Tit. 3, 25. Den Keinen. 2) Reatus culpae Col. 2, 14. Und ausgetilget. 3) Reatus poenae *) Ier. 2, 19. Es ist. Hebr. 10, 30. 31. Wie viel.

*) Poena est vel determinata veluti mors, vel non determinata et pro arbitrio Dei inflicta. Sub gratiae oeconomia differt poena a paterna castigatione.

§. 191. *Quid est peccatum originis?*

Aug C. Non solum defectus omnis boni, sed et p 9. 10. connata procliuitas ad errores in cognitione Apol. boni et mali adeoque ad eorum, quae vi- 55. Art. dentur, nec sunt, bonorum appetitionem Sm p. et malorum auersationem. 317.

Decl. p. Existentiam, cuius Gentiles confusim habuerunt 639. notionem ostendunt. 1) Dicta scripturae s. Rom. 5, Sm. 317. 12. Wie durch. Cap. 9, 17. 20. Gen. 3, 6. Iob. Epit. 14, 4. 2) Sua cuiuslibet experientia.

575. §. 192 *Quis est, qui homines in miserum hunc Decl. statum coniecit?* 631.

Partim diabolus, qui ad peccandam sollicitatit protoplastos Gen. 3, 1, Und die Schlange. Par-

Partim homines, qui ipsius suggestionibus aures praebuerunt Gen. 3, 6. Und das Weib. Iac. 1, 14. 15. Ein jeglicher.

§. 193. *Quinam hoc malo inquinati sunt?*

Omnes homines, etiam Maria, excepto solo Christo Iob. 14, 4. Wer will. Io. 8, 46. Welcher unter euch. Conf. 9. Sm. 317

§. 194. *Quomodo ad posteros Adami hoc malum transit?*

Partim imputatione Rom. 5, 12. 14. Wie durch. Partim propagatione Pl. 51, 7. Siehe ich.

§. 195. *Quamdiu malum originale homini inheret?*

Per omnem vitam.

Interim reatus tollitur in iustificatione; dominum in renouatione; sensus et radix in ipsa morte. Apol. 56.

§. 196. *Effectus tristissimi sunt?*

1. Impotentia ad salutem adspirandi Rom. 8, 3. Sm. 317
Deum das.

2. Dira potestas Satanae Act. 26, 18. Aufzuthun.

3. Misera et interna et externa vitae ratio Iac. 4, 1. Woher.

4. Mors temporalis et aeterna I Cor. 15, Apol. 51.

22. Gleich wie. Decl. 643.

§. 197. *Quid est peccatum actuale?*

Actio vel omisio legi contraria. Sm. 317 Decl. 640.

§. 198. *Quis vel quid est, quo impellimur ad peccata?*

a Extra hominem.

1. Diabolus 2 Cor. 4, 4. Bey welchem.
2. Homines 1 Reg. 11, 7. Und er. Gal. 2, 12. Denn zuvor. Per scandala data Matth. 18, 6. Wer ärgert. A quibus differunt accepta Ef. 28, 16. Siehe ich lege. Luc. 2, 34. Siehe dieser.

3. Res aliae velut honor Gen. 3, 5. Gott weiß. Opes Ios. 7, 21. Ich sehe. Voluptates 1 Io. 2, 15, 16. Habt nicht.

b. Intra hominem generatim prava concupiscentia Rom. 7, 18. Ich weiß, daß in mir. Speciatim.

1. Ignorantia, quae est vel inuincibilis Gen. 20, 5. Hat er nicht. vel vincibilis Act. 8, 1. Saulus aber.

2. Affectuum impetus Iac. 1, 20. Des Menschen.

3. Animorum inclinationes pro ratione temperamentorum.

4. Consuetudo.

5. Induratio Exod. 7, 3. Aber ich will.

§. 199. *Quaenam sint peccatorum actualium genera?*

Si respicias ad peccatorem *) ad peccatum **) et quae id sequuntur **) varia existunt.

Peccator.

*) Re.

* Respectu	Peccat.	Hinc peccata.
Animi	Cum vel sine voluntate	Voluntaria, non voluntaria eaque vel imbecillitatis vel praecipitantis.
Motiuorum	Impulsu voluptatis sensualis, auaritia et ambitionis.	Eorundem nominum.
Notitiae	Vel tacite vel aperte	Manifesta, occulta, muta, quae in proprium corpus exercentur.
Mediorum exercendi.	Corde, ore, gestibus, membris	Cordis, oris, gestuum, operum.
Conscientiae	Ea vel inquietante vel dormiente vel euigilante.	Eorundem nominum.

**) Quoad peccatum ipsum, peccator.

Respectu.	Peccat.	Hinc peccata.
Exercitii	Initium peccandi faciendo, vel habitu acquisito.	Semel aut bis praticata et habitualia.
Legis violatione.	vel commissione vel omissione.	Eorundem nominum.
Obiecti.	Contra Deum, seipsum et proximum.	Eorundem nominum.
Graduum	Ita ut vel pauciora vel plura in mundum mala inveniuntur.	vel grauiora vel leuiora.

Ex grauioribus monente Scriptura s. sunt.

1. Peccatum in filium hominis Matth. 12, 32.
Cum quis peccat, qui neque de diuinitate Iesu Nazareni, neque doctrinae ipsius conuictus est, adeoque operationes gratiae superioris non percepit.

2. Peccatum in Sp. s. Matth. 12, 31. Cum quis media salutis viue cognita et approbata, voluntate plane libera pertinaciter abnegat, blasphematur et odio persequitur. Quod adeo non potest non esse irremissibile.

Ne procax sis quendam huius peccati arguendi.

**) Quod attinet ad ea, quae peccatum consequuntur, peccator.

Respectu	Peccat	Hinc peccata
Imputationis	Vt gratia Dei vel excidar vel minus.	Mortalia, venialia.
Culpa.	Vt causa sit vel physica vel moralis.	Propria, aliena. *)

*) Culpam alienam sustinemus. a) Ante actum peccati, tacendo Eph. 5, 11. Habt. permittendo Luc. 23, 51. Der hatte. Suadendo 2 Sam. 16, 21. Nhitophel, mandando Matth. 2, 16. Da Herodes, persuadendo Pron. 1, 10. seqq. Mein Kind wenn. b) In Actu, non impediendo Ezech. 3, 18. Wenn ich adjuuando 1 Reg. 12, 30. Und das gerieth. c) Post actum, celando Leuit. 19, 17. Du sollst. paruihabendo Jer. 8, 11. Und trösten. excusando Matth. 28, 14. Und wo. approbando 1 Sam. 28, 7. 10. Da sprach Saul. Defendendo 2 Petr. 2, 19. Und verheissen. Imitando Baruch 6, 4. Darum sehet.

Poenarum.	Hac in vita poena afficiendus vel minus.	Clamantia *) non clamantia quo referas peccata tolerantiae
-----------	--	--

Gen. 4, 10.

*) Clamitat ad coelum vox sanguinis

Gen. 18, 20.

et Sodomorum

Exod. 3, 7.

Deut. 24, 14. seqq.

Vox oppressorum, merces detenta laborum.

AN.

ANTITHESES.

ad §. 186. a) Ex ratione perfectam peccati notitiam haberi a Pont. Socin. cet.

2. Actiones sola Dei voluntate aut bonas esse aut malas, a quidam Schol.

ad §. 187. Omnem aberrationem a lege esse peccatum contra legem n. Pont. Pelag. Socin.

ad §. 188. Veram peccati causam liberae voluntati esse tribuendam n. Epic. Stoici, Manich.

ad §. 189. Deum esse peccati causam vel per se vel per accidens a. illud Valent, hoc Iesuitae.

ad §. 191. Dari peccatum orig. n. Pelag. v. Apol. 50. seqq. b) Esse hominis substantiam a Flaciani. v. Epit. 573. seqq. Declar. 645. c) Praeter defectum boni importare positivam qualitatem contrariam n. Schol. Armin. v. Apol. 54. Decl. 639.

ad §. 193. Mariam sine peccato esse conceptam a Franciscani.

ad §. 194. a) Peccatum Adami vere meritoque generi humano imputari n. Pelag. Socin. b) Peccatum quomodo propagetur, lis est inter Infusianos, Creatianos, Traducianos.

ad §. 195. Concupiscentiam post baptismum esse veri nominis peccatum n. Pelag. Pont. v. Apol. 56.

ad §. 197. In infantes cadere peccata actualia n. Pont. Soc.

ad §. 199. a. Finale incredulitatem esse veram irremissibilitatis causam n. Calvin. Pont. Socin. b. Omnia peccata sua natura esse mortalia n. Pont. Socin.

§. 200. *Officia* 1. Neque recta prava facias Col. 2, 16. 20, 21. Solasset. Neque prava recta Ies. 5, 20. Wehe denen, die. 2. Fuge nihil magis, quam hoc malum pestiferum Sirac. 21, 2. Fleuch.

Solutia 1. Christus nos redemit a peccato 2 Cor. 5, 18-21. Ueber das alles. 2. Credentes imperant peccato Rom. 6, 12. 14. 22. Sasset die. Vtpote remissionis 1 Io. 2, 1. 2. et tandem plenae liberationis participes 1 Cor. 15, 54. Wenn aber.

Cap. IV. De Libero arbitrio i.e.

Epit.
378.
Decl.
654.

De hominis peccatoris viribus partim amissis partim residuis.

§. 201. *Quaenam sunt vires homini residae?*

1) Essentiales animi vires, intellectus et voluntas. 2) Aliqua Dei et officiorum notitia pietatis nempe iustitiae et castitatis. 3) Sensus conscientiae.

His viribus utendi, homo certo respectu habet aliquam libertatem, certo nullam.

§. 202. *Quibus in rebus habet aliquam?*

Aug C.
P. 14.
Apol. p.
217.
Declar.
664.

In naturalibus, civilibus et quae versantur circa actus conuersionis paedagogicos.

1. Potest igitur varias discere artes, superioribus obedientiam praestare et circa diuina etiam modeste se

se gerere legendo, audiendo, discendo Ier. 36, 23, seqq. *Ms aber.* 2 Cor. 3, 14. *Condern.* Marc. 6, 20. Herodes. 2 Tim. 3, 7 *Verneu.*

2. Interim quoad intellectum et voluntatem exigua Sap 9, 16. *Wtr.*

S. 203. *Quibus in rebus habet homo nullam?*

Quae pertinent ad conuersionem sui et salutem consequendam. Nam

1. Intellectus in spiritualibus caecutit I Cor. 2, 14. *Der natürliche* eaque sibi relictus non tantum ignorat Rom. 3, 11, 17. *Da ist nicht.* sed et reuelata non intelligit I Cor. 2, 14. imo spernit I Cor. 1, 21. *Weil.* Contra sapiens sibi videtur Io. 9, 41. *Wä;* ref.

2. Voluntas ad spiritualia torpet Rom. 8, 7. *Fleisch;* Apol. p. 219. *peccatis* studet Eph. 2, 3. *Unfer.* Emendationis impatiens et contumax Ps. 81, 12. *Aber vitiis* suis fauet. Deut. 29, 19. *Und ob.* 579. Declar.

S. 204. *Ergo actum est de homine?*

Non: Nam capacitas passiuua ipsi superest, qua gratiae diuinae se conuertendum permittit Ies. 45, 22. *Wendet.* Phil. 2, 13. *Wdt* istis. 680. 672. f.

Opus emendationis perficitur a) quoad intellectum illuminatione quoad voluntatem regeneratione. 2) *Apol.* 219. *Sine vlla exceptione.* 3) Inchoatiue, in altera vita consummatiuue. *Declar.* 673.

S. 205. *Quaenam facultas homini regenito datur?*

Vt voluntas eius sit instrumentum Sp. s. *Apol.* 130. *vt eagratiā non modo apprehendat, sed et* in fidei exercitiis spiritui sancto cooperetur. *Declar.* 675. *Epit. p.* 582. *Declar.*

674. f.

esse
ont.
esse
faci-
pra:
2.
tife-
cato
den-
22.
2. et
Cor.
1. e.
m
ae?
s et
no-
3)
era-
?
fan-
os.
ibus
teste
se

ANTITHESES.

ad §. 202. Hominem in rebus naturalibus habere libertatem n. Stoici v. Epit. 580.

ad §. 203. a) Hominis voluntatem ad sui conuersionem cooperari a. Pelag. Semipel. Pont. Synerg. Conf. 15. Apol. 62. Epit. 582. Sm. 318. b) Hominis voluntatem in conuersione se habere pure passiuè n. iidem Epit. 581. c) Gratiam conuersionis esse resistibilem n. Calu. Iansenistae.

§. 206. *Officia* 1. Agnoscamus naturae et bonitatem Luc. 16, 10-12. Wer ein. Et imbecillitatem Io. 15, 4. 5. Bleibet. 2. Illam Deo, hanc nobis adscribamus 1 Cor. 15, 10. Aber von.

Solatia. 1. Deum miseret nostri Gen. 8, 21. Ich will. 2. Cum Christo omnia possumus, Phil. 4, 13. Ich vermag. Et vires amissas recuperabimus Apoc. 21, 5. Siehe ich.

Part. III. Cap. I. De Gratia Dei.

§. 207. *Pater principium salutis reparandae est?*

Gratia *) qua sola impulsus, cum potuisset ob peccatum iure condemnare **) nos beare voluit. †)

*) Eph 1, 4. Und hat. **) Rom. 5, 8. Darum prei- set. †) 1 Thess. 5, 9. Gott.

§. 208. *Qualis est gratia Dei?*

1) Vniuersalis Rom. 11, 32. *U*nt. 2) Seria et efficax 2 Cor. 1, 18. 19. 20. *U*ber.

§. 209. *Num Deus sine omni et satisfactione et conditione homines gratia sua complecti decreuit?*

Non. Id enim sapientiae et iustitiae diuinae repugnaret.

§. 210. *Quomodo autem fieri potuit, ut homines lapsi cum Deo in gratiam redirent?*

Ea de re ipse Deus in aeterno consilio deliberauit atque decreuit, ut inter se et Filium; deinde inter Filium et credentes in ipsum gratiae foedus iniretur.

§. 211. *Quae est ratio foederis, quod Pater cum Filio inuit?*

Vt cum Pater *) praestita infinita satisfactione peccatores sibi reconciliari vellet, Filius Patris voluntati adtipulatus **) eam et agendo et patiando praestare reciperet †) Spiritu s. et acquisitionem et applicationem adiuuante.

*) Io. 6, 39. 40. Das ist. **) Ps. 40, 7. 8. Siehe ich.

†) Ies. 53, 11. 12. *U*ber der. Eph. 1, 13. *D*urch welchen.

§. 212. *Summam foederis inter filium et homines explica?*

Per illud satisfactionis beneficia *) ordine fidei amplectenda hominibus promittebantur

tur **) quo facto credentes in arctiorem cum Deo vnionem transirent. †)

*) Pf. 27, 8. Mein Herz Io. 1, 12. Wie viel.

**) Pf. 50, 5. Versammelt. †) Jer. 31, 33. Das soll der.

Rationes, cur foedus gratiae audiat testamentum Gal. 3, 15. 18. Berachtet man. Luc. 22, 29. 30. sunt in promptu Hebr. 6, 17. Tit. 3, 7. certo tamen respectu ab humano differt.

§. 213. Nam foedus illud mutationibus fuit, aut erit obnoxium?

Non; sed vt Deus ipse, semper erit immutabile *) et si oeconomia triplici **) dispar.

*) Pf. 89, 3. 35. Und sage also. Ergo proprie vnum testamentum.

**) 1) Paradisiaca Gen. 3, 15. et patriarchali, qua promissiones futuri Messiae dabantur Gen. 12, 2. 3. Cap. 26, 4. 2) Mosaica et Sinaitica, cum illis promissionibus typi accederent redemptoris Hebr. 8, 5. 3) Euangelica, nato iam filio Dei Gal. 4, 4.

ANTITHESES.

ad §. 208. Deum esse omnium hominum vere misertum n. Praedestinatiani.

ad §. 209. a) Patribus ante Christum natum corporalia tantum bona fuisse promissa a. Anab. Socin. b) Foedus N. T. habere annexam conditionem bonorum operum a Pont. Socin. v. Apol. 63.

§. 214. Officia. a) Dei in promouenda nostra salute sapientiam admiremur Rom. 11, 33. D. welsch. b) Standum est conditionibus foederis Rom. 2, 25. Die Beschneidung.

Solz

Solutio. 1. Deus auctor est nostrae salutis Ezech. 16, 6. *Ich aber ging.* 2. Deus feruat fidem Mich. 7, 20. *Du wirst.*

Cap. II. De Praedestinatione Selectione et Reprobatione.

§. 215. *Deus Pater praeter gratiam etiam salutis principium dici potest unde?*

Praedestinatione ad vitam aeternam. *) Cui opponitur Reprobatio ad aeternam damnationem. **) Haec et illa nituntur decreto diuino.

*) Rom. 8, 29. *Deum welche.* Eph. 1, 4. *Wie er.*

**) Rom. 2, 6. 9. *Welcher geben.* 2 Thess. 1, 6. *Nachdem es.*

1. Decretum hoc non fit necessitate absoluta, sed conditionata. *Conditio est in electiones perseverantia in fide; in reprobatione, perseverantia in incredulitate.*

2. Profunditate non obstante hanc doctrinam servari iubemur Rom. 11, 33. 34. *O welche.*

3. Synonyma praedestinationis sunt *Inscriptio in librum Dan. 12, 1. vitae Apoc. 13, 8. Nominum in coelis Luc. 10, 20. Alioquin est triplex liber vitae: naturalis Hiob. 14, 5. Et hat seine: Spiritualis Pl. 69, 29. Folge sie. Aeternae Phil. 4, 3. Ja ich bitte. Tropicis sic dictus ab indicibus genealogicis El. 2, 62. Et commentariis Cap. 6, 1.*

4. Non est nuda praescientia.

§. 216. *Quomodo concipimus mente illud decretum a Deo ab aeterno factum esse et adhuc fieri?*

Secundum tres actus ratiocinationis humanae: *περίθεσις, πρόγνωσις, προορισμός* et in reprobatione *ἀποδοκιμασίαν.*

§. 217.

Epit.
617.
Declar.
797.
800. f.

Epit.
618.
620.
Declar.
814. f.

Declar.
804.
822.

Declar.
798.

§. 217. *Quid est πρόθεσις s. propositum*

<i>Secundum electionem?</i>	<i>Secundum reprobationem?</i>
-----------------------------	--------------------------------

Epit. 619. Declar. 802.	Qua Deus omnes, qui gratiae foederi se submitterent et in fide ad finem vsque vitae perseverarent, saluos facere decrevit Io 3, 18 36. Wer au ihu.	Qua Deus omnes, qui beneficiis in foedere gratiae oblati, carerent et in incredulitate ad finem vsque vitae perseverarent, damnare decrevit Marc. 16, 16. Wer aber.
----------------------------------	--	---

§. 218. *Quid est πρόγνωσις s. praescientia*

<i>Secundum electionem?</i>	<i>Secundum reprobationem?</i>
-----------------------------	--------------------------------

Declar. 800.	Qua Deus, qui essent et manerent in foedere gratiae ac fide certissime praevidit 1 Petr. 1, 2. Nach der Vorsehung.	Qua Deus, qui ad ultimum vitae spiritum voci divinae resisterent praevidit Prou. 16, 4. Der Herr macht.
-----------------	--	---

§. 219. *Quid est actus ipse.*

<i>τὴ πρόθεσις?</i>	<i>τῆς ἀποδομιμασίας?</i>
---------------------	---------------------------

Quo Deus vere et finaliter credentes ad salutem aeternam consequendam ordinavit Eph. 1, 5. 11. Und hat uns.	Quo Deus hostes regni Christi et finaliter contumaces damnationi adjudicavit Matth. 26, 24. des Menschen Sohn.
---	--

§. 220. *Quae nam sunt attributa*

1. *Praedestinationis?*
 Quod ab aeterno facta Matth. 25, 34. Non mutabilis fit 2 Tim 2, 19. *Über der veste.*

2. *Praedestinatorum?*
 Quod pauci sint Matth 20, 16. *Viel sind et ad tempus gratia Dei excidere possunt Pl. 51, 13. Verwirf.*

§. 221. *Num quis de sua vel electione vel reprobatione certus esse potest?*

Potest 2 Petr. 1, 10. *Darum lieben Brüder. Signa sunt*

Electiois:

1) *Vocationi divinae non resistere Rom. 8, 30. Welche er.*

2) *Fides Io. 3, 16. Also hat. Quam probat fuga peccati 2 Tim. 2, 19. Über der.*

3) *Amor verus Eph. 1, 4. Wie er uns.*

1. *Reprobationis?*

Quod ab aeterno facta Matth. 25, 41 *Geher hin. et immutabilis fit Mal. 3, 6. Ich bin der.*

2. *Reprobatorum?*

Quod plures sint Matth. 7, 12. *Der Weg et ad tempus in statu renatorum esse possunt Hebr. 6, 4. 5. 6. Es ist unmöglich.*

Reprobationis:

1) *Spernere vocem Dei et media gratiae Hebr. 6, 8. Welche aber Dornen.*

2) *Peccatis servire Pl. 17, 14. Welche ihr Theil. Pl. 73.*

3) *Mediis gratiae abuti Rom. 6, 1. Solten wir.*

ANTITHESES.

ad §. 215. Praedestinationem et electionem differre vt genus et speciem a. Patres quidam.

ad §. 219. a. Electos esse. a) Christum hominem et angelos a. Caluin. b) Homines ante lapsum a. Supralapsarii, Contra Sublapsarii nobiscum consentiunt. c) Omnes homines a. Samuel Huberus.

b. Electionem esse factam praeuifa fide n. Pont. Caluin.

ad §. 220. a. Electos per peccata mortalia ad tempus gratia posse excidere n. Anab.

b. Electionem reuocabilem esse a. Socin, Armin. Huberus.

c. Quosdam absoluto decreto aeternae damnationi esse adiudicatos a. Praedestinat.

§. 222. *Officia.* 1. Ne sis curiosus Rom. 9, 10. 11.

2. Cura confirmeris in electione 2 Petr. 1, 10. 11. Darum.

Solatia. 1. Credentes libro vitae inscripti sunt Phil. 4, 3. Welcher.

2. Quid nos separare valet ab amore Dei Rom. 8, 35. Wer will.

Cap. III. De Christo s. Messia, Redemptore generis humani.

§. 223. *Quid est redemptor?*

Conf.
10.
Epit.
618.

Qui potuit Numini laeso satisfactionem infinitam praestare nosque a peccati et culpa et poena liberatos cum illo reconciliare.

I. Nos

1) Nos captiuitate diaboli detenti lytro redimendi eramus. 2) Neque aggratiatio (Beanadigung) vt dicunt, neque acceptilatio (Vorliebnehmung) hic locum habere poterant. 3) Talem redemptorem oportuit esse Θεάνθρωπον.

§. 224. Num expectandus adhuc est?

Non: Cessarunt enim, quae cum ipsius aduentu cessare debuerunt.

1. Respublica Iudaeorum Gen. 49, 10. Es wird.
2. Templum Mal. 3, 1. Siehe ich. 3. Sacrificia Ier. 3, 16. Und soll. 4. Genealogiae 2 Sam. 7, 12. Wenn nun.

§. 225. Quis est ille Redemptor?

Iesus Nazarenus. Nam

1. Omnia vaticinia et typi V. T. ad hunc vnicentendunt Ef. 7, 14. Siehe ein. Act. 10, 43. Vou dieß sem. Num. 21, 8. 9 coll. 10, 3, 14. 2. Talem se praestitit verbis et opere. 3. Talis est habitus.

A. De Persona.

§. 226. Qualis est persona Christi?

Talis, quae habet diuinam et humanam simul naturam.

a. Diuinam. 1) Vere s. est verus Deus. 2) A. Patre, cui est ὁμοούσιος. 3) Vt obedientia eius esset infiniti pretii, Epit. 608. Decl. 772.

b. Humanam. 1) Vere s. est verus homo I Tim. 2, 5. Es ist. Matth. 26, 38. Meine Seele. Matth. 4, 2. Und da er. Interim quouis alio praestantior Pl. 45, 3. Du bist et iustior Hebr. 7, 26. 27. Denn eimen. 2) Ex Maria virgine Luc. 1, 31. Nobis igitur, excepto peccato, est ὁμοούσιος. 3) ut pati et moriri posset, Symb. Nic. 1. Athan. 3. 4. Conf. 10. Apol. 59. Sm. 303. Epit. 610. Decl. 762.

§. 227. *Nonne igitur sunt duo Christi?*

Symb. Athan. 91. Non, vnus est per vnionem personalem f. naturarum, ex quibus humana in diuina subsistit.

Confes. 1. Eam effecit P. Gal. 4, 4. Da die. F. Ap. 10. ipse Io. 1, 14. Sp, f. Luc. 1, 36. Der H. Geist. Epit. p. 606. 2. Ea declaratur: Filius Dei factus homo, v. v. Declar. Io. 1, 14. Das Wort. 1 Tim. 3, 16. Gott ist. p. 762f. 3. Ex hac sequitur communicatio naturarum, vt adeo Deus vere sit homo v. v. (dicunt praedicationes personales;) Hinc communicatio idiomatum cuius, quoniam triplici modo in Scriptura de Christo aliquid praedicatur, tria genera statuuntur:

Primum, quando ea, quae vnus naturae propria sunt, de tota persona Christi praedicantur Rom. 1, 3. Von seinem. Declar. 770.

Alterum, vbi humana natura praeter suas proprietates etiam diuinas accepisse dicitur Matth. 28, 10. 20. Mir ist. Declar. 773.

Tertium, cum vtraque natura in opere redemptionis perficiendo suum esse operata dicitur Gen. 3, 15. Derselbe. Declar. 773.

Ego Christus est noster mediator, secundum vtramque naturam. Epit. 583. Declar. 694.

§. 228. *Officia.* 1. Christum venerare Deum Io. 20, 28. Mein Herr. 2. Caue contamine peccato naturam humanam 1 Cor. 6, 13. Der Leib.

Solutio 1. Christi satisfactio sufficiens est 1 Tim. 15, 6. Es ist. 2. Nostra natura est in Christo sanctificata Tit. 2, 14. Der sich. B. De

B. De triplici officio.

§. 229. Cum certa sint officia redemptoris, quid est ipsius officium in genere?

Vt ex consilio aeterno actiones et passiones in se susciperet, quae praestarent λόγος.

§. 230. Quotuplex est?

Triples. a) Decreto numinis: Regium, sacerdotale et propheticum. b) Executione decreti: Sacerdotale, propheticum et regium. Pluribus non opus est.

§. 231. Num Christus est	Sacerdos?	Propheta?	Rex?
Omnino, talis est			
1. Promissus	Es. 33. 22. Der Herr ist	Deut. 18. 15. 18. 19. Einen	Zach. 9. 9. Über du
2. Praefiguratus	Gen. 14. 18 20. coll. Ebr. 5. 6. et Cap. 7.	2 Sam. 23. 1: 3	2 Sam. 7. 16.
3. Vocatus	Ebr. 5. 5. Also	Matth. 21. 37. Darnach	Ps. 2. 6. Ich habe.
4. Unctus	Io. 1. 41. Wir haben	Act. 10. 38. Wie Gott	Act. 10. 38. coll. 2 Sam. 16. 13.
5. Functus	Sacrificando. 2. Cor. 5. 19. GOTT war Intercedendo Es. 53. 12. Darum. Be- nedicendo Eph. 1. 39. Lebet.	Docendo, do- ctrinam mira- culis confir- mando Pie vi- uendo.	Prospiciendo, Defendendo.

§. 232. *Quid est hoc triplex officium Christi?*

Sacerdotale est, vt peccatū et culpam et poenam in se susciperet, obedientiaque et actiua et passiuā praestita nos cum Deo reconciliaret. Apol. 254. Decl. 686. Cat. m. 371.

Propheticum est, vt veram salutis oeconomiam hominibus reuelaret et futura praediceret.

Regium est *) vt actus exerceret, quibus mundus et speciatim ecclesia gubernaretur.

*) Regnum est vel potentiae Ps. 8, 2. 7. Herr unser vel gratiae cum ecclesiam acquisitam Act. 10, 28. So habt Colligit Marc. 1, 15. Die Zeit. Gubernat Rom. 14, 17. Das Reich. Et defendit Matth. 16, 18. Auch diesem. Vel gloriae 2 Tim. 2, 11. 12. Das ist. Cat. m. 371. Decl. 738. 876.

§. 233 <i>Qualis est?</i>	<i>Sacerdos?</i>	<i>Propheta?</i>	<i>Rex?</i>
1. Verus et legitimus,	Vt ex	§. 231.	constat
2. Eximius	Hebr. 7, 26. Einem sol: chen. A sacer dote V. T. multum dif fert v. 27.	Es. 50, 4. Der Herr Matth. 7, 29. Er predigte Ps. 78. 12. Ich will Matth. 22, 16 Meister.	Io. 8, 37. Das sprach
3. Perpetuus et vniuersalis	Pf. 110, 4. Du bist.	Pf. 19, 15. Ihre Schnur Marc. 16, 15. Gehet hin.	Luc. 1, 33. Und er wird Pf. 145, 13. Dein Reich

§. 233. *Officia.* 1. Audiamus Christum Prophetam; Amplectamur summi sacerdotis

tis merita; mandata regia exsequamur. 2. Praestemus et nos, ubi opus est, prophetas, sacerdotes et reges.

Solatia. 1. Christus et hodie partibus officiorum certo respectu satisfacit. 2. Ad hoc triplex munus uncti sumus 1 Petr. 2, 9.

C. De duplici Statu.

§. 234. Num Christus secundum humanam naturam datas sibi proprietates semper et ubique usurpauit?

Non, sed plerumque usque ad mortem usu earum abstinuit (dicunt statum exinanitionis) Phil. 2, 6. 8. Welcher, ob er wohl. Deinde post mortem plenarie iis uti coepit (Dicunt statum exaltationis) v. 9-11. Datum hat. Vtriusque sunt gradus quinque.

Gradus exinanitionis.

In quibus tamen et vestigia diuinitatis interdum occurrunt.

§. 235. 1. *Natus est.* 1. *Ex Maria* virgine casta quidem, sed non immaculata. Interim Sp. s. separatam ex Maria massam corporis Christi immaculatam seruare potuit. 2. *Ordine naturae.* Num sine doloribus, ignoramus. 3. *Familia Iudae* Gen. 49, 10. Es wird Et Dauidis 2 Sam. 7, 12. Wenn nun. 4. *Tempore statuto.* Gal. 4, 4. Da die. Praesertim imperantibus Augusto, Herode rege, et Cyrenio, Syriae praeside Luc. 1, 2. Matth. 2, 1. Quod tempus fuit exoptatissimum Pl. 14, 7. Ach daß. Luc. 10, 74. Biel. 5. *Bethlehemi*

in stabulo Mich. 5, 1. Und du Luc. 2, 7. 6.
Vt legi se subiiceret Gal. 4, 4. Et pax cum
 Deo restitueretur. Luc. 2, 14. *Ehre.*

a. Conceptio, cum humana natura per Sp. s. in
 utero matris est et formata idque non simul, sed suc-
 cessive et in hypostasim diuinæ naturæ est assumpta,
 pertinet ad iam d. etiam unionem personalem, quæ hic
 supponitur.

b. Inter natiuitatem et passionem obseruanda sunt

1. Circumciso, cui vt semen Abrahæ se subiicit Luc.
 2, 21. 2. Educatio, quæ fuit communis Luc. 2, 7.
 3. Vitæ ratio. Vixit autem vt homo Luc. 2, 40.
 Vt filius obediens Luc. 2, 51. vt bonus ciuis Matth.
 17, 27. Vt *Deus Deorum* et redemptor.

§. 236. *Officia.* 1. Quare laudibus Luc. 2,
 11. *Ehre.* 2. Et pietati da operam 1 Tim.
 3, 16. *Kündlich.*

Solatia. 1. Nobis natus est Luc. 2, 11.
 Uns ist. 2. Nostræ naturæ particeps est
 Ebr. 2, 11. Darum schâmet.

§. 27. II. *Passus est,* 1. Corpore *) et
 anima. **)

*) Et toto Matth. 26, 50. 67. Cap. 27, 26-31. Luc.
 22, 44. Io 19, 17. Et singulis membris Matth.
 26, 67. Cap. 22, 29. Pf. 22, 16. Hebr. 5, 7. Io. 9,
 34. Pf. 22, 15. 17. 18.

**) Quæ summum gradum cruciatuum infernalium
 sustinuit, etsi non in infernis Matth. 27, 46.

2. Ab amicis *) et inimicis. **)

*) In periculo dormientibus Matth. 26, 31. Iuda pro-
 dente v. 14, 15. 27. Petro male defendente re-
 gnem Christi v. 51. Imo abnegante v. 70-74.

**) Accusantibus Io. 18, 30. Illudentibus Pf. 69. 8. 9.
 Matth. 26, 6. 8. Matth. 27, 30. 39. 44. Luc. 23,
 11.

3. Modo omni admiratione digno, nempe
 a) *Vere* Ef. 53, 4. Für wahr. b) *Cumulate*
 Pf. 40, 3. Und zog. Et vehementissime Pf.
 22. tot. adeoque et interne et externe. c)
Sponte sua Pf. 40, 8. 9. Siehe ich. Summaque
 patientia et innocentia Ef. 53. 5. 7. Aber er.
 d) *Necessitate* non absoluta, sed conditionata
 Act. 2, 23. Distinguendum inter passionem
 inchoatam et consummatam.

4. Pro hominibus (non angelis) a) *Pec-*
catoribus Rom. 5, 8. Darum. Etiam impiis
 Rom. 14, 15. Verderbe. Imo peccantibus
 in Sp. s. Ebr. 6, 4. 6. Es ist. Et damnatis
 1 Tim. 1, 15. 16. Das ist ie. b) *Omnibus* 2
 Cor. 5, 14. 15. Wir halten. Adeo pro pec-
 catis totius mundi.

5. *Cum fructibus eximii* 2 Cor. 5, 19. 21.
 Gott war. Rom. 6, 6. Dieweil wir. 1 Petr. 1,
 21. Christus hat.

§. 238. *Officia* Grato animo passionem me-
 ditere 2 Cor. 5, 15. Und er ist. 2. Omnimo-
 dae virtutis exemplum sit tibi Christus 1 Petr.
 4, 1. Weil nun.

Solatia. 1. Passio Christi nostram sancti-
 ficauit Rom. 8, 29. Welche er. 2. Vim prae-
 bet carnis illecebras vincendi.

§. 239. III. *Cruci affixus est.* 1. Ut sum-
 mam ignominiam experiretur. 2) In testi-
 monium alieni regiminis. 3. Ut impleret
 Scripturam.

§. 240. *Officium* Crucibus quasi affige car-
 nis cupiditates, ne exorbitent Gal. 5, 24. Wel-
 che Christum.

Solatium. Christus facta maledictio nos a maledictione redemit Gal. 3, 13. Christus hat.

§. 241. IV. *Mortuus est.* 1. Secundum humanam naturam, a diuina non separatam. 2. Quoad modum. a) *Vere* Luc. 23, 42. 46. Heute. b) *Libenter* Io. 10, 18. Niemand. c) *Vt mediator* 1 Theff. 4, 14. Darum so. d) *Maxima inter miracula* Matth. 27, 51. 57. Und siehe. 3. *Vt iustitiae patris satisfaceret* Rom. 3, 25. Welcher Gott 4. *Pro omnibus et peccatoribus et peccatis.*

§. 242. *Officia.* 1. Mortem Christi mortem filii Dei aestima Matth. 27, 50-54. Jesus schry. 2. Peccata ne dominantur in membris tuis Col. 3, 5. So tödet.

Solatia. 1. Christus mortuus est nobis Ebr. 7, 9. Den aber. 2. Mors transitus ad vitam Phil. 1, 21. 23. Christus ist.

§. 243. V. *Sepultus est.* 1. Publice et honeste Io. 19, 38. 2. Quoad finem. a) *Vt scripturam impleret* Ies. 53, 9. Er ist. b) *Testimonium et mortis verae et summae exinanitionis daret.* 3. *Iacuit sepultus tres dies et tñ non totos.*

§. 244. *Officium.* *Sepulta peccata ne reuocemus* Rom. 6, 4. So sind wir. *Solatium* Sancta sunt propter Christum sepulcra nostra Ies. 57, 2. Und die richtig.

§. 245. *Gradus exaltationis.* Decl. 788.

I. *Descendit ad inferna.* a) i. e. anima cum corpore rursus vnita ad πῆ damnatorum abiit
1, Petr.

1 Petr. 3, 19. In demselbigen. 2) Vt tanquam victor hostium potestatem in viuos et mortuos manifestaret Apoc. 1, 18. Ich war todt.

§. 246. *Off.* Virtute resurrectionis Christi regeneremur Eph. 2, 5. 6. Hat er uns. Et sanctificemur Rom. 6, 4. 11. So sind wir.

Solat. 1. De redemptione nostra certi sumus Rom. 4, 25. Welcher. 2. Caput non linquit membra 2 Cor. 4, 14. Und wissen.

§. 247. II. *Resurrexit.* 1) *Vere*, quod patet a) Vaticiniis Pl. 16, 20. Du wirst. b) Typis vt Ionae Matth. 12, 40. c) Apparitionibus Marc. 16, 9. Matth. 28, 9. 10. 1 Cor. 15, 15. Luc. 24, 13. 35. Io. 20, 26. Cap. 21, 1. Matth. 28, 10. 16. 1 Cor. 7, 7. d) Testimoniis Marc. 16, 6. Matth. 28, 4. 8. Apoc. 1, 18. 2) *Corpore*, quo sepultus est sed clarificato Io. 20, 27. Reiche. v. 19. Am Abend. 3) *Vi Patris* Ebr. 13, 20. Gdt. Sui ipsius Io. 2, 19. Brechet. Et Sp. l. 4) *Ad suam et patris gloriam*, nec non beneficia fidelibus applicanda.

§. 248. *Off.* Erisne tam demens, vt destructum regnum diaboli Col. 2, 15. rursus adstruere velis?

Solat. Non est, quod metuas inferna 1 Cor. 15, 55. 57. Hölle wo.

§. 249. III. *Ascendit in coelos*, sedem beatorum. 1. Modo redemptore digno nempe a) *Vere* quod patet vaticiniis Pl. 47, 6. Gdt. fährt. Typis Gen. 5, 20. 2 Reg. 2, 11. Testimoniis Act. 1, 9. Und da. b) *Visibiliter.* c)

Glo-

Gloriose. 2. Secundum humanam naturam

3. Vi diuina Act 2, 33. Num er.

4. Dum Discipuli antea arguuntur Marc. 16, 14. In mundum emittuntur v. 15. De effusione Sp. S. certiores redduntur Act. 1, 3-5. In ipsa adscensione adorant Luc. 24, 52. Post ab angelis confirmantur Act. 1, 11. 12.

5. Salua omnipraesentia Matth. 28, 20. Siehe ich. Eph. 4, 10.

6. Ut sederet ad dextram Patris Marc. 16, 19. Intercederet pro nobis Ebr. 9, 24. Dona distribueret Pl. 68, 19. Act. 2, 33.

Obf. Adscensio late sumta comprehendit sessionem Ad. 2, 33. 34. Et v. v. Eph. 2, 6.

§. 250. *Off. Coelestia sentiamus* Col. 3, 1. 2. *Send ihr.*

Solat. Coelestia potiti Eph. 2, 6. Und hat uns.

§. 251. IV. *Sedit ad dexteram Patris.* 1. Ut rex et iudex omnium, in modum triumphantis. 2. Secundum humanam naturam 3. Constitutus ibi a Patre Pl. 110, 2. *Der Herr.* Vi propria Hebr. 1, 13. Und hat. 4. Donec hostibus victis, regnum Patri tradet 1 Cor. 15, 24. De Off. et Sol. vid. *Officium regium* Epit. 611. Declar. 768, 783. Cat. 495.

§. 252. V. *Redibit ad iudicium.* vid. § 136.

ANTITHESES.

ad §. 223. Redemtionem interuentu pretii esse factam n. Socin.

ad

ad §. 224. Messiam venisse n. Iudaei.

ad §. 225. Iesum Nazarenum esse verum Messiam n. Iudaei. Solum redemptorem, indirecte n. Pont

ad §. 226. Filium Dei natura humana nobis esse *ὁμοίσιον* n. Photin (qui omnino incarnationem n.) Marcionitae (qui naturam hum. *Φάντασμα* dicunt) Anab. (qui carnem coelitus delapsam fabulantur) Ariani (qui eum *ἀψυχον* mentiuntur) Apollinaristae (qui anima rationali carentem nugantur) Monothetae (qui voluntate destitutam opinantur.)

ad §. 227. a) Naturam humanam subsistere in diuina n. Nestor. b) Communicationem naturarum n. Nestor (qui separant) Eutyech. (qui confundant eas) Epit. 625. c) Alterum genus communicationis idiomatum n. Pont. d) Tertium genus n. Caluin. e) Christum esse nostrum redemptorem secundum vel solam, vel diu. vel hum. naturam a. illud Oliander; hoc Stankarus.

ad §. 222. a) Christum nostri loco legem impleuisse n. Socin. Armin. b) Sacrificium eius in coelo perfectum esse a Socin. c) Eum pro peccatis plenarie satisfecisse n. Socin. Pont. d) Satisfactionem pertinere ad angelos bonos a quidam Caluin; Ad daemones a. origenes ad omnes creaturas a. Theodoretus; ad solos electos a Caluin. Ad homines, modo, vt habeant exemplum a Socin. e) Christum obedientia sua sibi aliquid promernisse a. Pont.

a. Pont. Socin. f) Etiamnum pro nobis intercedere n. Socin. Pont. g) Vnicam guttulam sanguinis *λύτρον* praestare potuisse n. Socin. h) Christum tempore quadragesimali in coelum raptum et a Deo informatum esse a. Socin. i) Christum prophetam legem moralem nouis legibus auxisse a Socin.

ad §. 235. a) Conceptionem successiue factam n. Basilius M. b) Mariam modo naturali peperisse n Pont.

ad §. 237. a) Sudorem Saluatoris in monte Oliuarum profusum, vere sanguinem fuisse n. Hugo Grotius. b) Eum in passione sensisse dolores infernales n. Pont.

ad §. 241. Triduo mortis. a) Christum verum hominem mansisse n. Socin. b) Animam a corpore separatam n. Thummius.

ad §. 247. Christum et sua virtute et clauso sepulcro resurrexisse n. Socin.

ad §. 251. Sessionem ad dextram Patris esse dominationem infinitae maiestatis n. Socin.

§. 253.

Cap. IV. De Fide.

Ordine dicendi perginus ad opera Spiritus s̄ in salutis negotio, quorum praecipuum est in excitanda fide, causa salutis organica, a parte nostri. Quae enim de Sp. s̄ dici possunt pertinent ad ipsius personam, opera et quadruplex munus (Straf: Lehr: Warnung: Trost am Pf. 19, 12. Wenn derselbige 1 Cor. 2, 6: 12. Davon wir. Rom. 8, 14. Welche der. Rom. 5, 5. Die Liebe.

§. 254.

§. 254. *Quae est homonymia vocis fidei?*

1. Per synecdochen sumitur, pro religione, cuius caput est. 2. Metonymice pro doctrina et fidei symbolis (dicunt fidem, quae creditur ad differentiam fidei, qua creditur) 3. Proprie est hominis status, quo ille nititur merito Christi apprehenso et adeo gratiae foederis particeps Deum sibi habet propitium et amicissime coniunctum.

§. 255. *Ad fidem requiruntur?*

1. Vt in intellectu hominis sit. a) Notitia (Historischer Glaube) Rom. 10, 17. So kommt. b) Assensus (bestimmender Glaube) Rom. 8, 38. Ich bin gewiß. 2) In voluntate fiducia (Zuversichtsglaube) Luc. 5, 5. Auf dein Wort.

a. Hae tres partes ita possunt declarari: Credo Deum, Deo, in Deum.

b. Proprie loquendo fiducia fidei nomine venit. Fiduciae gradus sunt primo desiderium Ies. 28, 17. Siehe um Trost. Luc. 15, 21. Und er machte sich auf. Deinde amplexus Pl. 71, 6. Auf dich habe. Rom. 4, 20. 21. Denn er zweifelte nicht. Varia huius dantur in Bibliis synonyma.

c. Fidem necessario et antecedit contritio Matth. 5, 3. 4. 6. 8. Selig sind die. Et sequuntur boni fructus Iac. 2, 20. 26. Weißt du aber.

d. Vita fidei saluificae exerit se secundum diuersa sua momenta et exercitia Marc. 9. 24. Ich glaube. Phil. 3, 12. Nicht daß ichs.

e. Momentum, quod fidei accidit, est fides miraculosa, quae est nec omnium hominum 1 Cor. 12, 29. Sind sie. Nec omnium temporum 1 Cor. 14, 22. Darum so sind. Et potest aliquando etiam esse in iis, qui in Christum non vere credunt, Matth. 7, 22. Es werden.

§. 256.

§. 256. *Num ductu rationis fidem nobis comparamus?*

Non *) operationi diuinae praesertim Sp. S. **) hoc donum vnice debemus.

*) 1 Cor. 2, 14. Der natürliche **) Eph. 1, 19. 20. Die wir glauben 1 Petr. 1, 21. Die ihr durch ihu Gal. 5, 22. Die Frucht aber.

1. Deus vitur verbo et b. prismaticate mediis 1 Petr. 3, 21. Welches nun. Ministris hominibus, praesertim doctoribus 1 Cor. 3, 5 Wer ist. vid. §.

2. Sua solius gratia et merito Christi impellitur Deus ad hanc nobis conferendam 1 Petr. 1, 3. Gelobet. Eph. 2, 4. Gott der.

§. 257. *Quaenam sunt affectiones fidei?*

1. Fides est non solum possibilis *) et verisimilis **) sed etiam res, de qua possumus esse certi. †)

*) In adultis vere poenitentibus aequae ac infantibus Matth. 18, 6. Wer ärgert. **) Propter Dei bonitatem et exempla aliorum Ebr. 11. tot. †) 2 Cor. 1, 21. 22. Gott ist. Rom. 8, 6. Der Geist.

2. Fides est res difficilis *) et adeo mundo neglecta et obscura. **)

*) Luc. 13, 44. 45. Das Himmelreich. Iudae 3. Das ihr ob. **) Col. 3, 3. 4. Ihr seyd gestorben. Sap. 3, 5. Das ist der.

3. Fides est vna *) sed inaequalis. **)

*) In V. et N. T. 2 Petr. 1, 1. Deuen die. Rom. 4, 3. Abraham **) 2 Tim. 1, 14. Es ist aber. Iac. 2, 5. Die Armen.

4. Fides est omnibus hominibus necessaria *) nihilo tamen minus rara **)

*) Marc. 16, 16. Wer gläubet. **) Pl. 12, 2 Hilf Herr.

5. Fides est res sublimis *) veruntamen incunda. **)

*) Matth. 16, 17. Selig bist du. **) Matth. 11, 29
30. Nehmet.

6. Fides est res amissibilis *) sed tamen reiterabilis. **)

*) Luc. 8, 13. Eine zeitlang. **) Ezech. 33, 11. So wahr.

ANTITHESES.

ad §. 254. Fidem ignorant Gentiles. Figmentum, imo rem haud tolerandam perhibent Athei et Empaectae.

ad §. 255. Damnanda sunt: Dummer Köhler Glaube, Irrglaube, Unglaube, Leichtgläubigkeit, eingebildeter Glaube und fleischliche Sicherheit, Aberglaube.

Sed non einfältiger Glaube in sensu bono.

ad §. 257. a. Fieri posse, vt homo de fide sua certus sit n. Pont. Latermannus. Infantes posse credere n. Anab Socin. b) Fidem esse rem facilem, sibi persuadent falso sic dicti Christiani. c) Quemque in sua fide saluari posse a. Pyrrhonicis. d) Fidem esse necessariam n. Naturalistae; vel certe non solam a. Pont. e) Quae supra rationem sint, non esse admittenda a. Naturalistae. f) Fidem esse amissibilem n. Caluin.

§. 258. Officia. 1. Nihil sit nobis antiquius et habenda et conseruanda fide 2 Tim. 4, 7. Ich habe einen. 2. Cui debeas hoc donum perpende 1 Cor. 2, 5. Auf daß euer.

Solutia. 1. Fides est res pretiosissima 1 Petr. 1, 7. Auf daß euer. 2. Per fidem omnia possumus 1 Io. 5, 4. Unser Glaube.

§. 259. Cap. V. De Vocatione.

1. Offert bona gratiae Rom. 10, 14. 21. Wir sollen.

2. Fit a Deo P. 2 Tim. 1, 9. Der uns. F. Matth. 11, 28. Kommt her. Sp. L. Act. 7, 51. Ihr halsstarrigen.

Qui impellitur nostra miseria Rom. 3, 12. So sind Suo amore et sanctitate 1 Petr. 1, 16-18. Ihr sollt heilig. merito Christi Tit. 2, 14. Der sich.

3. Per ministros ecclesiae Matth. 22, 3. Und sancte et alios lac. 5, 19. 20. So jemand Conf. 11. Cat. 377.

4. Medio verbi diuini Rom. 10, 14. 17. Wir sollen. Epit. 679. Decl 670.

a. Adminicula sunt: Beneficia Rom. 2, 4. Berachtest du. Iudicia Luc. 15, 17. Da schlug er. Morbi Hiob. 33, 19-37. Er straft ihn. Exempla 1 Petr. 3, 1. Desselbigen gleichen. b) Datur et vocatio immediata.

5. Ad omnes homines 1 Tim. 2, 4. Welcher will.

6. Quoad modum. a) Serio El. 65, 2. Ich rechte. b) Efficaciter 2 Petr. 1, 3. Nachdem als lersey. c) Libere Matth. 23, 37. Jerusalem. Epit. 618. Decl. 678. 820. 804. 818. Cat. m. 372. 496.

7. Vt membra regni Christi et adeo beati quadamus Luc. 19, 10. Des Menschen Sohn. Reli-

Reliqua vocationum genera huc tendunt
 Matth. 9, 13. Ich bin kommen. 1 Cor. 1, 9.
 Gott ist treu. 1 Thess. 4, 7. Gott hat uns. 1
 Petr. 2, 21. Dazu send ihr. 1 Thess. 2, 12. Und
 bezeuget haben. 1 Petr. 5, 10. Der Gott aber.

8. Criteria sunt mentis stimuli Act. 2, 37,
 Da sie aber. conf. Eccl. 12, 11. Diese Wor-
 te.

ANTITHESES.

1) Omnes homines ad salutem aeternam
 vocatos esse, idque serio n. Calvin. 2) Per
 immediatam inspirationem fideles vocari a.
 Anab.

§. 260. *Officia.* a. Vocationi diu. ne resis-
 tas Ebr 3, 7. 8. Heute so. b) Hac digne vi-
 uas Eph. 4, 1. So ermahne.

Solacia. a. Nostram miseriam amor Dei
 vincit Tit. 3, 3. 4. Wir waren. b) Per voca-
 tionem via ad fruitionem omnium bonorum
 patefit Rom. 8, 28. 30. Wir wissen.

§. 261. Cap. VI. De Illuminatio-
 ne.

1. Intellectum diuino lumine collustrat 2
 Cor. 4, 6. Gott der.

2. Fit a Deo P. Iac. 1, 17. Alle gute. F. Jo.
 1, 4. 9. In ihm. Sp. s. Eph. 1, 17. 18. Der
 Gott. Qui impellitur §. 259. 2.

3. Per ministros ecclesiae 2 Cor. 4, 6.
 Denn Gott

4. Medio verbi diu. 2 Petr. 1, 19. Wir ha-
ben.

Vel etiam immediate Act. 9. 3. 4. 5.

5. In hominibus, vocationem admittenti-
bus Eph. 5, 14. Wache auf.

6. Quoad modum, vt possit augeri Col. 1,
9-11. Derhalben auch wir. Minui Io. 17, 26.
Und ich habe.

7. Vt spiritualia viue cognoscamus Io. 7,
17. So jemand will.

8. Criterium amor Dei et proximi 1 Io. 4,
7. 8. Wer lieb hat. Tit. 2, 11. 12. Es ist er-
schienen.

ANTITHESES.

Spiritum s. contingere homini, sine ver-
bo exerno per ipsius praeparationes et ope-
ra a. Anab. Conf. 10. 1.

§. 262. *Officia.* a. Coecus mente Io. 9,
39. 41. Ich bin. a Deo illuminare Eph. 1, 17.
18. b) Nec in tenebris viuas Matth. 5, 16.

Solatia. a) Simplicissimus altiora intelligit
1 Cor. 2, 7. 12. Wir reden. b) Fideles 2 Petr.
1, 8. tandem ad intuitionem perueniunt 1
Cor. 13, 12. Wir sehen.

§. 263. Cap. VII. De Regeneratio-
ne.

1. Fidem donat et imaginem Dei restaurat.
Io. 3, 3-10. Es sey.

2. Fit a Deo P. 1 Petr. 1, 3. Gelobet. F. Io.
1, 12. 13. Wie viel. et Sp. s. Io. 3, 6. Was vom
Geist. 3. Per

3. Per ministros ecclesiae 1 Cor. 4, 15. Ich habe.

4. Mediis a) verbi diu. et quidem Evangelii 1 Cor. 4, 15. Ich habe euch. b) Baptismi Tit. 3, 5. 6. Nicht um.

5. In hominibus non contumacibus Act. 24, 27. Das Herz.

6. Quoad modum. a) Vere 1 Sam. 10, 6.

9. Und der Geist. b) Mystriose Io. 3, 8. 11.

12. Der Wind. c) Non consummate: nam potest augeri 1 Petr. 2, 2. Und seyð. Amitti et recuperari Gal. 4, 19. Meine lieben Kinder.

7. Vt adoptemur Io. 1, 12. 13. Wieviel.

8. Criteria amor Dei et proximi 1 Io. 4, 7.

8. Obedientia 1 Io. 2, 29. Wer recht thut. Ebr. 12, 5. Mein Sohn achte. 1 Io. 5, 4. 18. Alles, was.

ANTITHESES.

1. Ipsam hominis substantiam in regeneratione mutari a Fanatici. 2. Eius infantes non esse capaces a Socin. 3. Eam esse reitabilem n. Anab. Calvin.

§. 264. *Officia.* 1. Datis vtire viribus 2 Petr. 1, 3. Nachdem allerley. 2. Diuinam tranfige vitam Matth. 5, 48. Darum sollt.

Solatia. 1. Credentes insigni nobilitate gaudent 1 Io. 3, 1. Sehet. 2. Et coeli haeredes existunt Rom. 8, 17. Sind wir.

§. 265. *Cap. VIII. De Iustificacione.* Conf. 17. Apol. 60. Epit. 683.

1. Meritum Christi imputat et adeo peccata remittit, Rom. 3, 23. Sie sind.

Sumitur interdum. a) Pro tota conuersione 1 Cor. 6. 11. b) Pro declaratione iustitiae Iac 2, 21. 25.

2. Fit a Deo P. Rom 8. 33. Wer will. Rom. 5, 19. Wie nun. Sp. L. 1 Cor. 6, 11. Ihr seyd abgewaschen. Conf. 10. Apol. 22. Decl. 687.

Causae impulsivae sunt. a) Gratia Dei Rom. 3, 24. Wir werden. b) Meritum Christi Rom. 3, 25. Welcher Gott. c) Fides Rom. 3, 22. 25. 26. Auf daß er.

Conf. 10. 69. 129. Apol. 71. 95. Epit. 584. Decl. 684. 691.

3. Annunciantibus et conferentibus remissionem peccatorum ministris ecclesiae Io. 20, 23. Welchen ihr. Et Spiritu s. testimonium perhibente Rom. 8, 15. Ihr habt.

4. Qua in reuelatione nihil excellentius et maiestate Dei dignius praedicari potest Exod. 34, 6. Herr Herr Gott. Ps. 86, 15. Du aber.

5. In hominibus poenitentibus et credentibus Luc. 18, 13. 14. Und der Zöllner.

6. Modo forensi Rom. 4, 6. Die Seligkeit. Ps. 32, 2.

Apol. 125. Epit. 585. Declar. 685.

7. Ad gloriam Numinis Eph. 1, 6. Zu lob. Et nostram salutem Rom. 6, 6. 9. Dieweil wir wissen.

8. Affectiones a. Identitas in V. et N. T. Act. 15, 11. Wir glauben. Ebr. 13, 8. Jesus Christus. b) Perfectio 1 Cor. 5, 21. Er hat den. c) Certitudo Rom. 5, 1. Nun wir dann.

Fruetus iustificationis.

§. 266. I. *Unio mystica* *) Est propinquior approximatō essentiae Dei **) ad essentiam credentis **) quo sit, vr fidelibus sint propria, quae Dei sunt †) et Christus habeat communia, quae fidelium sunt. ††)

*) Dantur synonyma I Io. 1, 3. 2 Petr. 1, 4.

**) Instaurantis Io. 14, 23, Wir werden. Ex gratia Io. 14, 23. Mein Vater. Propter Christum Eph. 2, 20. 21. Da Jesus. Mediate per fidem Io. 14, 23. Wer mich. Verbum 2 Petr. 1, 3. 4. Gott gebe Et sacramenta Gal. 3, 27. Wie viel. I Cor. 10. 17. Denn ein Brod.

*) Quoad corpus et animam I Cor. 3, 16. Wissen ihr.

†) Gal. 4, 19. Welche ich. Col. 2, 11. ††) Matth. 10, 40. Zach. 2, 8.

§. 267. II. *Adoptio diuina* *) Cum homo iustificatus putatur ex Deo genitus **) ipsique iura et beneficia praestantur quae alioquin ex natiuitate solent foriri **) praecipue spes certa salutis,

*) Late hoc cadit in angelos et omnes homines Mal. 2, 10 Haben inprimis orphanos Pf. 68, 6. Der ein. **) Eph. 1, 5. 6. Und hat uns. Ebr. 2, 11. 17. Darum schämet. **) Io. 16, 26. Denn er selbst. Ier. 31, 20. Affectiones vid. Rom. 8, 16. Cap. 12, 16. Gal. 4, 7.

§. 268. III. *Pax spiritualis* *) qua Deus **) iustificato **) liberationem a timore seruili †) per euangelium ††) annuntiatam †††) et fide apprehensam * praestat.

*) Notat iustificationis vel acquisitionem Luc. 2, 14. Ehre. vel oblationem Eph. 2, 17. Und ist. vel collationem Es. 53, 5. Die Strafe. **) Rom. 15, 33.

Der Gott. Gal. 5, 22. Die Frucht. *) *) Ef. 31.
17. 18. Und der Gerechtigkeit. Sed non impiis
Ef. 58, 22 Die Gottlosen. †) Luc. 1. 34. Daß
wir. ††) Eph. 6, 15. Zu treiben. †††) Ef. 33, 7.
Die Engel des. 2 Petr. 1, 2. Gott gebe.

Affectiones. a) Est peculiaris Phil. 4, 2.
Der Friede. b) Dulcis Ebr. 6, 4. 5. Es ist un-
möglich. c) Inaequalis 2 Petr. 1, 2. GOTT
gebe.

Pax diabolica dicitur, cum pseudo-Christia-
ni *) diabolicis **) persuasionibus *) *) in-
ducti nihil ab ira diuina timent †) contra sa-
lutem sperant. ††)

*) Luc 18. 11. 12. Der Pharisäer. **) Gen. 3, 4. 5.
Da sprach. *) *) v. c. Ego sum baptizatus. †)
Io. 9, 40. Sind wir. ††) 1 Theff. 5, 3. Denn,
wenn.

§. 269. IV. *Libertas Christiana*, qua iusti-
ficati Christi redemptionem p. a. metu suppli-
ciorum pro seruitute spiritali et tyrannide
Diaboli, cui ob peccatum obnoxii fueramus
timendorum; p. a. coactione legum seruanda-
rum sunt liberati, vtpote qui viribus gra-
tiae supernaturalibus instructi, spiritu spon-
taneo ad id, quod rectum videtur, sese con-
formant.

ANTITHESES.

ad §. 265. 1. Verbum iustificare vim ha-
bere forensem n. Pont. Anab. Epit. 585. 2.
Gratiam iustificantem esse caritatem nobis in-
fusam a. Pont. 3. Iustificationem tam in non
imputatione peccati, quam iustitiae Christi
consistere n. Pont, Socin. 4. Nos absolute
sine

sine respectu meriti iustificari a Socin. 5. Fi-
de nos iustificari n. Pont. Socin. Apol. 60.
66. 73. 164. f. 6. Bonis operibus nos iusti-
ficari a Pont. Apol. 90. 91. Decl. 690. 7. Ho-
mines in V. T. per fidem in Christum iustifi-
catos esse n. Anab. 8. Hominem de sua ju-
stificatione certum esse posse et debere n.
Pont.

§. 270. *Officia*. 1. De iustitia Christi gloria-
re. 1 Cor. 1, 29. Aus daß. 2. Tibi proximo
ignosces Eph. 4, 32. Vergebet. *Solatia* 1.
De salute certi sumus Rom. 4, 5. Dem aber.
2. Quis accusabit nos Rom. 8, 1. 33. 34.
So ist.

§. 271.

C. IX, De Renouatione s. sanctifi- catione Decl. 605.

1. Peccati dominationem tollit et vires pie
vivendi praebebet Eph. 4, 22, 24. So leger nun.

2. Fit a Deo 1 Thess. 5, 23. Der Gott.
Joh. 15, 4. Rom. 8, 9. 14.

3. Per ministros 1 Cor. 3, 6. Ich habe.
Et alios Eph. 4, 16. Aus.

4. Mediis verbi 1 Petr. 2, 2. Und send.
Sacramentorum. Rom. 6, 3. Wisset ihr. Et
adminiculo calamitatum. 1 Petr. 4, 1. Wer am.

5. In renatis et iustificatis Rom. 6, 22.
Nun ihr. Quoad corpus et animam 1 Thess. 5,
23. Euer Geist. Sm. 336. Decl. 701.

6. Quoad modum a) Per gradus quasi
aetatum 1 Jo. 2, 14. Ich schreibe. Eph. 4, 13-

G 5

15.

15. b) Non sine iucta Gal. 5, 17. Das Fleisch.
Apol. 91. Decl. 674. 700.

7. Cum fructibus eximiis Ezech. 36, 27.
Sch will. Epit. 582. Decl. 673. 700.

ANTITHESIS.

Renouationis perfectionem in hac vita posse obtineri a Pont. Socin.

§. 272. *Officia*. 1. Media renouationis ne spernas Matth. 26, 41. Wachet. 2. In ea studium ostendas Tit. 2, 11. 12. 14. Es ist. *Solatia*. 1. Hinc status gratiae cognoscitur Rom. 8, 1. 14. Es ist. 2. Praemia sperare possumus 1 Cor. 15, 58. Seyd vest.

§. 273. Cap. X. De Bonis operibus. *

Sunt actiones **) quae fiunt a renatis et iustificatis ***) virtute Dei †) ad normam diuinam ††) necessario * sed non sine praemiis. **

*) Quae a renouatione differunt vt actus et potentia **) vel internae Gal. 5, 22. Die Frucht vel externae Matth. 12, 35. Ein guter. ***) Eph. 2, 8. 10. Wir sind. †) Phil. 2, 13. Gott ist. ††) Quae est decalogus 1 Tim. 1, 5. Non traditiones humanae Cat. m. et M. 366. 394. Conf. 16, 29 Apol. 198. Conscientia est interna et communis norma hominum Rom. 14, 13. Darum lasset. Exempla, viua sunt norma 2 Cor. 9, 2.

* 1) Ob mandatum Dei Col. 1, 10. Daß ihr. 2) Ad fidem demonstrandam Jac. 2, 17. Der Glaube. 3) Ad proximum emendandum. 2 Cor. 9, 2. Euer Exempel. Conf. 11. 18. Apol. 64. 95. 133. Decl. 702. Epit. 589.

Sed

Sed non ad promerendam remissionem peccatorum et salutem Luc. 17. 10. Wenn ihr. Erga non dantur opera supererogationis. Apol. 135.

** Gratuitis Ebr. 6, 10 Gott ist. Temporalibus, 1. Tim. 4, 8. Die Gottseligkeit. et aeternis Dan. 12, 3.

ANTITHESES.

1. Irregentorum opera laudabilia esse vere bona a. Pelag. Pont. 2. Normam bonorum operum esse a) legem naturalem a Pont. b) Euangelium Antinomi. c) Se ipsum abnegare, crucem tollere et Christum sequi, praecepta ad Euangelium pertinentia a. Socin. 3. B. O. reatorum esse perfecta. a. Pont. Armin. 4. B. O. esse a) Necessaria n. Gnostici, Libertini. b) Esse necessaria ad salutem a Pont. saltem ita loqui vetat Musculus. c) Esse perniciofa a Antinomi. 5. B. O. praesertim vota monastica castitatem paupertatem et obedientiam mereri salutem a Pont.

§. 274. De actu gratioso conseruationis sufficiat vnum afferre dictum 1 Cor. 1, 8. Welcher auch. Epit. 590. Decl. 705.

Cap. XI. De iterata regeneratione s. conuersione poenitentiali et resipiscencia (Busse, Sinesänderung und Besserung.)

§. 275. Quid est poenitentia?

Cum homo, in gratiam cum Deo, quem laesit peccato, virtute Sp. s. redit.

I. Vr

I. Ut regeneratio, conuersio et respiscencia proprie inter se: Ista haec a poena, simulatione, omissione vnus alteriusue peccati et confessione differt.
 2. Aliam dicunt stantium, aliam lapsorum. 3. Synonyma vide Deut. 5. 16. So beschneidet. 2 Petr. 2. 20. So sie entfliehen.

§. 276. *Quae sunt partes poenitentiae?*

Duae contritio et fides. Conf. 11. Apol. 161. 668. Sm. 320.

1. Non plures, quod patet a) Distis Marc. 1, 4 Iohannes. b) Terminis, vnde et quo conuertimur nempe a peccato ad Christum. c) Natura verbi legis et Euangelii. Ergo neque agnitio, quae supponitur; neque nouum animi propositum, quod necessario sequitur, peculiarem efficiunt partem. Multo minus, quas Pontificii statuunt partes. contritio, cui meritum tribuunt, confessio de singulis peccatis et satisfactio operis fidem merentur.

Conf. 11, Apol. 198. Conf. 13. Apol. 183. 197.

2. Poenitentia *μετάνοια*, id est, pro contritione accipitur, fidei vbi simul fit mentio Act. 20, 21. Ich habe. Decl. 711,

§. 277. *Quid est contritio?* Apol. 165.
 Sm. 320.

Est talis animi status, quo auertimur a peccato.

1. Est vel legalis Matth. 27. 4. Ich habe. vel Evangelica Luc. 7. 36. 50.

2. Auersio existit a) Agnitione peccati et culpae et poenae Jer. 3. 13. Allein erkenne. b) Displacencia quae excitatur tristitia Ps. 51. 19. Die Opfer. Pudore. Dan. 9. 7. Herr du. Odio Prou. 8. 13. Timore Ps. 2. 13. cet. Qui affectus se produunt corpore Act. 9. 6. Gestibus Exod. 33. 56. Continentia Ps. 103. 7. 8.

§. 278.

§. 278. *Quid est fides, qua conuertimus ad Deum?*

Vid. §. 254. Mal. 3, 7. Befehret. Pl. 42, 7. Meine Seele. Conf. 12. Apol. 266. 172. seq.

§. 279. *Quaenam sunt reliqua momenta?*

1. Pœnitentia est opus Dei solius Jer. 31, 18. Befehre. Trinunius Jo. 6, 44. Matth. 4, 17. Jo. 16, 8. Decl. 678. 676. 681. 812.

Vtatur a) Medio verbi legis Rom. 3, 20. Durch das Geseh. Et Euangelii Rom. 10, 17. So kommt. b) Ministris Luc, 1, 16. Und er wird. c) Adminiculis §. 259.

2. Pœnitentiam a) Agant homines Matth. 3, 2. Thut Bussse. omnes Act. 17, 30. Und zwar hat. b) Agunt non contumaces Apoc. 3, 20. Siehe ich siehe.

3. Criteria sunt fuga peccati Gal. 5, 24. Welche aber. Studium pietatis. 1 Petr. 1, 13. 15. Darum so begürtet.

4. Impedimenta a) Inanis persuasio de se Luc. 18, 9. Er sagte aber Jes 58, 2. Sie suchen mich. et aliis rebus Judae v. Es sind etliche. Rom 6, 1. Was wollen wir. Amos 5, 21. seq. Ich bin euren. Matth. 3, 9. Denket nur nicht. Pl. 50. 21. Das thust du. b) Socordia et contumacia Sirac 18, 22. Spare. Marc. 4, 19. Und die Sorge. c) Hinc oriunda induratio Matth. 13, 15. Denn dieses Volk.

ANTITHESES.

Pœnitentiam esse sacramentum proprie sic dictum a Pont.

§. 280.

§. 280. *Officia* a. Remotis obstaculis. Ies. 40, 34. Es ist. Pœnitentiae labores sustine. Si-
rac. 4, 18-21. Und ob. b) Fructus pœniten-
tiae non desint Matth. 3, 8. Gehet zu.

Solatia. a. Pœnitentes remissionis et salutis
participes sunt 1 Jo. 1, 8. 9. So wir sagen. b)
Deus, angeli et homines nostra poenitentia
laetantur. Luc. 15, 6. Also.

C. XII. De confessione et potesta- te clauium.

§ 281. *Quid est confessio?*

Cum peccati agnitio verbis declaratur.

§. 282. *Cui fit?*

1. Deo vel publice Prou. 28, 13. Wer seine.
vel priuatim 1 Jo. 1, 9 So wir. 2. Proximo
nobis laeso Jac. 5, 16. Befenne. 3. Ministro
ecclesiae, qui est a confessionibus *) cui quis
animae suae curam habet commissam et pec-
cata confessus *) remissionem petit.

*) Obstrictus ad silentium, nisi rei grauitas id rum-
pat. Hunc non facile mutes.

**) Quod fit a) Commodissime certo loco, nisi ne-
cessitas aliud suadeat b) Non de omnibus ac sin-
gulis peccatis in specie, nisi conscientiae morsus
id exigat. c) Formula arbitraria, dummodo contri-
tio, fides et nouum mentis propositum significen-
tur. d) Haec confessio ob eam, quam Deo facimus
non est superuacanea.

Conf. 12. 27. Apol. 181. Cat. m. 378-
Decl. 807.

§. 283. *Confessionem sequitur?*

Vsus potestatis clauium, ecclesiae et Dei
ministris a Christo concessae, quae exercetur
poe.

poenitentibus peccata remittendo *) impenitentibus retinendo *)

Apol. 181. Sm. 752. Cat. m. 378.

*) Quod nititur remissione coelesti. Ob quam non est, quod spernas humanam. Huius beneficii fides et bona opera te faciunt certiozem. Non fit lucri causa. Absolutio laxius dicitur sacramentum Apol. 167. 200.

**) Causas disce ex Ezech. 3. 17. 18. 20. Du Menſchenkind.

Vtrumque a) Fit vel pro concione, vel in individuo. b) Habet Deum auctorem Matth. 18, 18. Was ihr. c) vimque non modo declaratiuam sed et collatiuam. d) Quae vis non tollitur indignitate ministri. e) Fit cum conditione.

ANTITHESES.

1. Confessionem priuatam in ecclesiis retinendam n. Calvin. Anab. 2. Arctissimam esse sigilli confessionis obligationem a. Pont. 3. Non remitti culpam a. Pont.

§. 284. *Officium.* Ne pudeat te confessionis Sirac. 4, 31. *Solacium.* Absolutio poenitentium in coelo rata est. Matth. 16, 19. Ich will.

C. XIII. De verbo legis et euangelii.

Epit. 592. Decl. 709. 712.

§. 285. *Quotuplici sensu sumitur?*

1. Sensu latiori lex in se comprehendit omnem doctrinam diuinitus reuelatam Pl. 1, 2. Sondern hat. Et euangelium omnem doctrinam Christi, et Apostolorum. Marc. 1, 14. Dis ist der. 2. Specialiori quid sit vid. §. 32. 3. Spe-

3. Specialissimo concionem de Christo exhibitum Rom. 1, 1. 2.

§. 286. *Quotuplex est lex diuina?*

Vel naturalis s. moralis, quae cognitione homini insita iam nota est et adeo vniuersalis. Vel positua (willkührlich) qua Deus pro speciali arbitrio homines obstrinxit. Hoc potest etiam esse vel vniuersalis velut de non comedenda arbore vetita cet. aut particularis, qualis fuit ceremonialis et forensis, quas sicut et moralem specialiter sic dictam s. decalogum Deus Israëlitis dedit.

§. 287. *Quid est lex caeremonialis?*

Qua circa cultum Leuiticum caeremoniae erant praescriptae, quibus Christus cum beneficiis adumbraretur Hebr. 8, 5. Welche denen.

Præsente antitypo, typis non amplius est opus Col. 2, 17. 18. Welches ist.

§. 288. *Quid est lex forensis?*

Qua populus Iudaicus, ex quo nascetur Messias, ab aliis gentibus fuit distinctus et circa rempublicam peculiaribus legibus instructus Deut. 6, 8. So behaltet. Cap. 12, 3. 31. Du sollt nicht.

a. Discrimine gentium sublato, cessare debuit Col. 3, 11. Da nicht ist. b. Vtriusque abrogatio constituit partem libertatis Christianae.

§. 289. *Quid est lex moralis?*

Est summa officiorum hominis in monte Sinai promulgatorum *) quae, quia decem praeceptis comprehenduntur, audiunt decalogus Exod. 20. Apol. 61. Cat. m.

*) Antea non ignoratorum.

§. 290.

§. 290. *Nonne praeter obedientiam, legi morali ab homine, ciue huius vniuersi praestandam, aliud summi et regis et legislatoris fuit consilium?*

Imo fuit: Nempe si eam impleret, vt vitam felicem et temporalem et aeternam viveret Deut. 28, 1. 2. Und wenn du. Luc. 10, 25-28.

Post lapsam factum est irritum, siquidem in homine successit legis implendae impotentia.

Apol. 33, 89.

§. 291. *Nullus igitur usus est huius legis?*

Est et quidem 1. *Politicus* (qf. Riegel) ad feros et indomitos homines coercendos. 1 Tim. 1, 9. 10. Und weiß solches. 2. *Paedagogicus* (sq. Spiegel) ad excitandam peccatorum agnitionem Rom. 3, 20. 21. 3) *Didacticus* s. normatiuus (qf. Zügel ober Regel) ad vitam bonis moribus formandam. Rom. 13, 8-10. Seyd niemand. 1 Theff. 4, 1-3.

§. 292. *Quomodo lex et Euangelium?*

a. *Conueniunt?* Vtrumque datum est 1) A Deo. 2) Homnibus. 3) Ad salutem 4) Ad finem mundi. b. *Differunt?* 1) Illa natura est nota. Rom. 2, 14. 15. So die Henden. Hoc reuelatione Rom. 16, 25. Dem aber, der. 2) Illa tradit agenda, Luc. 10, 28. Thue das, Epit. 595. Decl. 717. Hoc credenda. Jo. 3. 16. Also hat. 3) Illa seruit poenitentibus et impoenitentibus 1. Jo. 5, 3. Das ist die. Jer. 2, 29. Ist mein Vater. Hoc tantum poenitentibus Matth. 11, 28. 29. Kommt her. 4)

Illius remissiones sunt compensatoriae ex conditione perfectae obedientiae. Luc. 10, 28. Thue das. Huius sunt gratuitae El. 55, 1. 2. Wohl an alle.

Epit. 594. Decl. 713. 717.

Vtriusque in homine datur usus et abusus. Quanta igitur in tradendo verbo diu, prudentia doctoris esse debeat, facile hinc conicias 2 Tim. 2, 15. *W* fleißige dich.

ANTITHESES. Epit. 591.

ad §. 289. 1) Bruta esse legi subiecta a Socin. 2) Verba: non facies tibi sculptile, esse vnum ex decem praeceptis a Caluin. 3) Sabbathum tempore Mosis esse institutum a, multi ex nostratibus. 4) Vnum e septem diebus cultui diuino deberi n. Sabbatharii, Anab. 5) Iustificatos posse legem Dei implere a Pont. Socin. 6. Legem in ecclesiis docendam esse n. Antinomii, Anab. 7) Renatis legem esse normam faciendorum n Socin.

Ad §. 289. 1. Euangelium cum Christo incarnato coepisse a Pelag. Socin. 2. Promissiones eius esse gratuitas n. Pont. Socin. 3. Euangelium proprie esse concionem poenitentiae a Pont. Antinomi Epit. 594. 4. Hoc a lege differre vt legem nouam et veterem illamque promissiones spirituales, hanc corporales habere a Socin.

§. 293. *Officia* a) Deo pro his beneficiis gratias agas, b) Et diligenter ea meditare. *Solatia*. c) Liberati sumus a maledictione legis Gal. 3, 13. Christus hat. b) Diuitiae euangelii omnia superant, Ebr. 12, 28.

Cap.

C. XIV De Sacramentis in genere.

§. 294. *Praeter verbum salutis reuelatio praescribit?*

Actus salutis *) non nude morales, sed mysterii plenas; Dicunt Sacramenta. **)

*) Vt foedus, quod inter Deum et homines vel initur vel confirmatur, habeat, quod sensus incurrat, Appellatur verbum visibile.

***) Voce non biblica, sed tamen commodissima. Biblice dicas sigilla Rom. 4, 11. Testes 1 Joh. 5, 8. Latinis denotat primo pecuniam, a litigantibus depositam et pignus. Deinde iuramentum militum, cuius similitudo, vt in vere sic dicta sacramenta quadrat: sic, vbi nihil aliud spectes, coniugium et confirmatio dici possunt Sacramenta. Sacramentum vt Vulgata reddit est quidem *μυστήριον*, sed non omne *μυστήριον* Sacramentum.

Differt Sacramentum a Sacrificiis. Apol. 253.

§. 295. *Quid est Sacramentum?*

Actio s. qua Deus sub elemento externo quod ipse praescripsit, rem coelestem, quam promisit, omnibus vult exhibere, fidelibus applicare.

1. Neque igitur actio nuda, neque modo sacra, neque actio, quae habet tantum promissionem, vt confessio, faciunt sacramentum.

2. Deus solus, trinunus, maxime *θεὸς ὁ πατήρ*, vt auctor salutis, ita et mediatorum est, qui et bonitate sua Tit 3, 5. Et merito Christi Eph 5, 25. 26. mouetur, vt has diuitias ostendat, qui et sine sacramentis potuisset salutem nostram promouere. Auctor est instituendo, actus determinando, gloriositer influendo.

3. Materia est vel coelestis, vel terrena, qua vili non est, quod offendamur. Miremur potius, quod Deus coelestia terrenis; vnxit.

4. Ad verbum institutionis (formam) et promissionis attendas opus est, ne admittatur, quod non est sacramentum sensu Lusheranorum.

§. 293. *Quotuplicia sunt Sacramenta?*

1. Ratione foederis gratiae aliud Sacramentum est, per quod homo ad sacra Christianorum initiatur; aliud per quod in iis confirmatur. 2) Ratione oeconomiae foederis gratiae alia sunt typica V. T. (vorbildliche); alia antitypica N. T. (gegenbildliche.)

a. Quemadmodum in Paradiso arbor vitae, nisi lapsus Adami intercessisset, simile quippiam Sacramento habuisset: Sic neque tempore promissionum actus mysteriosi maxime circa sacrificia; nec tempore Mosites defuere, quae signa sunt rerum coelestium, vt serpens exaltatus sensuramen nosto proprie sic dicta Sacramenta non sunt.

b. Sacramenta CONVENIUNT auctore, re coelesti I Pet. 1, 3, 21. Die Laufe. Col. 2, 11. 12. Ihr seyhd. DIFFERUNT sanguinis profusione, difficultate, duratione, vniuersalitate, claritate.

c. Duo non plura esse sacramenta colligitur primo dictis I Cor. 12, 13. Denn wir sind. I Jo. 5, 6. Dieser ist. Jo. 19, 34. Sondern der. Deinde re ipsa,

§. 294. *Num homini cuilibet siue mari, siue feminae actus sacramentales licet peragere?*

Propter decentem in ecclesia ordinem munus hoc datum est ecclesiae ministris I Cor. 4, 1. Dafür halte. Extra ordinem alius quispiam hoc munere potest fungi. I Petr. 1, 9. 2. Ihr seyhd. Gal. 3, 28. Hier ist.

1. Aequè minus sibi ipse quis potest esse administrator. 2. Ministrorum dignitas aut in dignitas nihil ad efficaciam aut inefficaciam facit Rom. 3, 3. 3) Certi actus competunt Sacramento fungentibus; alii videntibus.

§. 298. *In quorum usum Sacramenta sunt instituta?*

In hominum *) et quidem omnium **) Vtriusque sexus.

*) Ergo non pertinent a) Ad nondum natos b) mortuos, c) Bruta d) Inanimata.

**) Ne igitur fiat sacrilegium.

§. 299. *Quid status de efficacia Sacramentorum?*

Num physica sit, moralis, an physico-moralis, non est, quod disputemus, cum sit actio mysteriosa. Certe sine fide nulla est salutaris efficacia.

§. 300. *Quaenam porro circa Sacramentum observari merentur?*

1. Rationes, quae a Dei bonitate et salute hominum petuntur. 2. Locus libertati ecclesiae est relictus. 3. Tempus est vel institutionis, vel administrationis, vel durationis. 4. Necessitas est hypothetica. 5. Repetitio in Sacramentum confirmationis modo quadrat.

ANTI THESES.

Ad §. 291. a. Sacrificia constare ex ratione a. Pont. Hugo Grotius. b. Sacrificiis V. T. peccata virtute meriti futuri Messiae expiata esse n. Socin.

ad §. 292. Sacramenta esse nuda signa gratiae vel collatae, vel conferendae a. Calvin. Socin.

ad §. 293. Numerum sacramentorum esse vel incertum, vel septenarium a. illud Calixtus, hoc Pont. Apol. 200.

ad §. 294. Ministri qualitatem et intentionem ad sacramenti integritatem et efficaciam requiri a Donatistae, Anab. Pont.

ad §. 269. Sacramenta conferre Sp. f. ex opere operato a. Pont. Apol. 71. 163. 165. 203.

§. 301. *Officium* Laudes sapientiam et bonitatem Dei, qui inuisibilia et coelestia quasi visibilia reddit. *Solacium*. Nihil ad religionem Christianam accommodatius et consolabilius sacramentis.

Cap. XV. De Circumcisione.

§. 302. *Quid est.*

Prius Sacramentum V. T. quo Deus *) foedere cum Abrahamo **) et posteris eius inito, praeputii amputationem †) in maribus ††) ceu rem externam mandauit, vt futuri Messiae beneficia tanquam res coelestis hominibus offerentur et applicarentur.

*) Auctor Gen. 17. 10. Leuit. 12. 3. Joh. 7. 22.
 **) Patriarcha, ordinario ministro. Gen. 17. 33.
 Extra ordinem seruus vel mulier fuit adhibitus
 Exod. 4. 25. †) Quo instrumento, ferreo, an saxeo incertum Exod. 4. 25. Ios. 5. 3. ††) Feminae
 Vais non expertibus gratiae foederis Gen. 17. 7.
 Und ich will 1 Pet. 3. 6. 7. Wer dir. vt alias rationes taceam.

§. 303. *Ratio est?*

Vel oeconomica foederis diu, vt populus Iudaicus ab omnibus aliis distingueretur. Jer.

9, 26. Alle Heyden. Vel typica Ef. 5, 9. Er
ist. Vel moralis Deut. 20, 6. Und der Herr.
Vel sacramentalis.

§. 304. *Ostende reliquas circumstantias?*

1. Institutum est hoc sacramentum sub oe-
conomiam legalem anno 2048. 2. Admini-
stratum octavo a natiuitate die. 3) Durauit
ad aduentum Christi Gal. 3, 23. 4. Accessit
ἐνοματωδεσία Luc. 1, 59.

ANTITHESIS.

Circumcisionem in N. T. abrogatam esse
n. Iudaei Turcae.

Cap. XVI. De Baptismo.

§. 305. *Quid est?*

Prius sacramentum N. T. quo Christus
voluit, vt homo in foedus diu. recipiendus
aqua in nomine P. F. et Sp. s. vel adspersus,
vel immersus hoc ipso S. S. Trinitatis
particeps fieret.

1. Improprie sumitur Matth. 10, 22. Können ihr.
Matth. 3, 11. Ich taufe euch. 1 Cor. 10, 1, 2. Ich
will. Matth. 21, 25. Woher war.

2. Proprie notat COMMVNITER quacun-
que lauacionem Hebr. 9, 10. Allein mit. Marc. 7,
3, 4. Qui Pharisaeorum ritus aetate Iohannis factus
est diuinae auctoritatis Luc. 3, 3. Und er kam. Et
tandem a Christo vim Sacramenti fortitus est Matth.
28, 19. Gehet hin. κατεβατε prius sacramentum,
N. T. cuius varia dantur synonyma 2 Petr. 1, 9,
Welcher aber. Col. 2, 11. In welchem ihr. Eph. 5,
26. Auf daß er. Tit. 3, 5. Nicht um. 1 Petr. 3, 21
Welches nun.

§. 306. *Auctor est?*

Christus est *θεῖον ὄντων* Matth. 28, 18. Mit
ist. Qui etiamsi ipse baptizatus Matth. 3, 15-
17. Neminem tamen baptizavit.

Ministros constituit doctores ecclesiae Io. 1, 33.
Und ich fente. Nisi si necessitas etiam alium postulet.
Conf. II. Sm. 303.

§. 307. *Materia.*

1. *Terrena est?* Vera et naturalis aqua, cu-
iuscunque aut qualitatis aut quantitatis Cat.
m. 377.

a) Sapienter noluit Christus adhibere rem magni
pretii. b) Ipsius natura pulchre cum virtute huius
Sacramenti potest conferri Eph. 5, 26. Auf das er.
Rom. 6, 4. So sind wir.

2. *Coelestis est?* Deus trinunus Matth. 3, 16.
17. Und da Jesus. Speciatim Sp. s. Tit. 3, 6.
Nicht um.

§. 308. *Actus cum baptizando suscipiendus
est?*

Olim immersio, hodie adpersio Sm. 329.
Cat. m. 379.

I. Hoc ritu vitae emendationem baptizati subin-
dicari discas velim ex Rom. 6. 4. So sind. Col. 2, 11.
12. In welchem. 2. Adpersionem esse verum ba-
ptismi actum, patet ex notione *Βαπτισμῶν* et exem-
plis Act. 2, 41. Die nun. 3. Causae, cur adpersga-
mur, non immergamur, hae sunt, quod infantes, non
vt in primitiua ecclesia adulti plerumque solent ba-
ptizari. Tum quod aquae in terris orientalibus, quam
in occidentalibus sunt tepidiores. 4. Num semel,
an ter fiat adpersio, nihil interest.

§. 309. *Quinam sunt baptizandi?*

Et infantes *) qui in ecclesia Christiana nascuntur et omnes gentes, quae sacra Christianorum amplectuntur Matth. 28, 18-20. Mir ist. Et adeo etiam adulti Act. 2, 38. Und Petrus sprach. Cap. 16, 14. 15. Und ein.

*) Tria hic notari merentur.

1. Paedobaptismum recte in ecclesia obtinere patet.
a) Ex mandato Christi Matth. 28, 19. Gehet hin.
b) Ex vniuersalitate foederis gratiae ipsiusque beneficiorum Act. 2, 39. Euer. Gen. 17, 7. Ich will. 10-3, 5. 6. Es sey denn. Luc. 18, 15. Lasset die. c) Ex praxi Apostolorum Act. 16, 15. 33. Als sie aber.

2. Nonnisi baptizandos, qui sunt in nostra potestate.

3. De salute infantum Christianorum ante baptismum decedentium non dubitari. Gentilium suspensio iudicium.

§. 310. *Effectus baptismi sunt?*

1. Regeneratio infantibus collata, adultis confirmata Tit. 3, 5. Nicht um. 2. Remissio peccatorum Act. 2, 28. Thut Busse. 3. Adoptio diu. 1. Petr. 3, 21. Welches nun. 4. Renouatio Rom. 6, 4. 5. 6. So sind wir. Conf. 13, 12. Apol. 56. Cat. m. 37. 377.

§. 311. *Quaenam caeremoniae ecclesiasticae circa baptismum obseruari solent?*

Exorcismus cum signo crucis *) Renunciatio Satanae **) Impositio nominis †) Testimonium (sponforum. ††)

*) Quo indicabatur olim hominis adulteri ob peccatum obsessio spiritualis; etsi non est iuris diu. **) Spectat confessionem verae fidei et doctrinae orthodoxae; conuersus ab Ethnicismo eadem.

†) Ut in circumfifione. ††) De quorum qualitate, numero et officiis videri poffet.

ANTITHESES.

ad §. 305. Articulum de baptifmo effe fundamentalem n. Armin.

ad §. 306. a) Baptifmum a Chrifto institutum effe vt medium falutis n. Armin. Socin. b) Laicum extra cafum neceffitatis baptifmum poffe administrare a. Socin. In cafu neceffitatis n. Caluin.

ad §. 307. Formam baptifmi confiftere in aqua et verbo n. Gnoftici. Sm. 329. Epit. 625.

ad §. 309. a. Infantes baptizandos n. Socin. Anab. b. Per baptifmum fidem in infantibus accendi n. Anab. c. Infantes non baptizatos effe peccatores n. Anab. Conf. 12. 13. Apol. 156. Cat. m. 376. Epit. 623.

ad §. 310. Nos effectus n. Socin. Armin.

ad §. 311. Exorcifmum in ecclefiis retinendam n. Caluin.

§. 312. *Officia.* Foedus fructum renoua Ier. 30, 12.

Solatia. Deus feruat promiffa foederis Pf. 105, 8.

Cap. XVII. De agno Pafchali
(nōd Pafcha.) *)

§. 313. *Quid est?*

Alterum V. T. facramentum, quo Deus
**) per fruitionem agni typici †) Ifraëlitis ††)
gra:

gratiam supernaturalem vi foederis oblatam
credentibus confirmari voluit.

*) Proprie notat transitum; tropice agni maetationem
Exod. 12, 21. Fessi solemnitate Act. 12, 4. A-
ctionem sacramentalem Exod. 12, 43. Antitypum
1 Cor. 5, 7.

***) Auctor Exod. 12. Qui ministris vsus est Mose
et Aarone Exod. 12, 21. 28. Patre familias Exod.
22, 26. 28. Leuitis. 2. Chron. 30. 17. 18.

†) Integri, masculi, vnius atatis. ††) Puris, mari-
bus, et feminis, pueris et puellis etiam profely-
tis.

§. 314. *Actus circa hoc sacramentum susci-
piendi?*

1. Quoad agnum: segregatio per quadri-
duum, maetatio inter duas vespervas, affatio
totius non fracti. 2. Quoad vsum: Come-
stio cum azymis panibus et amaritudinibus,
sanguinis ad superliminare et ostium adspersio.

§. 315. *Ratio fuit?*

Vel *corporalis*, vt ne interficerentur Israë-
litae; vel *sacramentalis* et adeo etiam spiri-
tualis, vt in fide ad Messiam confirmaren-
tur et neque morti spirituali, nec aeternae
occumberent; vel *typica* in s. coenam.

ANTITHESIS.

Agnum paschalem non sacramentum, sed
sacrificium fuisse a. Pont.

Cap.

Cap. XVIII. De s. coena.

§. 316. *Quid est?*

Alterum N. T. sacramentum, in quo sub pane et vino rite concrets, verum et substantiale Christi corpus et sanguis omnibus vrentibus exhibentur, fidelibus autem in fidei et foederis diuini confirmationem applicantur.

§. 317. *Hanc coenam esse sacramentum probant?*

Ipsa verba institutionis Matth. 26, 26-28. Marc. 14, 22-24. Luc. 22, 19. 20. 1 Cor. 10, 16. Cap. 11, 23-25. Epit. 599. 602. Decl. 748. 752. 757.

1. Talia non sunt, quae leguntur Jo. 6. 51-53. Vbi agitur de manducatione corporis Christi spirituali, non sacramentali. Tunc enim temporis hoc sacramentum nondum fuit institutum.

2. Maxime his orta est de verbo. Est in phrasibus: Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus. Id quod non idem est ac mutatur, aut significat, sed vnitur panis cum corpore, vinum cum sanguine, modo supernaturali. Nam verba testamenti vel etiam humani proprie, non metonymice intelligenda esse, quis est, qui neget? Epit. 599. Decl. 738.

§. 318. *Num etiam in scriptis V. T. huius sacramenti est iudicium?*

Est omnino. 1) Typis: agni paschalis Exod. 12. coll. 2 Cor. 5, 7. Mannae Exod. 16. coll. Job. 48, 48. s. et omnium sacrificiorum. 2) Vaticiniis Pl. 111, 4. Et hat ein. Cant, 2, 3. Wie ein. Cap. 5, 1. Eßet.

§. 318.

§ 319. *Quibus nominibus in N. T. appellatur?*

Dicitur coena 1 Cor. 11, 21. So man. Mensa et calix domini 1 Cor. 10, 21. Ihr könnet. Communio 1 Cor. 10, 16. der gesegnete Kelch. Fractio panis Act. 2, 42. Sie blieben. Testamentum 1 Cor. 11, 25. Dieser Kelch.

Patribus, vero sacramentum altaris et *εὐχαριστία*. Pontificiis missa, venerabile, qui habent illud pro sacrificio incruento N. T. idque pro viuis et mortuis, quo abominabilius nihil cogitari potest. Conf. 23. Apol. 266.

§. 320. *Auctor est?*

Filius Dei *εὐαγγελος* Matth. 26, 26-28. Cat. M. 552. Decl. 732. f.

Spektandus nobis est, ut dominus Matth. 28, 18. Mir ist. Act. 2, 30. Gott hat. Iesus, Matth. 1, 21. Und sie wird. Christus Ps. 45, 8. Darnum hat. Deus isque omniscius, omnipotens, verus, benignus et omnipraesens.

Epit. 600. Decl. 737. f.

§. 321. *Ministri sunt?*

Doctores ecclesiae.

Laico hic neque opus est, neque uti licet, nisi necessitate postulante antistes antea constituatur.

§. 322. *Materia terrena est?*

Panis isque naturalis, vinum idque naturale cuiuscunque aut quantitatis aut qualitatis.

Apol. 157. Sm. 330. Cat. m. 380. Epit. 597. 599.

I. Sapientissime noluit adhibere Christus aut carnem aut res pretiosas. 2. Quae praedicari possunt de pane et vino, haud inepte in Christum et sacramentum fideliter fruontes cadunt.

§. 323.

§. 323. *Materia coelestis est?*

Corpus Christi naturale ipsiusque sanguis naturalis.

1. Ergo neque diuinitas Christi, neque anima humanae naturae, neque nouum quoddam corpus Christi, neque mortuum; sed corpus, in quo ambulauit et sanguis, quem patiendo effudit. 2. Quae eo maioris sunt pretii, quo arctius in persona Christi adhuc subsistunt, et adeo recte coelestia dicuntur.

§. 324. *Quomodo elementa et res coelestis sunt unia?*

Vnione sacramentali h. e. supernaturali et coelesti modo.

Conf. 12. Sm. 330. Decl. 728. 735.

§. 325. *Actus sacramentales fungentium sunt?*

1. Consecrare, i. e. a vulgari vsu separare. Epit. 599. Decl. 747. seq.

Quod fieri solet recitandis omnibus institutionis verbis idque toties, quoties vino et pane opus est. Reliqua, quae vel ad elementa, vel vasa, quibus continentur, vel vestes ministrorum aliasue res pertinent, in libertate Christiana posita sunt.

2. Distribueere vtrumque elementum, omnibus, cum vel sine fractione panis. Conf. 11. Apol. 233. Epit. 602 325.

§. 326. *Actus fruuentium sunt?*

1. *Sacramentales* sumere *) edere et bibere **) in cum, sub pane et vino corpus et sanguinem Christi. Epit. 600. 604. Decl. 744.

*) Num solo ore, an prius manu nihil interest.

**) Haec fruitio sacramentalis, et si oralis, differt tamen a naturali et crassa item a spiritali.

Epit. 600. Decl. 743.

2. *Spiritus*

2. *Spirituales* velut. a) Ante vsum sedu-
la praeparatio eaque vel interna vel externa.
b) Circa vsum, mentis attentio. c) Post v-
sum grata recordatio.

§. 327. *Quaenam sunt causae, cur f. coena et
instituta et accipienda est?*

1. Ut recordemur et passionis et mortis
Christi I Cor. 11, 25. Solches Cat. m. 351.
Cat. M. 555. 2. Vniamur cum Christo I
Cor. 10, 16. 17. Der gesegnete Kelch. 3. Cer-
tiores euadamus et remissionis peccatorum
Matth. 26, 28. Das ist. Et salutis aeternae
Io. 6, 50-58. Das ist das.

Caue credas solum edendo et bibendo hos effe-
ctus in res excitari, aut restringi modo ad cele-
brandum actum coenae; aut hoc sacramentum in ser-
uire tempestatibus pellendis cer.

§. 328. *Quibus f. coenam instituit Christus?*

Hominibus. a) Omnibus. b) Viuis. c)
Non ratione destitutis. d) Maxime fideli-
bus.

1. Ergo neque sibi, neque angelis, neque mor-
tuis, neque sibi minus consciis. 2. Coniuiuae sunt
vel digni, qui de peccatis suis dolent et fide praediti
sunt; vel indigni. Vtrique fruuntur eodem cibo et
potu, hi vero in sui iudicium.

Epit. 600. Decl. 743. 746.

§. 329. *Vbi sumenda est coena?*

Si fieri potest in locis sacris idque publi-
ce.

Ergo non leuioribus ex causis, sed necessitate po-
stulatae, priuata communio cuiuspiam concedenda, quia
hic actus est pars cultus diuini.

§. 330.

S. 330. Quoties utendum est hoc sacramento?

Hoc expressis verbis non legitur. Interim impellimur ad crebrum s. coenae usum
 a) Mandato 1 Cor. 11, 26. So oft. b) Nostra indigentia, c) Exemplo, quod aliis praebendum. d) Periculo, quod ex negligentia existit. Num vero ter, quater aut pluries per annum, sua quemlibet mentis conscientia monebit.

Qui igitur usus huius sacramenti se subtrahunt, vel pusillanimi, vel ignorantes, vel superbientes praesumptione pietatis, vel hypocritae vel contemtores existimandi. Suae cuiuslibet sunt formulae excusationum.

ANTITHESES.

Epit. 602. Decl. 576. 760. Decl. 756.

ad S. 316. In s. coena Deo sacrificium proprium offerri a. Pont.

ad S. 317 Το ἕντρον in verbis institutionis s. coenae esse seruandum n. Calvin. Socin.

ad S. 322. Materiam externam vel azymum vel fermentatum esse debere a. illud Graeci hoc Calvin.

ad S. 324. a) Corpus et sanguinem Christi in s. coena substantialiter praesto esse n. Calvin. Socin. b) Panem in corpus, vinum in sanguinem (dicunt transubstantiationem) mutari a. Pont. c) Unionem sacramentalem etiam extra usum perdurare a. Pont.

Epit. 625. 602. Sm. 330. Decl. 756.

ad S. 325. Calicem benedictum Laicis esse praebendum n. Pont. Conf. 12. Apol. 233. Sm. 330. Decl. 757.

ad

ad §. 326. Corpus et sanguinem cum pane et vino ore manducari et bibi n. Calvin.

ad §. 327. a. In eucharistia promissionem de remissione peccatorum et fidem confirmari et obsignari n. Pont. Anab. b) Missam ex opere operato mereri remissionem peccatorum a Pont. Apol. 250.

ad §. 328. Indignos etiam corpus et sanguinem Christi participare n. Calvin. Socin. Decl. 750. f.

§ 331. *Officia vtentium.* 1. Si probe de te cognoueris I Cor. 11. 28. Der Mensch. Ad hanc saepius accedas I Cor. 11, 25. Solches thut. 2 Datis viribus vtare Io. 15, 2-5. Alia officia sunt fungentium.

Solatia. pete ex §. 326.

Cap. XIX. De ecclesia.

§. 332. *Quid significat vocabulum ecclesiae?*

Congregationem euocatorum ab ἐκκλησία.

Ergo neque totum terrarum orbem, neque personam nempe pontificem Romanum.

§. 333. *Quid est ecclesia sensu latiori?*

Complexus hominum, qui religionem Messianam s. christianam profitentur.

Religio et ecclesia ita differunt, vt illa sit omnium gentium, haec gentis christianae.

§. 334. *Quid est sensu spectatiori et proprio?*

Coetus fidelium, qui omnem salutis spem in Messia collocant.

I

Non

Non Monarchia, cuius caput Pontifex. Conf. II.
Apol. 144. 146. Cat. M. 498. Sm. 312.

§. 335. *Quomodo ecclesia potest distingui?*

1) *Cultu* in veram et falsam. 2) *Tempore* in ecclesiam V. et N. T. 3) *Societate* in visibilem et inuisibilem. Apol. 147. 4) *Loco* in particularem, quae vnus est loci et vniuersalem, quae per totum orbem sparsa est. 5) *Multitudine* membrorum in syntheticam, quae est totum corpus ecclesiae; Et repraesentatiuam, quae in conciliis repraesentatur, quae sunt vel oecumenica vel particularia eaque vel nationalia, vel prouincialia vel dioecesiana.

Diuidi etiam solet in militantem *) quae militat in his terris aduersus diabolum mundum et carnem; et triumphantem in coelis. Nobis tantum sermo est de illa et visibili et inuisibili.

*) Typus exprimitur. 1 Cor. 10, I-II.

§. 336. *Quae est indoles inuisibilis ecclesiae?*

1) Non nisi vere fideles et sancti huius ecclesiae sunt membra Col. 3, 1. *Seid ihr.* 2) Arctior est eorum cum Christo capite vnio Io. 15, 5. *Ich bin der Weinstof.* 3) Haec fit tantum per veram fidem Gal. 2, 20. *Ich lebe aber.* 4) Singularia ipsi competunt praedicata, vt dicatur vna, sancta, catholica, apostolica et perpetua.

§. 336.

§. 337. *Cur dicitur una?*

Propter vnionem membrorum cum capite Christo *) doctrinae vnitatem et morum conformitatem Eph. 4, 5. 6. Ein Herr. Conf. 11. Apol. 151.

*) Non episcopo Romano.

1. Vnitas non tollitur diuersitate rituum et caeremoniarum, quae pendent a libertate Christiana,

2. Vnitati opponuntur primo schismata quae existunt perversis dogmatibus. 1 Tim. 6, 3. 5. So jemand. Contentiosus personarum studiis. 1 Cor. 1, 12. 13. Ich sage aber. Dominatus affectatione 3. 10. 9, 10. Ich habe der. Innocentium condemnatione 3. 10. 9, 22. 34. Solches sagten. DEINDE syncretismus s. confusio religionum. TANDEM Antichristus, qui vel negat Christum in carnem venisse 1 Io. 2, 22. Wer ist ein. Vel insignis aduersarius Christi. 2 Thess. 2, 3. Lasset euch.

§. 338. *Cur dicitur sancta?*

A capite sanctissimo Hebr. 7, 26. Einen solchen. Et sanctitate tum imputata Io. 17, 19. Ich heilige mich; tum communicata Ies. 4, 3. Und wer da.

Sin. 335. Apol. 146.

§. 339. *Cur dicitur catholica?*

Quia membra. 1) Ex omni gente, populo et lingua sunt collecta Apoc. 5, 9. Und singen. Et toto terrarum orbe diffusa sunt. Mal. 1, 11. Aber von Aufgang. 2) Fide catholica, i. e. orthodoxa secum inuicem sunt colligata, Iud. v. 3. Ihr lieben.

§. 340. *Cur dicitur Apostolica?*

Ob doctrinam Apostolicam, cui velut fundamento superstructa est. Eph. 2, 20. Erbauet coll. Matth. 16, 18.

Ipsi contraria est HAERESIS non vi armorum impugnanda Matth. 13, 28 - 30. Et sprach. Sed verbo Dei conuincenda Tit. 1, 9, 11. Und haltet ob.

§. 341. *Cur dicitur perpetua?*

Quia ad finem vsque mundi perdurabit. Apol. 147.

Adeo tota errare nequit Matth. 16, 18. Du bist Petrus. Et si scriptura f. florentissimis ecclesiis particularibus, si a puritate deficiunt, comminatur excidium Rom. 11, 22. Darum schaue.

§. 342. *Quae est indoles verae eiusque visibilis ecclesiae?*

Vt eiusmodi coetus hominum, qui religionem Messianam saltem ore profitentur ab aliis, extra hanc communionem errantibus, certissime possit dignosci.

§. 343. *Quotuplicia sunt istius membra?*

Genuina et spuria, sancti et hypocritae Matth. 13, tot. Conf. 11. Apol. 144, 146.

§. 344. *Quotuplex est status visibilis ecclesiae?*

I. *Purior.* Si in ea doctrina vera, publica professione docetur et congrua vitae sanctitate

tate exprimitur *) errores et scandala amouentur **) vere credentes numero et auctoritate praevalent. ***)

*) Col. 2, 5. Ob ich wohl. **) Rom. 16, 17. Ich ermahne aber. ***) Act. 4, 32. Die Menge.

2. *Impurior*, si doctrina vera quidem retinetur, sanctitas autem vitae apud plures non respondet Apoc. 1, 15. 16. Und dem Engel.

§. 345. *Quomodo in statu impuriore viuentes se gerant?*

Quando in dogmatibus fidei recte sentit et recta docet, non deserenda, neque conuiciis proscindenda sed admonitionibus, piis exemplis ac precibus emendanda Hebr. 10, 24. 25. Lasset uns.

§. 346. *Quinam status ecclesiae deterior est impuriore?*

Status ecclesiae corruptae ac falsae, quando perniciosi errores docentur *) sacramentorum integritas cultusque diuini sanctitas violatur; scandala vitae vel iubentur vel defenduntur. **) Et talia haec credenda approbanda, imitanda obtruduntur. ***) Vfus tamen verbi diuini et sacramentorum non penitus desit.

*) 2 Tim. 4, 3. 4. Es wird eine. **) 1 Reg. 12, 28. 33. Und der König. ***) Io, 9, 22. 24. 34. Colthes sagten.

§. 347. *Quaenam sunt notae diagnosticae eae-
que genuinae ecclesiae verae visibi-
lis?*

Generatim scripturae s. tractatio *) spe-
ciatim puritas doctrinae et legitimus sacra-
mentorum usus. **)

*) Ies. 8, 20. Ja nach dem. Io. 8, 31. Da sprach.

***) Act. 2, 42. Sie blieben.

§. 348: *Quot sunt ordines ecclesiae?*

Tres. 1) Oeconomus, in quo nascun-
tur homines ad ecclesiam vocandi. 2) Po-
liticus per quem homines simul ciues sunt.
3) Ecclesiasticus, qui homines et ciues facit
christianos.

Hic ordo est naturae. Alius est dignitatis.

ANTITHESES.

ad §. 334. Ecclesiam quae proprie dicitur
n. Pont. Anab.

ad §. 335. a) Ecclesiam diuidi in visibi-
lem et inuisibilem n. Pont. b) Potestatem
conuocandi concilia esse penes principem n.
Pont.

ad §. 337. Pontificem Romanum esse ma-
gnum illum Antichristum. n. Pont.

De Papatu vid Sm. 312. f. 330. f.

ad §. 339. Pontificem Romanum esse ca-
tholicae ecclesiae caput a. Pont.

Apol. 146. 149. Cat. M. 498. Sm. 312.

ad

ad §. 341. Totam ecclesiam in fundamentibus fidei articulis errare posse a Socin.

ad §. 347. Dictas ecclesiae notas n. Pont. §. 349. *Officia.* a) Ad arctiorem cum Christo capite unionem adspira Col. 2, 19. Unde hâst. b) Aliis ecclesiae membris inseruias Phil. 2, 2. So erffüllet.

Solatia. a) Deus et nouit et amat et tuetur suos Eph. 1, 5. 25. *Quid hâst.* b) Speramus ecclesiam coelestem. Col. 3, 4. Wenn aber.

Cap. XX. De Ritibus ecclesiasticis s. Adiaphoris.

Conf. 13. 28. Apol. 205. f. Epit. 615. Decl. 789.

§. 350. *Quid sunt?*

Modi, circa vel propter cultum externum maxime publicum obseruandi.

§. 351. *Quotuplices sunt ritus?*

1. Diuini, qui Deum habent auctorem, interim libertati ecclesiae relictî v. c. genuflexio. 2. Humani, ab iis, qui ius habent circa sacra, praescripti, et huius sunt loci v. c. Exorcismus, priuata confessio, crucis signum et quae pertinent ad tempus et locum aliasque circumstantias cultus.

Neutri internam cultus diu, rationem constituunt.

§. 352. *Nonne libertas christiana tollit obligationem tales ritus obseruandi?*

Non. Nam libertas christiana non est praua licentia.

Ergo non temere abrogandi sunt. Conf. 13. 31. Apol. 205.

§. 353. *Quibus ex rationibus ritus ecclesiasticos obseruari necesse est?*

1. Vt omnia fiant ratione, quae Christianos deceat. 1 Cor. 14, 40. 2. Vt sit, quo pietatis studium eluceat.

a. Ergo non sint superstitiosi, impii et scandalosi.
b. Necessarii sunt, sed non ad salutem. Conf. 28. 41. Apol. 205. Sm. 337.

§. 354. *In cuius potestate positum est aut ritus condere novos, aut tollere antiquos?*

Principum, quibus summum ius est circa cultum externum eumque publicum.

Vtrumque non sine summa necessitate.

§. 355. *Num ex obseruatione rituum oritur meritum?*

Neutiquam. 1) Matth. 13, 9. Vergeblich. Rom. 14, 17. Das Reich Gottes. 2) Sapientissima salutis oeconomia tunc videretur imperfecta, quod nefas esset cogitare.

Conf.

Conf. 15. 30. Apol. 205. Sm. 337. Epit.
214.

§. 356. Num aduersariis cedendum aut nouos
ritus praecipientibus aut antiquos probi-
bentibus?

Id sua quemque conscientia et religionis
libertas monebit, num fieri debeat, an non.
Epit. 615. 789.

ANTITHESES.

ad §. 350. Ex rituum differentia existere
differentiam religionum a. Anab.

ad §. 352. Ritus non esse tolerandos a.
Caluin.

ad §. 355. Ritus ad necessarium Dei cul-
tum et gratiam promerendam pertinere a.
Pont.

ad §. 356. Cedendum esse aduersariis a.
Adiaphoristae.

C. XXI. De ministerio eccle-
siastico.

§. 356. Quid est?

Ordo peculiaris, qui curam sibi a Deo ha-
bet commissam, per verbi diuini et sacramen-
torum vsum, quotidie ecclesiam christianam
amplificandi et quod ad ipsius salutem per-
tinet sedulo peragendi.

Doctores ecclesiae audiunt Dei ministri I Cor., 4, 1.
Dafür halte. Pastores Eph. 4, 11. Und er hat. Vigi-
les Jes. 62, 6. O Jerusalem.

I 5

§. 357.

§. 357. *Ostende necessitatem ministerii ecclesiastici?*

1. Deus ipse auctor est, Jer. 23, 21. Ich sandte die. 2. Omnia in ecclesia fiant ordine. 1 Cor. 14, 40. Lasset alles. 3. Doctrina coelestis eo celerius propagatur, conseruatur, & contra errores defenditur.

§. 358. *Cur Deus homines, non angelos voluit constitui tales ministros?*

1. Quia similiter affectus optime ad captum alterius valet loqui. 2. Diabolus angeli speciem indutus facilem nos circumueniendi haberet occasionem.

§. 359. *Quinam homines huic muneri praeficiendi sunt?*

Qui neque facultate doctrinae neque recta morum disciplina sunt destituti.

Interim neque aetas eorum in Scripturis definitur; neque corporis aliquod vitium, quod nec muneri administrando obest, nec scandalum parit, alicui indignitatem conciliat. Dictum Leuit. 21, 17. huc non quadrat.

§. 360. *Qua ratione peruenitur ad hoc munus?*

Non propria auctoritate, sed generatim loquendo, vocatione, quae est vel immediata, a Deo ipso facta, qualis erat prophetarum et Apostolorum Exod. 3, 10. So gehe. Vel mediata, nihilominus diuina, quae per ecclesiam

fiam post ipsorum tempora fieri solet. Conf. 13. Sm. 353.

§. 361. *Quinam gradus speciales statuuntur ad illud accessuro?*

1. Denominatio. 2. Electio. 3. Vocatio s. literae 1, 3. vocatoriae. 4. Praesentatio ad examen 5. confirmatio, cum iurat in libros symbolicos. 6. Ordinatio. 7. Inuestitura. Apol. 201. Sm. 334. 352 353.

§. 362. *Vnde minister ecclesiae certus est, se non contra voluntatem numinis hoc munus subisse s. vocationem internam sibi non deesse?*

1. Si donis administrantibus et sanctificantibus instructus est. 2. Si conscius sibi est, se non prava muneris potiundi via usum fuisse. 3. Si naturali muneri satisfaciendi propensione flagrauit. 4. Si singulares muneris fructus ipsum non destituunt.

§. 363. *Quaenam est potestas huius officii?*

1. Nomine diuino publice docendi. Matth. 28, 19. Darum gehet. Conf. 11, 38. Sm. 334. Cat. m. 360. 2. Peccata remittendi et retinendi Matth. 18, 18. Was ihr. Sm. 352. De excommunicatione minori Sm. 336. majori ib. 354. 3. Sacramenta secundum institutionem Christi administrandi 1 Cor. 11, 23. Ich habe. 4. Cultum publicum etsi non per
sa-

sacrificia propria aut propitiatoria, sed tantum spiritualia peragendi Act. 2, 46. 47. Und sie waren.

Ergo potestas non est politica, Conf. 37. Apol. 292.

§. 364. *Num singularis est ipsius efficacia?*

Omnino: nam ministri verbi diuini dicuntur regenerare, iustificare et se ipsos saluos facere. 1 Cor. 4, 15. Ich habe euch. Dan. 12, 3. Die Lehrer. 1 Tim. 4, 16. Habt acht.

a. Deus, causa principalis operum gratiae non excluditur. b. Officio mali ministri, quippe quod ipsius Dei est, non omnis efficacia abiudicanda est.

ANTITHESES.

ad §. 356. In ecclesia Luth. verum esse ordinem eccl. n. Pont.

ad §. 360. a. Ad hunc requiri vocationem n. Anab. b. Potestatem vocandi esse penes totam ecclesiam n. c. Lutheri vocationem fuisse legitimam n. Pont.

ad §. 363. Ministros ecclesiae habere potestatem remittendi peccata n. Enthuf.

ad §. 364. Ministerium malorum esse efficax n. Donatistae. Conf. 12. Apol. 144.

§. 365. *Officia Doctorum* 1 Petr. 5, 2. Bened. Jo. 10, 12. 14. Ich bin. 2 Tim. 2, 24. Ein Knecht. 1 Tim. 3, 4. 5. Der seinem. 1 Sam. 12, 23. Es sey. *Auditorum* Matth. 9, 28. Bittet

tet den. 1 Cor 4, 1. Dafür halte. 1 Theff. 2, 13. Da ihr. Rom. 15, 14. Ich weiß. Phil. 3, 17. Folget. Ebr. 13, 18. Betet. Matth. 10, 10. Ein Arbeiter. 1 Theff. 5, 12. 13. Wir bitten.

Solatia Doctorum. Jel. 55, 10 Gleichwie der. Matth. 28, 10. Fürchtet euch nicht. 1 Tim. 3, 13. Welche aber wohl. Auditorum 1 Cor, 3, 21. 22. Es ist alles euer. Joh. 10, 4. 5. Und wenn er. 1 Theff. 2, 19. Wer ist unsere.

C. XXII. De magistratu Politico.

§. 366. *Quid est?*

Ordo, quem Deus ad tranquillitatem et securitatem in terris imprimis cultum Dei et disciplinam in ecclesia conservandam constituit.

1. Politia non repugnat regno Christi, quod quidem est spirituale, sed hoc potius adjuvatur. 2. Hunc ordinem esse solere hominibus praesidio, cognoscitur ex magistratus officio, auctoritate et iuribus. Cui in omnibus obtemperent, quae non sunt contra verbum Dei et eius praesidio utantur. Conf. 14. Apol. 215. Cat. M. 441. 3) Jura maiestatis s. regalia sunt vel externa v. c. bellum gerendi, foedera faciendi cet. vel interna nempe leges praescribendi, iudicia exercendi, quo pertinet ius principum circa facta, codice s. non determinata. Sm. 355. 333. Epit. 571. 4) Vita monastica huic ordini est contraria. Conf. 12. Apol. 216. s. Sm. 336.

§. 367.

§. 367. *Magistratus cuius est originis?*

Diuinae. Conf. 14. Apol. 215. Cat. m. 386.
Id quod intelligitur a) Ex instinctu naturali, societatem ciuilem ineundi. b) Reuelatione, quae rem confirmat dictis Prou. 8, 15. Durch mich. Exemplis v. c. Mosis Exod. 3, 10. So gehe. Nec non argumentis diu. prouidentiae circa magistratum conspicuae 1 Sam. 10, 9. Und da er.

§. 368. *Quae est ratio potiundi magistratus?*

Vocatio, olim sine medio facta. qualis est Dauidis 1 Sam. 16. Hodie per media, quae sunt electio, successio et vis armorum.

§. 369. *Quodnam est officium magistratus?*

Generatim cura salutis ciuium et temporalis et aeterna. Ezech. 34, 23. 24. Und ich will. Speciatim triplex, legislatorium, iudicarium et punitiuum et adeo etiam bellum gerendi. Deut. 20, 1. Wenn du in.

Abusus est potestatis, cum animis imperare audent.

ANTITHESES.

ad §. 366. Regimen politicum in ecclesia est necessarium n. Anab.

ad §. 367. a) Magistratum esse Dei ordinationem n. Anab. b) Statum Deo placentem n. Anab.

ad

ad §. 369. a) Magistratui competere ius gladii n. Anab. b) Ad magistratum pertinere curam religionis n. Pont. Socin. c) Haereticos ad magistratum admittendos, imo in republica tolerandos n. Pont. d) Potestate magistratus ciuilibus clericos esse exemptos a. Pont. v. Cat. m. 386.

§. 370. *Officia magistratuum* Sirac. 3, 19. 20. Liebes Kind. 2 Chron. 19, 7. Darum lasset. Deut. 17, 18. 19. Und wenn. 1 Reg. 3, 7-9. Nun Herr. *Subditorum ipsis* Num. 27, 15-17. Und Mose. 1 Tim. 2, 2. Für dir. Rom. 13, 7-5. So gebet.

Solatia magistr. Rom. 13, 1. Jedermann. Act. 13, 22. Und da. Dan. 10, 13. Aber der Fürst. Apoc. 21, 24. Und die Heyden. *Subditorum* Eph. 1, 20. 21. Und hat. Rom. 13, 4. Denn sie ist. Prou. 23, 26. Lieb mir.

C. XXIII. De statu oeconomico praesertim coniugio.

§. 371. *Quotuplex est societas huius ordinis?*

Triplex, coniugalis, paterna et herilis.

§. 372. *Quid est coniugium?*

Legitima et indissolubilis copulatio vnius maris et vnius feminae.

a) Dicitur matrimonium, quia mulier fit mater.

b) Antecedunt sponsalia.

§. 372.

§. 373. *Quis auctor est coniugii?*

Deus, quod probatur 1) Ex ipso discrimine sexus. 2) Ex naturali propensione sexus utriusque erga se inuicem. 3) Ex institutione facta in Paradiso Gen. 2, 21. 4) Ex singulari Dei prouidentia et flexione animorum in coniugiis ineundis. Gen. 24.

§. 374. *Coniugium inituri quot sint?*

Duo diuersi sexus, nec plures. Vnus mas et vna femina. Coniugium inter duos dicunt bigamiam.

§. 375. *Contra bigamiam pugnant?*

Polygamia eaque tam polyandria, quam polygynaecia. Nam

1. Deus bigamiam instituit. Gen. 2, 24. Darum wird. Et Christus confirmauit. Matth. 19, 4-6. Et antwortete.

2. Expressis verbis polygamiam prohibuit Deut. 17, 17. Et soll. Ergo si nequidem regi multo minus aliis id licere putandum. Ut reliquas rationes, quarum plures obuiaae sunt, taceamus.

Ad obiectiones, quae ab exemplis Abrahami, Iacobi, Dauidis et Salomonis peti solent, respondendum, quod a facti permissione ad honestatem eius N. V. C.

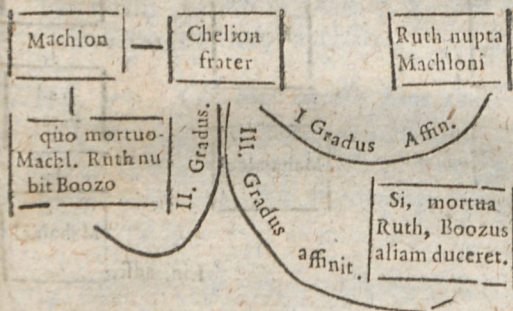
§. 376. *Quales sint personae?*

1. Habiles ratione aetatis et potentiae naturalis. 2. Legitimae, ne propinquior aliquis

quis gradus *) consanguinitatis **) aut affinitatis ***) obstet secundum Leuit. 18. 19. Qui gradus in linea s. serie repraesentantur, qua personae ab uno stipite descendentes apparent.

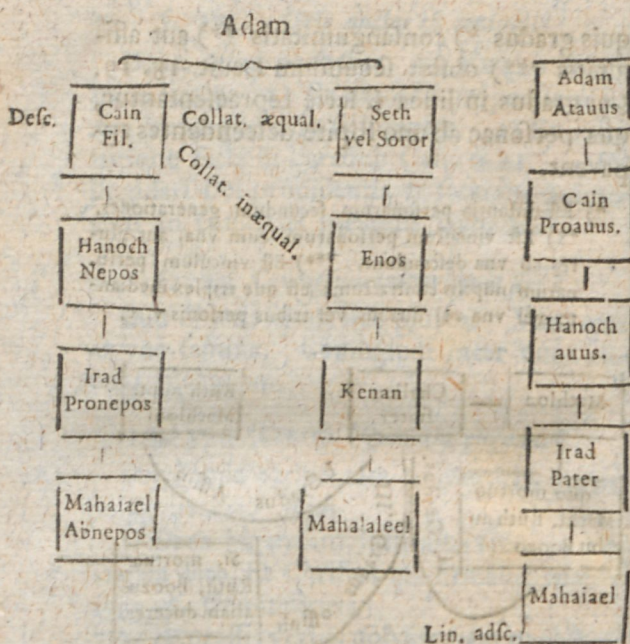
*) Est distantia personarum secundum generationes.

) Est vinculum personarum, cum vna, aut plures ab vna descendunt. *) Est vinculum personarum nuptiis contractum; est que triplex median- te vel vna vel duabus vel tribus personis v. c.

S. 377. *Quomodo diuiditur linea consanguinitatis?*

1. In rectam *) inter generantes et genitos eamque vel descendente[m] vel adscendente[m].
2. In collateralem, qua personae sub vno generante sibi a latere iunguntur et eam vel aequalem *) vel inaequalem ***) v. c.

a) *Regulae computationis graduum.* *) *Lineae rectae.* Quot sunt personae genitae, tot sunt gradus. v. c. Irad ab Adam distat tertio gradu. **) *Aequalis:* quot gradibus persona distat a communi stipite, tot gradibus distat ab altera v. c. Irad a Kenan distat tertio gradu. *) *Inaequalis:* Quo gradu distat remotior persona a communi stipite, eo gradu distat ab altera v. c. Mahaiael distat a Kenan gradu quarto.

b) *Prohibitiones graduum sunt vel iuris diu, vel humani. Secundum illud prohibentur.*

tur. 1. In linea recta nuptiae in infinitum.
 2. Collaterali aequali nuptiae in gradu primo. 3. collat. inaequali nuptiae in gradu secundo. *Secundum hoc sc.* Constitutionem Elect. Sax. 1. Nuptiae in linea collaterali aequali in gradu secundo; inaequali in gradu tertio.

§. 378. *Quomodo ineunda sunt matrimonia.*

Consensu tam coniugum non coacto Gen. 29. quam parentum Deut. 7, 3. Nec minus obseruatione rituum ecclesiae.

§. 379. *Cur matrimonia sunt ineunda?*

1. Ad propagationem generis humani Gen. 1, 28. 2. Ad mutuum auxilium praestandum, Gen. 2, 18. 3. Ad fugiendas voluptates, 1 Cor. 7, 2.

§. 380. *Societas coniugii soluitur s. diuortium existit?*

Adulterio et malitiosa desertione.

ANTITHESES.

Ad §. 371. Proprietatem bonorum licitum esse n. Anab. Epit. 625.

ad §. 372. a) Coniugium esse sacramentum a Pont. b) Sacerdotibus licere matrimonium inire n. Pont. Conf. 22, Apol. 236. Sm. 334.

ad §. 375. Polygamiam defendunt Iudaei, Turcae.

ad §. 378. Ad coniugium requiri consensum parentum n. Pont.

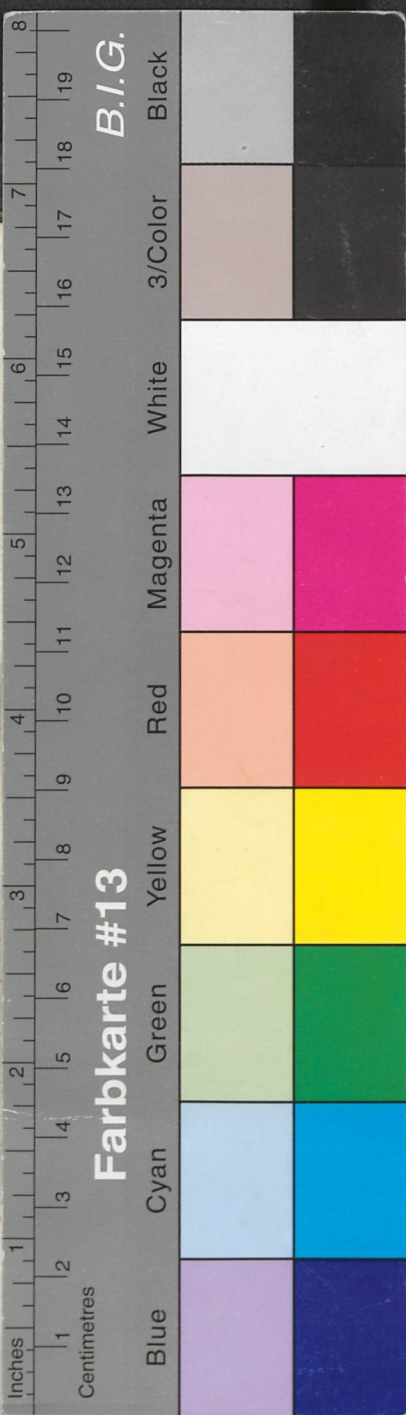
§. 381. *Officia coelibum* 1 Cor. 7, 32. Wer ledig. Nuptiarorum Gen. 24, 7, 12, 13. Leuit. 18. Coniugum Tob. 8, 4, 6. Darnach vermahnte. 1 Cor. 7, 29. Die da Weiber. Viri Col. 3, 19. Ihr Männer liebet. 1 Petr. 3, 7. Ihr Männer wohnet. Vxoris Col. 3, 18. Ihr Weiber seyd. Eph. 5, 33. Das Weib. *Solatia Caelibum*. 1 Cor. 7, 28. So du aber. Coniugum Gen. 2, 18. 22. Es ist nicht.

S. D. G.

143353

(x226 2286)

COMPENDIVM ⁴
THEOLOGIAE
DOGMATICAE

CVM
ALLEGATIONIBVS L. L. SYMB.
AD EDIT. RECHENBERGII
SVBIVNCTIS ANTITHESISIBVS
NEC NON
OFFICIORVM ET CONSOLATIONVM
QVIBVSDAM GENERIBVS
AVCTORE
IO. CHRISTIAN LANGBEIN
LYCEI ARNSTAD. CONRECTORE.

ERFVRTI
LITERIS SAVERLAENDERIANIS
M DCC LX.

SVMTIBVS AVCTORIS.

